

Párkapcsolati erősítők jogklinika

JEGYZET EGYETEMI HALLGATÓK SZÁMÁRA

PATENT Jogvédő Egyesület, 2015.

Párkapcsolati erőszak jogklinika

JEGYZET EGYETEMI HALLGATÓK SZÁMÁRA

2015.

Tartalomjegyzék

Előszó; a PATENT Jogvédő Egyesület Bíróságfigyelő programjáról	3
1. A párkapcsolati erőszak.....	5
2. A családon belüli erőszak esetén alkalmazható legfontosabb jogszabályok.....	20
3. Spronz Júlia: A jog hálójában (részletek)	25
4. Kuszing – Spronz – Wirth: Szakmai módszertani útmutató a párkapcsolati erőszak elleni hatékony fellépésre (részletek)	50
5. Az Isztambuli Egyezményről.....	80

A PATENT Egyesület munkatársai a 2015/2016. tanév elejétől tartanak egyetemi órákat az ELTE-ÁJK Jogszociológia Tanszék jogklinika programjának keretében. A Párkapcsolati erőszak jogklinika szemináriumot látogató egyetemi hallgatók az egyesület 2016 tavaszáig futó Bíróságfigyelő programjának munkájába kapcsolódnak be: néhány elméleti, tapasztalatgyűjtő és -rendszerező óra után csatlakoznak a program önkéntes monitorozóihoz, és tárgyalásokat látogatnak, majd esetmegbeszélésekre járnak.

A kurzus célja az, hogy a hallgatók ízelítőt kapjanak a szervezet jogvédő tevékenységéből, és jogi ismereteiket a gyakorlatban hasznosítsák; emellett befogadják a demokratikus és jogállami értékeket, értékesként viszonyuljanak a társadalmi problémákra reflektáló, etikus, az egyenlő bánásmód elve és gyakorlata iránt elkötelezett magatartáshoz, és kiálljanak a köz érdekében végzett szakmai tevékenység és a társadalmi felelősségvállalás gondolata mellett.

A kurzus elvégzése után a hallgatók képesek lesznek

- felidézni a párkapcsolati erőszakra vonatkozó jogi szabályozás alapfogalmait,
- bemutatni, hogyan érvényesülnek, jelennek meg ezek az alapfogalmak a gyakorlatban, milyen problémák adódnak a bírósági és hatósági jogalkalmazásban,
- elemezni egy konkrét helyzetet, azt, hogy adott esetben hogyan azonosíthatjuk és kezelhetjük integráltan a párkapcsolati erőszakot,
- felismerni a jogász felelősséget a párkapcsolati erőszakkal kapcsolatos hatékony segítségnyújtásban.

Ez a jegyzet, amely összefoglalja a partnerkapcsolati erőszak magyarországi jogi szabályozására és intézményi kezelésére vonatkozó alapvető tudnivalókat, a kurzuson résztvevők, de más érdeklődő egyetemi hallgatók és a munkájuk során bántalmazott nőkkel kapcsolatba kerülő segítő szakemberek számára is hasznos lehet.

A PATENT Jogvédő Egyesület Bíróságfigyelő programjáról (2013-2016): Bíróságfigyelés és tapasztalatainak hasznosítása a családon belüli erőszakkal kapcsolatos eljárásokban

A PATENT Egyesület 2013 októbere és 2014 szeptembere között a családon belüli erőszakkal összefüggő bírósági ügyek monitorozása céljából a külföldön évtizedes múlttal rendelkező „court watch” (bíróságfigyelés) tevékenység hazai meghonosítására tett kísérletet. Az úttörő program célja az volt, hogy önkéntesek bevonásával bemutassa, a bíróságok hogyan tematizálják a családon belüli erőszakot; hogy ügyeket és tárgyalásokat figyelemmel kísérve vizsgálja, hogy a bíróságok, illetve a peres eljárásokban megjelenő egyéb szereplők szakszerűen, emberségesen bánnak-e az áldozatokkal, vagy sztereotípiákkal, áldozathibáztatással, a probléma láthatatlanná tételével kezelik őket. A program eredményeit egy, az egyesület honlapján olvasható tanulmány foglalja össze.

Az új, többféle tevékenységgel is bővített Bírósegélyező program (ismét a Norvég Civil Támogatási Alap támogatásával) 2015 tavaszán indult, és 14 hónapon át tart. Az önkéntes monitorozók számára szervezett képzésekre Budapesten és négy vidéki nagyvárosban, Szegeden, Miskolcon, Pécsen és Debrecenben kerül sor.

Egy reprezentatív szociológiai felmérés szerint a párkapcsolati erőszak minden ötödik nőt érint: egyáltalán nem mindegy tehát, hogy a jogrendszer hogyan kezeli ezeket az eseteket. A helyzet- és szükségletelemzést segíti a bírósegélyező tevékenység, illetve folyamatosan működő jogsegély-szolgálatunk is.

Készült Budapesten, 2015 őszén

A PATENT Jogvédő Egyesület főbb tevékenységei:

- **jogsegélyszolgálat:** telefonos és személyes ügyféllátás a párkapcsolati erőszak áldozatai számára;
- **stratégiai pereskedés:** az egyesület jogsegélyszolgálatja folyamatosan fogad olyan eseteket, amelyek tárgya valamely hatóság, intézmény, állami szerv tevékenységének vagy mulasztásának számon kérése peres vagy peren kívüli eljárásban, a nőket és gyerekeket érő családon belüli, párkapcsolati erőszak terén; célunk olyan ügyek jogi képviselése, melyeken keresztül egyrészt ki tudjuk mutatni a rendszerszintű hibákat, másrészt a jogi eljárás eredménye függvényében precedensként tudjuk a jövőben használni más esetekben is;
- **integrált ügyféllátás:** e szolgáltatásunk keretében a hozzánk forduló bántalmazott nők segítségét több szakma képviselőit tömörítő csapatokban végezzük;
- **Bírósegélyező program:** bírósági eljárások monitorozása;
- **képzések:** bírák, az áldozatokkal kapcsolatba kerülő szakemberek, női áldozatsegítő szervezetek, egyetemi jogklinika-programok számára.

1. A párkapcsolati erőszak

Az **erőszak** egy szisztematikus magatartás: a mások feletti uralkodásra, illetve mások ellenőrzésére irányuló stratégia. Az **agresszivitás** ezzel szemben alkalomhoz kötődő, kontrollálható magatartás, melynek célja az adott körülményektől függ: szolgálhat például a támadással szembeni védekezésre vagy valamely érdek, érték megóvására.

A **párkapcsolati erőszak állami-intézményi kezelésében** elkövetett egyik leggyakoribb hiba, hogy nem veszik figyelembe annak speciális jellemzőit, az idegenek közötti konfliktussal azonos módon kezelik. Valójában egy családon belüli késelés több rokonságot mutat egy rasszista motivációból elkövetett támadással, mint a kocsmában összeszólalkozó alkalmi ismerősök közötti erőszakkal. Ez a párkapcsolati erőszakra is igaz. **Strukturális erőszaknak** hívjuk azokat az abúzus-fajtákat, melyek a társadalmi-jogi rendszerbe beépülve nemhogy elutasítást, szankcionálást váltanak ki, de a rendszer fenntartásában működnek közre. Erről később bővebben írunk.

A párkapcsolati erőszak a módszeresen és rendszeresen (tehát bántalmazó módon) elkövetett családon belüli erőszak leggyakoribb fajtája. A kiindulási helyzetben a felek közötti hatalmi különbség (más csoportokkal összehasonlítva) még csekély – az erőszak a kapcsolatban éppen ennek a különbségnek a létrehozására, majd fenntartására irányul. A párkapcsolati erőszak strukturális erőszak voltára utal az a tény, hogy ebben az esetben az áldozatok túlnyomórészt nők, az elkövetők pedig férfiak, és noha gyakran szokás hivatkozni arra, hogy a gyerekkorban megtapasztalt erőszak erőszakos felnőtté tesz, ez a párkapcsolatok vonatkozásában szintén nemek szerint oszlik meg, azaz a bántalmazó családokban felnőtt férfiak az elkövetői, míg a nők az áldozati szerepben jelennek meg gyakrabban. Ennek ellenére automatizmusról nem beszélhetünk. Még a leginkább ösztönvezéreltnek tűnő erőszakos aktusok is mérlegelést és döntést követően kerülnek megvalósításra, ahol az elkövető számba veszi az elérhető eredményt és a lehetséges kockázatot.

Statisztikai háttér (Magyarország)

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (Fundamental Rights Agency (FRA) 2014-ben nyilvánosságra hozott, Magyarországra és az Európai Unióra 15 és 74 év közötti nők körében reprezentatív kutatása szerint: <http://fra.europa.eu/DVS/DVT/vaw.php>):

- * Fizikai, szexuális és/vagy lelki erőszakot 15 éves kor előtt elszenvedett lányok aránya: 27%; ebből szexuális erőszak: 5%, fizikai erőszak: 20%
- * Fizikai erőszak partner részéről 15 éves kor fölött: 19%

Számokban (FRA adatfelvétel: 2013 → 2012-es népesség):

Áldozattá vált lányok 15 éves kor előtt:

Nemi erőszak: 5% = 35 220

Fizikai erőszak: 20% = 140 882

Áldozattá vált fiatal és felnőtt nők (15-74) életében:

Nemi erőszak partner részéről: 7% = 281 197

Fizikai erőszak partner részéről: 19% = 763 249

Áldozattá vált fiatal és felnőtt nők (15-74) – az elmúlt 12 hónapban (= jelenleg erőszakos kapcsolatban él):

Nemi erőszak partner részéről: 2% = 80 342

Fizikai erőszak partner részéről: 5% = 200 855

Adatok a magyarországi eljárásokról ugyanezen a területen (ENYÜBS, 2012):

Összes szexuális bűncselekmény 18 év alatti női sértettek: 429

Összes szexuális bűncselekmény 18 év feletti női sértettek: 269

Összes súlyos fizikai erőszak 18 év alatti női sértettek: 126

Összes súlyos fizikai erőszak 18 év feletti női sértettek: 1535

Összes ölés 18 év alatti női sértettek: 6

Összes ölés 18 év feletti női sértettek: 49

A párkapcsolaton belüli erőszak a szóbeli erőszaktól a gyilkossáig fajuló cselekmények széles skáláján helyezkedhet el. Az alábbiakban a **megnyilvánulási formák** közül a legjellegzetesebb példákat soroljuk fel:

SZÓBELI ERŐSZAK: A bántalmazó lekicsinyli, sértegeti a partnerét, vagy gúnyolódik vele, különböző megalázó neven szólítja, nevetség tárgyává teszi (például külseje, vallása, szokásai vagy etnikai hovatartozása miatt), veréssel, megöléssel fenyegeti partnerét, fenyegetőzik, hogy elviszi a gyerekeket vagy öngyilkosságot követ el.

LELKI ERŐSZAK: A bántalmazó letagad lényeges dolgokat, elzárkózik az áldozattól, kizárja őt gondolataiból, érzéseiből, ellenőrzés alatt tartja, végletesen féltékenykedik, az áldozat önbizalmát módszeresen lerombolja, önálló döntéseit rendszeresen megkérdőjelezi, vagy nem veszi tekintetbe. Mindenért őt hibáztatja, még a saját erőszakos viselkedéséért is, az áldozat érzéseit, tapasztalatait kétségbe vonja, nem hajlandó megbeszélni a problémákat. Megfélemlítően viselkedik: tör-zúz, szándékosan megrongálja az áldozat értéktárgyait, csapkod, fegyverrel rettegésben tartja az áldozatot, félelmet keltően viselkedik (dühödten néz, üvölt), támadóan faggatózik, életveszélyesen vezet, fenyegető üzenetekkel vagy SMS-ekkel árasztja el az áldozatot. Elszigeteli az áldozatot: megszabja, hogy az mit csinálhat és mit nem, kivel találkozhat, kivel beszélhet, hová mehet, mit vehet föl, nem engedi, hogy másokkal barátkozzon, a családjával beszéljen, munkát vállaljon, pénzt tartson magánál. Folyamatosan az ellenőrzése alatt tartja az áldozatot: mindenhová elkíséri, otthon, a munkahelyen / az iskolában telefonon ellenőrzi, átkutatja a zsebeit, a táskáját, levelezését elolvassa.

TESTI ERŐSZAK: A bántalmazó az áldozatot lökdösi, megüti, megpofozza, fojtogatja, a haját húzza, ököllel veri, belerúg, megharapja, rázza, megégeti, fegyverrel (például késsel, pengével, lőfegyverrel, nehéz tárgyakkal) fenyegeti vagy bántja. Megtagadja az áldozat legalapvetőbb jogait, mozgásszabadságát, elemi igényeit korlátozza: nem engedi, hogy az áldozatnak tőle független magánélete legyen, bezárja, kizárja, megkötözi, éheztetni vagy szomjazzatja, nem engedi tisztálkodni, elrejt a szükséges gyógyszereit, vagy nem ad azokra pénzt.

SZEXUÁLIS ERŐSZAK: A bántalmazó olyan szexuális tevékenységre kényszeríti az áldozatot, amit az nem akar, a szexszel fájdalmat okoz neki, vagy megalázza; megerőszakolja, intim testrészeit bántalmazza, vagy kényszeríti, hogy másokkal közösüljön. Szintén ide tartozik a reprodukzív (vagyis a termé-

kenységhez és a fogamzáshoz kapcsolódó) jogok korlátozása: a bántalmazó nem engedi, hogy az áldozat fogamzásgátlót használjon, amivel számos abortuszra vagy gyerekszülésre kényszeríti. Ide soroljuk a szexmegvonást is.

GAZDASÁGI (ANYAGI) ERŐSZAK: A bántalmazó nem engedi, hogy az áldozat dolgozni járjon, saját pénze legyen, illetve ha saját keresettel rendelkezik, azt elveszi, és saját belátása szerint ad csak belőle, a közös néven levő céggel (bt., kft.) zsarolja, minden kiadást, amire az áldozat pénzt kér, megkérdőjelez, miközben ő szabadon rendelkezik az anyagi erőforrásokkal, ezzel az áldozatot (és a gyerekeket) „relatív szegénységben” tartva.

A párkapcsolati erőszak egyéb formái:

ERŐSZAK A KAPCSOLAT KORAI SZAKASZÁBAN: Az ismeretség korai szakaszában az elszigetelés és a lelki terror manipulatívabb eszközei a jellemzők. Az elkövető sokszor ellenőrzi, hogy az áldozat kivel találkozik, mit visel, mit csinál. Az áldozat a kisajátító féltékenységet sokszor még a szerelem jelének veszi, és csak a kapcsolat későbbi szakaszában látja át, hogy az állandó figyelem csak elszigetelte a többi embertől és elgyengítette őt.

FENYEGETŐ ZAKLATÁS A fenyegető zaklatás vagy angolul stalking (ejtsd: sztóking) a párkapcsolati erőszak különálló fajtája, amely számos viselkedést felölelhet. E cselekmények közös jellemzője, hogy tipikusan az után kezdődnek, hogy az áldozat elhagyta az őt bántalmazó férfit, vagy válási szándékát hangoztatta előtte. A fenyegető zaklatás elemei a megtorló fenyegetőzéstől a manipulatív békülési kísérletekig terjedhetnek: a bántalmazó az áldozatot annak munkahelye előtt várja, megfigyeli, hogy kivel találkozik, esetleg új partnerét is megfigyelés alatt tartja, fényképeket készít az áldozatról, zsarolja, kárt tesz az autójában vagy egyéb tárgyaiban, életveszélyes fenyegetésekkel bombázza személyesen vagy üzenetek formájában, esetleg megveri vagy súlyosan megsebesíti őt. Bírósági vagy gyámhatósági ügyek tömegét indítja az áldozat ellen, vagy szándékosan elhúzza a pereskedést, ezzel gyakorolva kontrollt az ideje, lelkiállapota vagy anyagi helyzete felett. (Fenyegető zaklatás előfordulhat olyan elkövető részéről is, aki soha nem volt az áldozat partnere. Ilyenkor az elkövetőt az motiválja, hogy az áldozat közelében legyen, és bármilyen módon rávegye őt arra, hogy párkapcsolatot kezdjen vele, illetve hogy a kapott elutasítást megtorolja. Az efféle zaklatás – bár elkövetője az áldozat számára gyakorlatilag ismeretlen lehet – nem kevésbé veszélyes: előfordul, hogy a fenyegető zaklatással közeledő „udvarló” meggyilkolja a kiszemelt lányt vagy nőt.)

Párkapcsolati erőszaknak hívjuk az emberi jogi megközelítés szerint az alábbi kapcsolatban álló személyek sérelmére, a velük ilyen kapcsolatban álló személy részéről elkövetett rendszeres fizikai, lelki, szóbeli, szexuális és gazdasági erőszakmegnyilvánulást, melynek célja és/vagy hatása a sértett személy fölötti hatalom kialakítása, fenntartása, illetve elvesztésének megtorlása:

- a) a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 8:1 §-ának (1) bek. 1. és 2. pontja szerinti hozzátartozók közül a releváns hozzátartozók;
- b) volt házastárs, volt élettárs, volt jegyes;
- c) élettársnak nem minősülő, rendszeresen vagy alkalmanként egy háztartásban élő bensőséges kapcsolatban álló személyek;
- d) közös háztartásban soha nem élt, bensőséges kapcsolatban álló „együttjáró” személyek a kapcsolat ideje alatt vagy ennek megszakadása után;
- e) bensőséges kapcsolat kialakítására törekvő, de a másik fél részéről elutasított személy.

Tekintettel arra, hogy a párkapcsolati erőszakot e kiadvány értelmezésében mint társadalmi jelenséget a maga átfogó valóságában kezeljük, fontos hangsúlyozni, hogy a meghatározásnál a hatályos jogi definícióktól eltérő, attól lényegesen tágabb körben használjuk a fogalmat.

A mai magyar jogban e jelenség több néven szerepel. A legrégebbi, a nemrégiben hatályon kívül helyezett 45/2003. (IV. 16.) OGY határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról, az alábbi definíciót alkotta meg: „családon belüli erőszak: a családban (együtt élő vagy már szétvált családtagok között), közös háztartásban, egyéb intim, személyközi kapcsolaton belül, valamint intézményben együtt élők között elkövetett erőszak”. Az ugyanezen évben született, azóta a 32/2007. (OT 26.) ORFK-utasítás által átdolgozott rendőrségi norma családon belüli erőszaknak nevezi az egy háztartásban élő személyek, illetőleg a (korábbi Btk. 137. §-ának 6. pontjában meghatározott) hozzátartozók, a volt házastársak, illetve volt élettársak (partnerek), valamint az intézményes ellátás keretében életvitelszerűen együtt élő személyek között megvalósuló, vagy őket a felsorolt személyek cselekménye által érintő bűncselekményeket. A *Hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény* a hozzátartozók közötti erőszak fogalmát hozta létre; a törvény alkalmazásában hozzátartozónak kell tekinteni a Ptk.-ban meghatározott közeli hozzátartozókat és hozzátartozókat, valamint a volt házastársat, a volt élettársat, a bejegyzett élettársat, a volt bejegyzett élettársat, a gondnokot, a gondnokoltat, a gyámot és a gyámoltat. A jogalkotás legutolsó lépcsőjeként pedig 2013. július 1-jével lépett hatályba a *Büntető törvénykönyv* 212/A. §-akén az ún. kapcsolati erőszak. A bántalmazottak köre ebben: az elkövető gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja vagy gyámoltja.

A párkapcsolati erőszak áldozatai közvetlenül nők, közvetve gyerekek, elkövetői pedig férfiak. E sommás megállapítást a számok bizonyítják: az esetek 85-95%-ában nők esnek a párkapcsolati erőszak áldozatául. A párkapcsolati erőszak nemi meghatározottsága mára valamennyi nemzetközi emberi jogi dokumentumban elismerést nyert, s mint a nőket nemük alapján érő diszkrimináció legszélsőségesebb formája került meghatározásra. A társadalmi kontextus fel- és elismerése lehetővé teszi az erőszak áldozataival dolgozó szakember számára, hogy az elé kerülő eseteket egy rendszer elemeként lássa, és ne eshetőlegesen, annak függvényében rekonstruálja a tényállást, hogy melyik fél szemszögéből ismerte meg az eseményeket, hanem a társadalmi kontextus valóságpróbáján átszűrve.

A **párkapcsolati erőszak ún. strukturális erőszak**, vagyis más erőszakfajtától eltérően a társadalom nemhogy nem ítéli el, de tűri, sőt hallgatólagosan vagy kimondva támogatja is. Ez a megerősítés jelenik meg a jogalkalmazás során azokban a döntésekben, amikor a hozzátartozó sérelmére elkövetett erőszakért enyhébb büntetést kap a vádlott, mint idegenek közt megvalósuló bűncselekmények esetén, amikor a szexuális bűncselekményt elszenvető nőnek felróják a szoknyája hosszát, kihívó viselkedését, amikor a gyermekeit bántalmazó apa házi fegyelmi jogát elismerve bagatellizálják a cselekményét, amikor az anya hátrányára értékelik, hogy elhanyagolta a háztartás vezetését és nem készített minden nap meleg ételt a családtagjai számára. Ezt a fajta elfogultságot, kettős mércét az igazságszolgáltatásban pontosan szokták érzékelni a bántalmazott nők, mivel azonban a társadalmi kontextust sokan nem látják át, gyakran a konkrét jogalkalmazó lefizetését vagy egyéb úton történő személyes befolyásolását gyanítják a háttérben.

A párkapcsolati erőszak hatékony kezelésének lépcsői: az elkövető és az áldozat azonosítása, az áldozat(ok) védelmének biztosítása, az elkövető felelősségre vonása.

A párkapcsolati erőszak természetrajzának ismerete

Ahogy az a fentiekben ismertetett statisztikai adatokból látszik, a partnerkapcsolatában bántalmazást elszenvedő nők száma Magyarországon összességében eléri az egymillió főt. Hazánkban minden héten legalább egy nőt megöl jelenlegi vagy korábbi férje, élettársa vagy barátja vagy egy olyan férfi, akinek közeledését a nő nem fogadja el: ez évente átlagosan 70 embert jelent. E jelenség tehát keresztül-kasul átszövi a mai magyar társadalmat (is), és hatványozottan megjelenik a bíróságok előtt.

Elterjedt tévhit, hogy a partnerbántalmazás főleg az alacsonyan iskolázott, rossz anyagi körülmények közt élő és etnikai kisebbségekhez tartozó emberek közt jelenik meg. Az igazság az, hogy a családon belüli nők elleni erőszak pont ugyanannyira elterjedt a Rózsadombon, a Parlamentben és a sokdiplomás értelmiségiek körében is. A különbség az, hogy a jelenségről alkotott sztereotíp elképzelések miatt a gazdag, szellemi foglalkozású, magas társadalmi státusszal rendelkező bántalmazó partnere sokkal izoláltabb, félénkebben kér segítséget, erősebben hibáztatja magát, s mindezek okán gyakran nehezebben lép ki a kapcsolatból, mint más háttérrel rendelkező sorstársai. Amúgy sem jellemző, hogy a párkapcsolati erőszak elszenvedői könnyen ki tudnának szállni: a bántalmazott nők átlagosan négy-hét alkalommal térnek vissza partnerükhöz, mielőtt végleg otthagynák, összesen mintegy hét évet töltve az erőszakos kapcsolatban, átlagosan 35 verést elszenvedve az első segítségkérést megelőzően.

Mint azt korábban már írtuk, a párkapcsolati erőszak megnyilvánulási formái kategorizálhatók lelki, szóbeli, fizikai, szexuális és gazdasági fajtákra. Az erőszak különböző formái a tapasztalat szerint soha nem önállóan, egymagukban jelentkeznek, hanem egymással kombináltan, váltakozóan, az egyes epizódokból kialakítva egy olyan folyamatot, melynek egyes stációi szinte észrevétlenül követik egymást.

A bántalmazó lépésenként alakítja ki a függőséget: mindig akkor lép egyvel magasabb szintre, amikor a feltételek már adottak ahhoz, hogy áldozata ne tudjon kihátrálni. A nők általában nem veszik észre, amikor a partnerük a kezdeti egyenlő viszonyt elbillenti, s az elszigetelés, az önbizalom aláásása, a semmirekellőség érzetének kialakítása és elmélyítése, a jövedelemszerzés gátolása, a berendezési tárgyak megrongálása, a lekurvázás, üvöltözés, lökdösés, megpofozás, külsérelmi nyommal járó ütlegetés fokozatain haladnak előre a teljes kiszolgáltatottság, az állandó félelem kialakításáig. Hogy a folyamat alakítása tudatosan vagy ösztönösen történik, az egyénenként eltér; ami közös, az a célzatosság. A cél pedig nem más, mint a nő feletti uralom megszerzése, alárendeltségbe taszítása. E függőségi viszony kialakítása azért rentábilis, mert a hatalom gyakorlója számára közvetlen hasznokat biztosít: kevesebb házimunkát kell végeznie, ő diszponál a családi javak felett, minden családtagot ellenőrzés alatt tart, míg ő szabadon tehet, amit csak akar, mindenki az ő kedvét keresi, míg neki nem kell máshoz igazodnia.

A partnerkapcsolati erőszak két ismertetőjegye a **ciklikusság** és az **eszkaláció**. A családon belüli erőszak folyamatában az egyes szakaszok körkörösén ismétlődnek. Megkülönböztethetőek a feszültség felgyülemelésének szakasza, az erőszak kirobbanása és az ún. „nászút periódus”, melyet ismételten a feszültség fokozódásának szakasza követ, és így tovább. A nászút-időszakban az erőszakot elkövető fél bocsánatot kér, fogadkozik, hogy soha többet nem tesz ilyet, ajándékokkal kedveskedik, s ez általában hat is, párja ad még egy esélyt a kapcsolatnak. Az eskaláció azt jelenti, hogy az egyes ciklusok egyre rövidebb időközönként váltják egymást, az erőszakformák egyre durvább módokon jelentkeznek, egy idő után pedig a megbánás, a szeretet kimutatásának szakasza teljesen ki is maradhat.

A párkapcsolati erőszak jelenségét számos közkeletű tévhit övezi, melyek sajnálatos módon a jogalkalmazás gyakorlatába is beszivárogtak. Az alábbiakban ismertetjük és cáfoljuk a legelterjedtebbeket. A tévhitek széleskörű elterjedtségének eredményeképp az erőszak elhomályosul, jelentősége csökken, a fókusz áthárul az áldozatra a felelősség valódi forrásáról: a bántalmazóról.

A nők is ugyanolyan agresszívak, mint a férfiak, csak ők inkább a lelki terrort részesítik előnyben, míg a férfiak a fizikai erőszakot.

A párkapcsolati erőszak korábban leírt folyamatjellegéből egyenesen következik, hogy mire egy férfi testi erőszakot alkalmaz partnerével szemben, már egy ideje a lelki-szóbeli erőszak számos formáját rendszeresen gyakorolja. Ez azt jelenti, hogy a testi erőszak nem önmagában történik meg, hanem az esetek túlnyomó többségében a szóbeli és érzelmi erőszakkal kombinálva, arra ráépülve. Vagyis a testi erőszakkal élő férfiak lelki terrort is használnak családtagjaik megfélemlezésére. Ugyanakkor tény, hogy nők is szoktak agresszíven megnyilvánulni, mind partnerükkel, mind gyermekükkel szemben. A kettő között az a különbség, hogy a bántalmazás időben elhúzódó, különböző formákban megnyilvánuló folyamat, melyet mindig ugyanazon fél alkalmaz a másikkal szemben abból a célból, hogy akaratát megtörje, uralma alá hajtsa. Ezzel szemben az agresszivitás alkalmanként előforduló cselekedet, melyet a párkapcsolat szereplőinek bármelyike használhat, jellemzően egy támadás kivédésére vagy valaminek, valakinek a megóvása, védelmezése céljából. Míg a konfliktus, vita, veszekedés esetén a két fél kiegyenlített erőpozícióban áll egymással és bármelyikük élhet agresszív eszközzel, addig a párkapcsolati erőszak esetében a hatalom egyenlőtlenül oszlik meg, az erőszakot alkalmazó fél egyre erősebbé, az azt elszenvedő pedig egyre kiszolgáltatottabbá válik az idő előrehaladtával.

Az egyszeri bántás és a szisztematikus bántalmazás egy-egy eleme a felszínen ugyanúgy nyilvánulhat meg, ezért is nagyon fontos a jogalkalmazó szerv számára, hogy a két jelenséget meg tudja különböztetni. Tekintettel arra, hogy a két félnek teljesen eltérőek a céljai is, nem meglepő módon a bántalmazó kapcsolat megszakadása után az addig lelki bántalmazónak tűnő nők, illetve egyéb bántalmazott családtagok abbahagyják a „lelki bántalmazást”, míg a bántalmazó férfiak tovább folytatják az erőszakot, amennyire lehetőségük van rá. Mivel a bántalmazottak általában a kapcsolaton belül tapasztalható egyenlőtlenség vagy a felettük gyakorolt kontroll ellen láznak, az általuk a kapcsolatban megvalósított szóbeli (vagy akár esetleges fizikai) erőszak abbamarad a kapcsolat felbomlásával. A bántalmazók az egyenlőtlenség és a másik feletti uralom létrehozása vagy fenntartása érdekében erőszakosak, és ennek megfelelően a kapcsolat felbomlása után gyakran tovább folytatják, sőt, akár fokozzák az erőszakot, hogy megtorolják a másik fölötti hatalmuk elvesztését vagy megpróbálják azt helyreállítani. A kapcsolat felbomlása utáni zaklató vagy erőszakos magatartás tehát igen jó indikátora visszamenőlegesen annak, hogy a kapcsolatban ki volt az ún. elsődleges bántalmazó. A kölcsönös bántalmazás a leszbikus és meleg párok esetében is nagyon ritka, és nem jellemző az idősek, a beteg családtagok vagy az egyéb kiszolgáltatott helyzetben lévő családtagok esetében sem.

Ez már csak azért is elengedhetetlen tudás, mert bántalmazóknak igen gyakori stratégiája, hogy magukat állítják be áldozatként, cselekedeteiket pedig rávetítik, projektálják a tényleges bántalmazottra.

A párkapcsolati erőszak természetrajzának ismerete körében fontos tudás a folyamat legveszélyesebb pontjainak a felismerése. Az erőszak gyakorisága, súlyossága és intenzitása jelentősen növekszik a terhesség idején, a munkahely elvesztésével, a válási szándék bejelentésekor, új párkapcsolat kezdetén. A szakítást követő két év a legkritikusabb egy bántalmazott nő életében.

Ha a nő az első pofon után nem lép ki a kapcsolatból, akkor vele van a baj.

Számtalan ok tart benne egy nőt egy erőszakos viszonyban. Ezt hosszasan és részletesen ismerteti a NANE Egyesület: *Miért marad?*¹ című kézikönyve. Bár az indokok sokfélék és számosak, közös jellemzőjük, hogy ha előítéletek nélkül a bántalmazott nő szemszögéből nézzük őket, érthetően és racionálisan alátámasztják az áldozat döntését. Értetlenséget és számonkérést a bántalmazott nők azoktól tapasztalnak, akik kívülről, a saját helyzetükből ítélkeznek, anélkül, hogy a helyzet előtti folyamatot, a bántalmazás természetrajzát és elszenvedőire gyakorolt pszichés hatását ismernék vagy elfogadnák.

Különösebb empátiára sincs szükség ahhoz, hogy valaki belássa: nem tud elköltözni és a gyerekeit eltartani egy olyan nő, akinek semmiféle saját jövedelme nincs, teljes anyagi kiszolgáltatottságban él. Nagyon nehéz a helyzete az olyan bántalmazott anyának is, akinek a környezete nyíltan vagy burkoltan, de egyértelműen azt sugallja, hogy a gyerekeknek minden körülmények között apa mellett kell felnőnie. Különösen sokszor hallják ezt az érvet a fiúgyereket nevelő, illetve a vallásos közösségben élő ügyfeleink. Nincs tudományosan alátámasztva az a feltételezés, hogy egy gyereknek ahhoz, hogy lelkileg ép felnőtt váljon belőle, feltétlenül egy anya és egy apa mellett kellene felcseperednie. Ezzel szemben tény, hogy pszichés sérülést okoz a bántalmazó közegben eltöltött gyerekkor, illetve az is közismert összefüggés, hogy az erőszakos apa mellett élő fiúk nagy valószínűséggel felnőtt korukban maguk is bántani fogják partnereiket, míg a bántalmazásnak kitett lány gyerekek felnőtt korukban nagyobb arányban kerülnek erőszakos párkapcsolatba. Több évtizedes jogvédő tapasztalatunk azt mutatja, hogy a bántalmazott gyerekként felnőtt férfiak és nők nemhogy nem köszönik meg anyjuknak, amiért feláldozta magát azért, hogy egyben tartsa a családot, de kifejezetten őt teszik felelőssé azért, amiért nem vált el.

Az erőszak korábban ismertetett ciklikussága is hozzájárul ahhoz, hogy egy nő tovább kitartson bántalmazó partnere mellett, hisz a nászút-időszak alatt megint minden szépnek és jónak látszik, a nők elhiszik, hogy kivételesen került sor az erőszakos kitörésre, és azt is, hogy azt ők provokálták ki valamivel, ezért igen hosszú ideig a megoldást is abban látják, hogy saját magukon, a cselekedeteiken, viselkedésükön változtatnak.

Az is ténykérdés, hogy ma Magyarországon az ellátórendszer elégtelensége miatt állami segítségre egy menekülni kényszerülő nő szinte egyáltalán nem számíthat. Egy felmérés szerint országunkban a családon belüli erőszak áldozatai átlagosan 5-12 intézménynél, szervezetenél, hatóságnál kérnek segítséget az erőszak megállítása érdekében, mielőtt vagy segítséget kapnak, vagy megölik őket vagy gyerekeiket. Az ország 14 ún. krízisközpontjában² összesen csupán 122 férőhely áll a bántalmazott nők rendelkezésére, de ezek közül is pusztán egy védett ház működik titkos címen, a többi nyilvános.³ Ha egy nő segítségért fordul a gyermekvédelmi jelzőrendszer valamely tagjához az őt és gyerekeit érő családon belüli erőszak miatt, a mai napig sokszor tapasztalja, hogy érdemi segítség helyett őt hibáztatják, és megfenyegetik, hogy ha nem tudja megoldani a helyzetet, akkor a gyerekeit a veszélyeztetettségre hivatkozva kiemelik a családból.

Az ún. megelőző távoltartást a rendőrség csak 72 órára, a bíróság legfeljebb további 60 napra rendelheti el, de még a kényszerintézkedésként alkalmazott eljárásjogi távoltartás leghosszabb időtartama is 60 nap.

¹ Az Interneten: <http://www.nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/miertmarad/miertmarad.pdf>

² Krízisközpontban a bántalmazottak 30 napig tartózkodhatnak, mely további 30 nappal meghosszabbítható. A gyermek nélkül menekülők ezután az általános szociális ellátórendszer keretében működtetett hajléktalanszállóra mehetnek, míg a gyerekes bántalmazottak anyaoththonba vagy családok átmeneti otthonába, ahol legfeljebb 1 évig húzhatják meg magukat.

³ Human Rights Watch jelentés 2013. *Addig, amíg vér nem folyik. Védtelenség a családon belüli erőszak ellen Magyarországon.*

Ez utóbbi elrendelésére optimális esetben 30-40 nap elteltével, átlagosan azonban 3-6 hónap alatt kerül sor, akkor is főleg azokban az eljárásokban, amikor azt nem a sértett, hanem az ügyész (is) indítványozta.⁴ A megelőző távoltartás egyik legfőbb felhasználási problémája, hogy az amúgy is rendkívül rövid idő nem hosszabbítható meg, és a jogalkalmazás során kialakított gyakorlat értelmében azt elnevezésével ellentétben nem megelőzésre, hanem akut erőszak esetén történő beavatkozásra használják a hatóságok. A megelőző távoltartásról nem büntető, hanem legtöbb helyen polgári perekben eljáró bírák döntenek, akik nem részesültek átfogó, rendszeres, emberi jogi alapú képzésben e témában. A központi iránymutatás hiányában ráadásul területenként eltérő gyakorlat alakult ki: az egyik bíróságon például megszüntetik az eljárást, ha a bántalmazó fél szabályszerűen nem idézhető 3 napon belül, vagyis ismeretlen helyre távozik, vagy nem hajlandó az idézést átvenni. (Az alkalmazási problémák az elrendelt távoltartások radikálisan csökkenő számában is megmutatkoznak. 2010-ben a rendőrség még 1463 ideiglenes megelőző távoltartást rendelt el, 2011-ben 1192-t, 2012-ben ez a szám már csak 424 volt az egész országban összesen.)⁵

Ilyen körülmények között nem csoda, ha sok bántalmazott dönt a maradás mellett. Az erőszak későbbi szakaszaiban számos nőt tart vissza a kilépéstől a rettegés, a félelem a bántalmazótól. Különösen a sok hatalommal bíró agresszoroktól nehéz eljönni, hisz ők nemcsak elhitetik a társukkal, hogy mindenhová elér a kezük, bárkit lefizetnek vagy megfélemlítenek, a legfelsőbb körökhöz van kapcsolatuk, de ez ténylegesen így is van – gondoljunk itt a maffiózó, országgyűlési vagy helyi képviselő, vállalatigazgató bántalmazókra.

Minél tovább él valaki erőszakos párkapcsolatban, annál inkább a bántalmazó szemüvegén keresztül látja a világot, és benne saját magát. Egy idő után bárki el tudja hinni, hogy őt nem lehet szeretni, hogy képtelen lenne egyedül túlélni a nagyvilágban, hogy nem alkalmas feleségnek, anyának, alkalmatlan jövedelemszerző munkát végezni. A családon belül elszenvedett rendszeres erőszak drámai hatással van a célszemélyre: leépíti önbizalmát, önbecsülését, elzárja támogató társas közegétől, poszt-traumás stressz zavarhoz, depresszióhoz, pánikbetegségekhez vezet, előfordul, hogy sértettje alkoholistává vagy gyógyszerfüggővé válik, és gyakran kíséri teljes anyagi ellehetetlenülés is. A „traumás kötődés” kifejezés éppen ezt a helyzetet írja le: ilyenkor a nő egyrésztől fél, szorong, a másik részről azonban erős vonzalmat is megél elnyomója iránt. A gyűlölet, a félelem és a szeretet keveredő érzéseinek e kombinációja nem pszichés rendellenesség, hanem egyenes következménye a bántalmazó manipulatív viselkedésének, mellyel egyik pillanatban gyötri, kínozza, megfélemlíti áldozatát, a másikban viszont már gyöngéd, figyelmes, szeretettel. Az érzéseiben összezavart sértett teljes mértékben azonosul a bántalmazó nézőpontjával, s ebből kifolyólag maga is elhiszi, hogy a mindenható bántalmazó elől nem képes elmenekülni. A fentiek jól mutatják, hogy a legtöbb bántalmazott nő nem mazochista, nem szeszélyes és nem is társfüggő, hanem józanul és tárgyilagosan gondolkodó, legfeljebb sokk vagy trauma hatása alatt álló, kiszolgáltatott helyzetben élő ember.

A nők eszközként használják fel gyermekeiket az apákkal folytatott háborújukban

A fenti sokszor hangoztatott tévhit két tételt is tartalmaz, amelyeket érdemes külön-külön cáfolni: az egyik, hogy a nők gyermekeiket a volt partnerükkel szemben eszközként használják, a másik, hogy háborút folytatnának férjükkel, élettársukkal az együttélést követően.

A legtöbb anya mindent megtesz azért, hogy gyermeke érdekeinek figyelembe vételével rendezze a szétválást követő helyzetet. Ez látszik abból, hogy hatóság, bíróság elé akkor viszi az ügyet, amikor

⁴ Erről bővebben ld.: Kapossyné dr. Czene Magdolna: „A távoltartás első két éve a bíróságok gyakorlatában.” In: *Rendszerbe zárva*, NANE Egyesület-PATENT Egyesület, 2009

⁵ Human Rights Watch jelentés 2013. *Addig, amíg vér nem folyik. Védtelesség a családon belüli erőszak ellen Magyarországon*

békés körülmények között nem tud megállapodni a másik féllel. Abból is látszik, hogy ő az, aki hajlandó eredeti elképzeléseit feladva kompromisszumot kötni a béke kedvéért. És abban is tetten érhető, hogy a gyerekhez való kapcsolata az eljárást megelőzően és a jogi procedúra kezdetét követően minőségében és intenzitásában nem változik. Jellemzően a női fél az, aki az együttmaradás érdekében párterápiát, mediációt kezdeményez, amelyhez a férfi vagy formálisan asszisztál, vagy teljes egészében bojkottálja azt.

Ehhez képest a bántalmazó fél nem próbál peren kívül egyezkedni (formálisan persze igen, de itt is azt akarja elérni, hogy a másik fél elfogadja az általa diktált feltételeket), hanem jogi eljárások garmadáját zúdítja volt partnerére. Az általunk jogi zaklatásnak elnevezett jelenség lényege, hogy az erőszakos partner folyamatos eljárások kezdeményezésével lehetetleníti el a másik embert, aki előbb-utóbb kénytelen főállású pereskedővé válni. A kapcsolattartás végrehajtásának megindítása, a védelembe vételi eljárás kezdeményezése, a rágalmozási per, az adóhatóságnál, társadalombiztosítási hatóságnál, Magyar Államkincstárnál történő bejelentés mind-mind a jogi zaklatás elemei. Ily módon együtt sem kell élni ahhoz, hogy továbbra is kontrollálni tudja a nő (szabad)idejét, mozgásterét, tevékenységét.

Különösen a jogalkalmazók számára lehet hasznos utánanézni az apa gyermekeihez fűződő viszonyának és megnyilvánulásainak a jogi procedúra megindulása előtti időszakban. Meglepően nagy arányban furcsa ellentmondás tapasztalható az eljárások során sokszor hangoztatott elemi ragaszkodás és a korábban elhanyagoló vagy csak durva fegyelmezésre redukálódó apa-gyerek kapcsolat között. Pár jól irányzott kérdés rávilágít, hogy a most oly lelkes szülőnek fogalma sincs arról, hogy gyermeke óvoda vagy iskolás-e már, átesett-e bárányhimlőn, hányas lába van, milyen különórákra jár, ki a gyerekorvosa, stb. Fontos, hogy ezek a kérdések még az újonnan fellobbant lelkesedés kezdeti szakában hangozzanak el, ugyanis később éppen ennek fordítottja a jellemző, ti. hogy az apa folyton bejár az iskolába érdeklődni, gyereket minden este felhívja, hogy tájékozódjon körülményeiről, tanulmányi előmeneteléről, mobiltelefont, számítógépet vásárol neki, hogy megkönnyítse a kapcsolattartást, különórákra íratja be. Bántalmazók terápiájában tapasztalatot szerzett amerikai szakértők⁶ megállapították, hogy éppen a bántalmazók azok, akik az anya bántalmazása vagy ellenőrzése körében használják fel a közös gyerekeket. Ennek számos formáját is azonosították:

- sokszor a gyerek közvetlen bántalmazásával vagy elhanyagolásával bünteti a bántalmazó partnerét/volt partnerét;
- a gyerek ellennevelésével vagy az anya ellen fordításával próbál nyomást gyakorolni a nőre, hogy újra visszamenjen hozzá;
- a gyereket kémnek használva követeli meg, hogy információt szállítson az anyáról;
- a gyerek elperlését helyezi kilátásba, vagy valóban kezdeményezi a gyerek nála történő elhelyezését;
- elrabolja a gyereket az anyától;
- megöli a gyereket.

A jogalkalmazási gyakorlatban is burjánzó tévhitek közül a legelterjedtebb ebben a kategóriában az apákat szexuális visszaéléssel vádoló anyák mítosza. Az incestust jelző anyák rendszeresen megtapasztalják az intézményesített előítéletet: kvázi automatikus ellenérzést, „hamis vád-vádat” vált ki az effajta jelzés. A gyerekeket ismert, bizalmi helyzetben lévő felnőtt személy részéről érő szexuális zaklatás bejelentése nyomán meginduló eljárás első szakaszában – a más bűncselekmények tárgyában

⁶ „Amikor a bántalmazó fegyverként használja a gyereket”, 125. o. In: Lundy Bancroft – Jay G. Silverman – Daniel Ritchie: *Lehet-e jó apa a bántalmazó? A partnerbántalmazás hatása a szülő-gyerek kapcsolatra*. Háttér Kiadó – NANE Egyesület, Budapest 2013

folytatott nyomozással ellentétben – nem a cselekmény megtörténtét próbálják meg a hatóságok igazolni vagy cáfolni, hanem az anya és a gyerek igazmondását tesztelik. Ahhoz, hogy érdemben megkezdődjön a nyomozás, először meg kell győzni a szerveket arról, hogy az anya nem hazudik. Márpedig ezt a rossz hatósági gyakorlatot semmilyen kutatási eredmény nem támasztja alá. Külföldön, ahol a párkapcsolati erőszak vagy szexuális erőszak miatti hamis vádolás arányát felmérték, a tapasztalat azt mutatja, hogy 1-2% a megalapozatlan bejelentések aránya, vagyis semmivel sem több, mint bármely más bűncselekmény esetében, a biztosítási csalások kivételével.⁷ Ezt a mélyen gyökerező előítéletet a családon belüli erőszak strukturális támogatottságán túl a szakszerűtlen nyomozás eredményeképpen megszüntetett eljárások magas száma is táplálja. Jogsegélyünk tapasztalatai szerint ezekben az incesztus-ügyekben a nyomozás megszüntetéséhez inkább a vonatkozó képzés hiányában folytatott előítéletes nyomozati munka vezet, mint a cselekmény meg nem történte.⁸ Az Országos Kriminológiai Intézet a szexuális erőszak látenciáját 24-szeresre becsüli felnőtt sértettek esetében; gyerekeknél ez az arány jóval magasabb lehet. Ebből nemhogy az derül ki, hogy nők alaptalanul vádaskodnak szexuális erőszak elkövetésével, hanem ennek éppen ellenkezője támasztható alá: 100 esetből pusztán 4 kerül a hatóságok látókörébe. Az is tény, hogy ha egy nő a gyermeke elleni, apa általi szexuális visszaélést említi a bíróságokon, akkor nem arra számíthat, hogy a gyermeket azon nyomban eltiltják az apától és különböző védelmi intézkedéseket hoznak az érdekében. Ennek inkább az ellenkezője az igaz: a polgári perben eljáró bíróság azzal söpri le a problémát, hogy majd a büntetőbíróság foglalkozik vele, a büntetőeljárásban részt vevő szervek pedig nem gondolnak a családjogi vetületekre, például igen ritkán kezdeményezik a terhelt szülői felügyeleti jogának megszüntetését. Ez a gyakorlatban sokszor oda vezet, hogy átlagos kapcsolattartási rendet határoznak meg annak az apának is, akit gyerekei sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt ítélték el. Ismerünk olyan esetet, ahol az anyát kényszeríti a gyámhivatal, hogy a gyermek sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmény miatt szabadságvesztés büntetését töltő volt házastársához rendszeresen vigye be a gyerekeket kapcsolattartásra, és olyan ügyünk is van, amelyben a bontópert tárgyaló bíróság arra kötelezte az anyán keresztül a 9 éves kislányt, hogy felügyelt láthatás keretében tartsa a kapcsolatot apjával, aki ellen éppen az ő sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak miatt emeltek vádat, sőt az ügyészség egyúttal a szülői felügyeleti joga megszüntetését is indítványozta.

A másik tételmondat arra a feltételezésre alapul, hogy a nők bosszúhadjáratot folytatnak volt férjükkel szemben. Több évtizedes áldozatsegítő tapasztalatunk azt mutatja, hogy a bántalmazott nők legfeljebb bosszúfantáziákat dédelgetnek magukban az elszenvedett erőszakért, de a jogi eljárások során ténylegesen védekező pozícióba szorulnak. A párkapcsolatra jellemző dinamika többnyire áttevődik a tárgyalóterembe is: a bántalmazó szabja meg az eljárás irányát, kereteit, diktálja az ütemét, általában a hatóság kifejezett vagy hallgatóságos támogatásával, a bántalmazott fél pedig alkalmazkodik ehhez, reagál a képtelenebbnél képtelenebb vádakra. A bosszúra már csak azért sincs ideje és energiája az áldozatnak, mert a folyamatos védekezés, a jogalkalmazó szerveknek történő magyarázkodás lefoglalja őt. A kapcsolatból való kitörés után sok esetben poszttraumás-stressz zavarban szenved vagy depressziós, emiatt bénult, tehetetlen. A bántalmazást túlélők saját beszámolóit arról tanúskodnak, hogy békére és nyugalomra vágnak, akár anyagi javaik hátrahagyásával is arra törekszenek, hogy lezáruljon életük e sötét fejezete, s lehetőleg minimálisra szorítsák a gyermekeik apjával való érintkezési felületet. Ebbe a bosszú értelemszerűen nem fér bele. Nemhogy féltékenységet éreznek, ha volt partnerük új kapcsolatba kezd, de örömmel fogadják azt, remélve, hogy ezzel megszabadulnak a bántalmazótól.

⁷ <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/vadaskodnak-e-nok-szexualis-eroszakkal-kg-2010.pdf>

⁸ Erről részletesebben: dr. Spronz Júlia: „A jog hálójában.” In: *Rendszerbe zárva*, NANE Egyesület – PATENT Egyesület, 2009.

A gyermekeiket már csak azért sem szokták bosszúra felhasználni, mert a legtöbb esetben maguk is hisznek benne, hogy gyerekeik egészséges felcseperedésének elengedhetetlen eleme az apa jelenléte. Az a jellemző, hogy a kapcsolattartásra vonatkozó határozatot az anyák kezdetben próbálják betartani, huzamosabb ideig törekszenek a kapcsolattartás normalizálására, és csak azt követően kívánnak ettől eltérni, hogy többszörösen bebizonyosodik az előírt rend működőképtelensége. Ha valóban bosszúról lenne szó, a gyermeket nevelő szülő az első pillanattól kezdve akadályozná a különélő szülő és a kiskorú kapcsolatának kialakulását, nem csak több évnyi próbaidő után.

A párkapcsolati erőszak bizonyítása szinte lehetetlen, hiszen egy állítás áll szemben egy tagadással

Ez a széles körben elterjedt tévhit sajnálatos módon a jogalkalmazásba begyűrűzve komoly akadályt képezi annak, hogy nők és gyerekek jogi és tényleges védelemhez jussanak a családon belüli erőszakkal szemben. A tételmondat arra utal, hogy a négy fal között zajló bántalmazás szinte sosem tanúk jelenlétében zajlik. Kétségtelen tény, hogy másfajta bizonyítást igényel a partnerkapcsolati erőszak alátámasztása, mint egy közterületen elkövetett cselekményé, de ez nem azt jelenti, hogy emiatt ezzel az erőszaktípussal nem kell foglalkozni, hanem hogy a jogalkalmazók feladata és felelőssége elsajátítani azokat a speciális technikákat, amelyek feloldják az egy állítás - egy tagadás problematikát. Erre hivatkozva nem foglalkozni a párkapcsolati erőszakkal pusztán kifogás, amely azt a célt szolgálja, hogy a rendszer fenntartsa az erőszakot, elkerülje a felelősségre vonást az egyik oldalon, a védelem megadását a másik oldalon. Jellemző gyakorlat például, hogy ha egy nő sérülést szenved el partnerkapcsolati bántalmazás következtében, azt csak akkor fogadja el a bíróság, ha orvosi látellelletel támasztja alá. Ha látelleletet visz, akkor viszont sokszor arra hivatkozva utasítják el, hogy az csak a sérülés bekövetkeztét bizonyítja, de azt nem, hogy ki okozta azt.

Azon országokban, ahol tényleges politikai akarat van a családon belüli erőszak felszámolására, a jogalkalmazók célzott képzésben részesülnek a felismerés megkönnyítésére. Ezeknek a képzéseknek közös ismertetőjegye, hogy emberi jogi megközelítést alkalmaznak és az áldozatok védelmével foglalkozó civil szervezetek bevonásával zajlanak. E képzések során megtanulják a szakemberek, hogy számtalan más bizonyítási eszközzel lehetséges pótolni a külső szemtanú hiányát. Ráadásul az a jellemző, hogy a családtagok, szomszédok igenis hallják, látják az erőszakot, csak félnek erről beszélni. Különösen nagy számban szemtanúi anyjuk bántalmazásának a gyerekek. Külön szabályai vannak a kiskorúak meghallgatásának is, melynek fontos alapelve, hogy a kérdezőnek bizalmi viszonyt kell kiépítenie a kiskorúval, és biztosítani kell, hogy a vallomástétel nem fogja sem őt, sem szeretteit veszélybe sodorni. Sok gyerek például azért tagadja meg a vallomástételt vagy vonja vissza korábbi vallomását, mert attól fél, hogy intézetbe kerül, vagy túl nagy felelősség neki, hogy az apukáját börtönbe juttassa. A felkészült szakembernek ezért feladata, hogy minden tőle telhetőt tegyen annak kiderítésére, hogy a kisgyermeket gátolja-e valami az igazság előadásában. Ezt minden esetben az ügy konkrét körülményeinek tisztázásával kell megoldani. Nem lehet például előzetesen feltételezni, hogy a gyermek szereti az apját és nem akar ártani neki, mint ahogy azt sem, hogy fél tőle és utálja. Alapvető tudás a szeretet és a traumás kötődés megkülönböztetése, mely gyakran ugyanolyan formában jelenik meg a felszínen.

A bántalmazásnak a testi sérülésen túl szinte mindig marad lelki következménye is, amely minden tanúnál autentikusabban bizonyítja az elszenvedett erőszakot. Sajnos Magyarországon sok igazságügyi pszichológus nem vizsgálja a poszttraumás stressz-zavart, és személyiségjegyekből próbál következtetni a bántalmazás megtörténtére. A párkapcsolati erőszak sajátosságaival és annak az áldozatra gyakorolt hatásaival tisztában lévő szakember különböző személyiségtesztek elvégzése nélkül is biztosan meg tudja állapítani az erőszak megtörténtét.

Mivel az intim partnerkapcsolati bántalmazás minimális eltérésekkel nagyjából ugyanazon koreográfia szerint zajlik az összes esetben, mind a bántalmazó működése, mind az áldozat reakciói könnyen azonosíthatóak és leírhatóak.

A párkapcsolati erőszak ideológiai alapja a szexizmus; minden családon belüli erőszakot elkövető férfi jellemzője, hogy hisz a nők alárendeltségében, a férfiaknak előjogokat tulajdonít, egocentrikus vilásképe van, a problémákért, nehézségekért a felelősséget mindig másban keresi, kontrolláló, dühös és kiszámíthatatlan. A jogalkalmazónak azonban azzal is tisztában kell lennie, hogy viselkedése gyakran az ún. „Dr. Jeckyll és Mr. Hyde” modellel írható le: legtöbbször kifelé egész más arcát mutatja, mint a családtagok irányába. A bántalmazó gyakran önfeláldozó barát, segítőkész szomszéd, a munkatársak kedvence, sötét oldalát csak befelé mutatja. A tárgyalóteremben többnyire higgadt, csendes, visszafogott, kulturált, intelligens, kifejezetten vonzó benyomást kelt. A hatóság előtt, például a felügyelt kapcsolattartás idején gond nélkül kontroll alatt tartja erőszakos, elnyomó viselkedését, ezért az itt megtapasztaltak nem képeznek megbízható alapot későbbi magatartására nézve. Emiatt a sértett különösen nehéz helyzetben van, amikor támogatókat, segítőköt keres, hiszen a környezet tapasztalata az övéhez képest teljesen eltér a bántalmazóról.

Az áldozatok a hatóság előtt sem tesznek olyan jó benyomást, mint az őket terrorizáló fél. Idegesek, kimerültek, érzékenyek, hisztérikusak lehetnek. Ahogyan egy bántalmazott nő, aki a válóperében szándékosan nem beszélt a bántalmazásról, megfogalmazta a bíróság attitűdje miatti dilemmáját: „A bíróságon nem is akartam, hogy ez téma legyen, mert nagyon ügyes abban, hogy beszél valami kiborítót, és akkor én leszek az idegbeteg. Higgadtság. Higgadtnak kell lenni. Csak annak hisznek, aki higgadt. Igaz, ha higgadtan mondanám, akkor esetleg azért nem hinnének nekem...”

A fentiek rámutatnak, hogy mennyire dilettáns az a széles körben alkalmazott gyakorlat, mely a „hallgattassék meg a másik fél” elvére hivatkozva ütközteti a vitában állók által elmondottakat, majd valamifajta szakmaiságra, elfogulatlanságra, semlegességre utalva tagadja meg a segítséget a rászorulóktól, mondván, hogy az események nem rekonstruálhatók. Ugyanígy felesleges a büntetőeljárásokban a szembesítést elrendelni: ez az esetek döntő többségében eredménytelenül zárul, de hozzájárul az áldozatok megfélemlítéséhez, veszélyeztetéséhez, s ezáltal akadályozza őket a jogérvényesítésben.

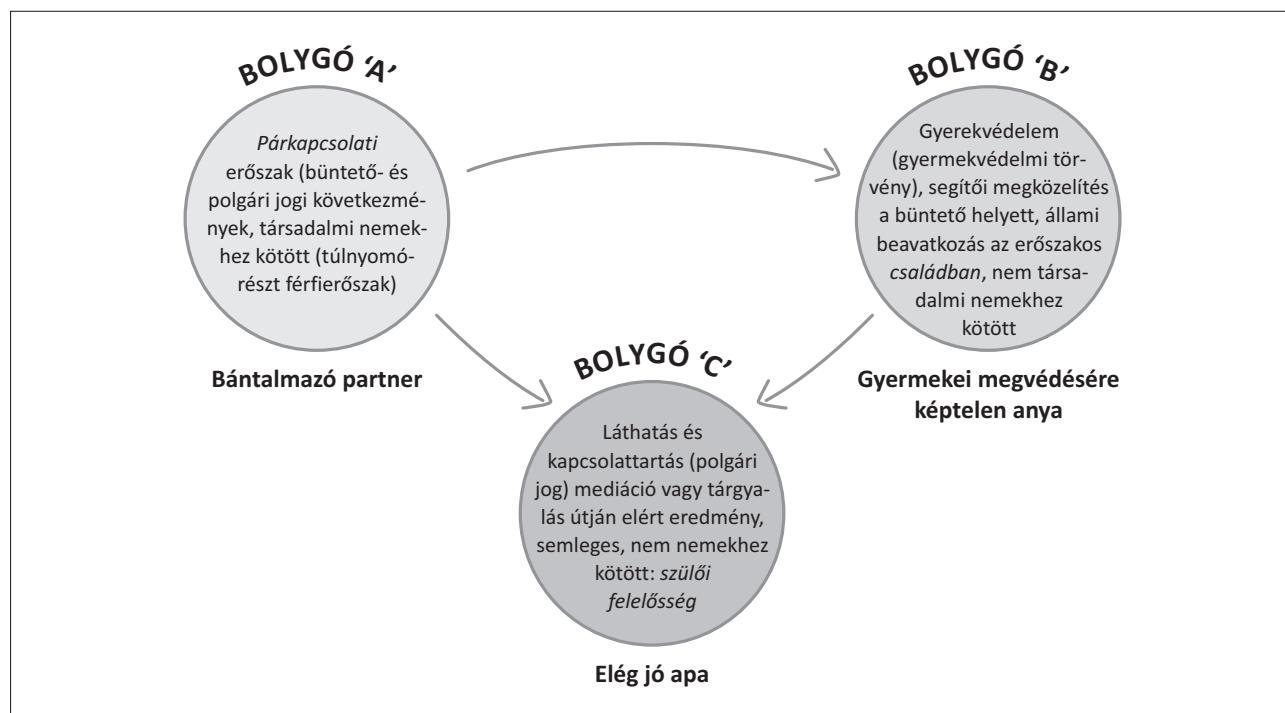
Bár létezik rá jogi precedens, az ítélezési gyakorlat még mindig bizonytalan annak megítélésében, hogy a bántalmazásról valamely folyamatban lévő közigazgatási vagy bírói eljárás során beszámoló személy elkövetheti-e a rágalmazás bűncselekményét. Így a bántalmazottak bizonytalanságban vannak afelől, hogy beszámolhatnak-e valós körülményeikről: ki vannak szolgáltatva az adott bíróság jogértelmezésének és annak, hogy a bíróságok a bántalmazást általában nem hajlandók kivizsgálni, míg feladatuknak tekintik a bántalmazó „személyhez fűződő jogait” védelmezni.

A párkapcsolati erőszak hatása a gyerekekre: ellentmondásos rendszerek

A szakirodalom az érintett gyermekeket is a párkapcsolati erőszak áldozatai közé sorolja. A nő- és a gyerekbántalmazás egymással több szinten összekapcsolódik. A nőbántalmazás nagy valószínűséggel jelzi a családban élő gyerekek szembeni erőszak előfordulását, illetve fordítva, a gyerekbántalmazások több mint felében az anya is áldozata párkapcsolati erőszaknak. A gyerekek elszenvedhetnek erőszakot közvetlenül, saját személyükben, de azáltal is, hogy szem- és fültanúi az anyjuk bántalmazásának. (Bár a tudatosság, jogtudatosság szintje az elmúlt 15-20 évben, mióta a párkapcsolati erőszak tematizálódott Magyarországon, jól érzékelhetően emelkedett, mégis sok nő csak akkor keres segítséget, ha a gyermekét is veszélyben érzi. A gyerek- és nőbántalmazás fentiekben leírt átfedése miatt, akkor is, ha csak a gyereket érintő jogi problémával fordul a hatósághoz valaki, érdemes feltérképezni, hogy az

anya maga mennyire van erőszaknak kitéve, a párkapcsolatban vagy annak megszakadása után érte-e őt és ha igen, milyen jellegű és intenzitású erőszak gyermeke apja részéről.)

A NANE és a PATENT Egyesület segélyvonalának gyakorlatában sajnos gyakori, hogy a szociális rendszer különböző állomásai, az ellátórendszer, a gyermekvédelmi és gyámügyi hatóságok nem veszik figyelembe a párkapcsolati erőszakot mint a gyerekekre ható tényezőt, vagy egyszerűen az anyát hibáztatják, amiért nem képes megvédeni gyermekeit attól a károsodástól, ami azzal jár, hogy jelen vannak az erőszakkitörések során. A jelenlegi európai trendek ellentmondásait M. Hester a következőkkel érzékelteti:

Mindegyik bolygónak megvan a maga története, kultúrája és törvényei. A párkapcsolati erőszak bolygón az apa viselkedését a rendőrség és egyéb hatóságok az anya bántalmazásaként azonosítják be, és adott esetben eljárást indítanak szabálysértés vagy bűncselekmény miatt. Ha erre lehetőség van, akár távoltartást is elrendelnek az elkövetővel szemben. Ha azonban „A” helyett „B” -n landol ugyanez az apa, tehát a gyermekvédelmi bolygón, akkor elképzelhető, hogy belekerül a rendszerbe, hogy bántalmazó viselkedést mutat az anyával szemben az együttlakás és a szétválás időszaka alatt, de a „B” bolygó fókuszja a gyerekek védelme, és nem a felnőtteké. A gyámhivatal esetleg védelembe veheti a gyerekeket a kiskorúak veszélyeztetettségére tekintettel. A „B” bolygón azonban kicsi a valószínűsége annak, hogy büntetőeljárás indul a bántalmazó ellen, mivel ezen a bolygón a segítői szemlélet az uralkodó, és nem a kriminalizáló. Ehelyett a segítő az anyát szólítja fel a bántalmazó elhagyására, ha ezt még nem tette volna meg, és amennyiben nem cselekszik a felszólításuknak megfelelően, a rendszer őt fogja „védelmezésre képtelen” anyaként megítélni, és a gyerekek kiemelésre kerülhetnek. A „B” bolygón tehát, annak ellenére, hogy az anyát éri az erőszak, az anya felelőssége, hogy számoljon a következményekkel. Az erőszakos apa gyakorlatilag láthatatlan ezen a bolygón.

Az apa mind az „A”, mind a „B” bolygóról a „C” bolygóra érkezik, hogy a gyerekekkel való kapcsolattartását, vagy szülői felügyeleti jogát rendeztesse. Mivel a „B” bolygón nem indult ellene eljárás az anyával szembeni erőszak által okozott kiskorú veszélyeztetéséért, nem áll rendelkezésre olyan nyilvánvaló, kézzelfogható bizonyíték, amely rávilágítana a válás utáni gyerekfelügyeleti képességére. Még ha az „A” bolygóról érkező van is ellene jogerős ítélet vagy elrendeltek vele szemben megelőző

távoltartást, a láthatás bolygón ezt gyakran „felnőttek közti” ügynek tekintik, amelynek nincs közvetlen kapcsolata a gyerekekkel. A „C” bolygón a hangsúly nem a gyerekvédelmen van, hanem azon, hogy minden gyereknek két szülője legyen lehetőleg. Ebben az összefüggésben a bántalmazó apa még mindig megkaphatja az „elég jó apa” státuszt, akinek jár a kapcsolattartás a gyerekekkel a válást követően. A „C” bolygón az anya egy különlegesen nehéz dilemma elé néz: megpróbálja korlátozni partnere erőszakos viselkedését azzal, hogy az „A” bolygón rendőrt hív és tanúskodik a büntetőperben. Elhagyja erőszakos partnerét, szót fogadva a „B” bolygón található gyerekvédelmi szerveknek, hogy megvédje gyermekeit. Azonban a „C” bolygó gyakorlatilag ellentétes megközelítést alkalmaz, mely szerint a családoknak továbbra is családként kellene működni, a válás ellenére is. Ezért a „C” bolygón kapcsolattartást rendelnek el az erőszakos partner és a gyerekek között, ami nem csak meghazudtolja a bántalmazott anya eddigi tapasztalatait, de ismét retteghet gyermekei biztonságáért. A gyerekek biztonságának realisztikus meghatározása ilyen körülmények között nagy kihívás, amely (minimum) a párkapcsolati erőszak mechanizmusainak pontos ismeretét kívánja.

Részletek a PATENT Egyesület josefelyének egyik ügyfelével készült interjúból:

A bontóper tárgyalása 2012 májusában indult. (...) Minden házimunkát és a gyereknevelést egyedül végeztem, a férjem otthon fáradt volt. Azt mondta, a munkahelyi stresszt ki kell pihennie. (...) Agresszív volt vezetés közben is. Amikor az autója elakadt télen a csúszós úton, összevissza rugdosta, más autósokkal összeveszett. (...) Kényszerített dolgokra. Volt, hogy hazajött, odalépett az íróasztalomhoz, ahol dolgoztam, ott voltak a jegyzeteim, és mindent lesöpört a földre. Azt mondta, tegyem rendbe. (...) Mindig hirtelen mozdulatokkal bántott. Lökдösni és verni akkor kezdett, amikor a második gyerekünkkel voltam terhes. (...) Később amikor lökdösött és a földre estem, rugdosott. (...) 2011-ben összeverte és fojtogatta a nagyfiunkat. A gyerekorvoshoz fordultunk, ő küldött minket gyermekpszichológushoz is. (...) A rendőrség azt mondta, hogy amíg nem folyik vér, vagy nincs hivatalosan nyolc napon túl gyógyuló sérülés, ők nem tehetnek semmit. Gyermekvédelmi jelzés nem történt. Sem a rendőrség, sem az iskola nem jelzett semmit. (...) A válókeresetet 2012-ben adtam be. Amikor a férjem kapcsolattartási kérelemmel állt elő, azonnal megkapta. Ezekkel az előzményekkel. Addigra már ítélet is született a büntetőügyben: 6 hónapos börtönbüntetést szabtak ki rá két évre felfüggesztve, súlyos testi sértésért, amiért az arccsontomat eltörte. (...) Több kapcsolattartásra nem jött el. Aztán egyszer csak megjelent egy nagydarab, bőrkabátos férfival. 2013 óta tart a gyámhivatali huzavona. Végrehajtási kérelmeket adott be, pénzbírságot szabtak ki rám. A gyerekek nem akartak vele menni. Többször egy-egy tanúval jött. Azt mondta, pakoljanak, mert külföldre viszi őket. A gyámhatóságnál azt mondták: végül is joga van tanút vinni magával. És hogy csak az számít, hogy az apa megjelenik-e, és hogy sor kerül-e a gyermekek átadására. Ha nem akarnak az apával elmenni, az anya feladata, hogy felkészítse őket. Ha szükséges, köteles szakember segítségét kérni. (...) Amikor a nagyobbik fiát bántalmazta, a két kisebb gyerek is jelen volt. A kiskorú veszélyeztetése miatt indított per még folyik, már a negyedik rendőrségi nyomozónál van az ügy, onnan nem jut tovább. Az ügyészség és a rendőrség között elakad, a bíróság elé nem került. (...) A gyámhatóság szerint, ha az apát az ügyben gyanúsítottként kihallgatják, minden borul: akkor minden korábbi végzést visszavonnak. 2013-ban idézték, de egy ügyvédi irodán keresztül kimentette magát, hogy külföldi tárgyalása miatt nem tud megjelenni. Azóta nem idézték, nem hallgatták ki gyanúsítottként, és a negyedik nyomozónál van az ügy. (...) A bontóperben az ügyvéd kérte, ügyszámmal, hogy a bíróság szerezz be az iratokat: pl. a súlyos testi sértésről, rendőrségi intézkedésekről, a látleteket. A bíróság nem kért be egyet sem. Nem reagáltak. Mi beszereztük őket, és beadtuk. (...) A bontóper beadásakor kötelező kereseti igazolást csatolni. A férjem ezt nem tette meg. Nem vizsgálják, nincs róla hivatalos tudomásuk. A bíró

attitűdje az, hogy örüljek, hogy megszabadultam tőle. Az lényegtelen, hogy mi volt előtte. (...) Most pszichológus szakértőt rendelt ki, és az áll a végzésben, hogy „a felperes elzárkózása miatt” az apa nem tud a gyermekkel kapcsolatot tartani. Nem a gyerek félelmei miatt! A bíró döntésképtelen. Nem tud dönten. Arra vár, hogy megegyezzünk. A már meglevő pszichológusi vélemények arról, hogy ne kelljen a kislánynak kapcsolattartásra vele mennie, nem ismerősöktől vannak, hanem a helyi nevelési tanácsadótól, és egy kórház pszichológusától. Miért nem a gyerek az első?

Gyakran tapasztalt ügyvédi magatartás, hogy a jogi képviselő kifejezetten ellenzi, hogy a bántalmazásról az azt elszenvedett nő az eljárás során beszámoljon. Ehelyett inkább „semleges”, a bántalmazás tényét és dinamikáját figyelmen kívül hagyó, „gender-vak” jogi kategóriákba csatornázzák be a valós problémát. Ráadásul az ügyvéd érdeke a minél gyorsabb befejezés, míg a bántalmazott nők célja a teljes valóság feltárása, ami időigényes tevékenység. Ritka az olyan ügyvéd, aki partnerként kezeli ügyfelét, és nem diktálja a per vitelére vonatkozó elképzeléseit, hanem közösen alakítják azt ki. Mivel a legtöbb esetben a partner- illetve gyerekbántalmazás ténye az első tárgyalások során így nem kerül felszínre, utóbb a bíróság és minden más hatóság már elutasítóan fogadja az ügyfél utalását az erőszakra. Úgy vélik, ha korábban nem jelezte a nő a bántalmazást, akkor azt most csak bosszúból, taktikázásból említi.

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámsági igazgatásról (Gyvt.) és a Polgári törvénykönyv egyaránt alapelveként kezeli a kiskorú gyermek jogainak és érdekeinek elsődleges figyelembe vételét az őket érintő ügyekben való döntés során. Ennek az elvnek az alkalmazása a gyakorlatban úgy jelenik meg, hogy a gyámhatóság vagy a bíróság a gyermek érdekének azt tekinti, ha mindkét szülőjével tartja a kapcsolatot, s az apával való intenzív kapcsolata az anyánál való elhelyezést követően is fennmarad. E jogértelmezés ügyeinkben azt eredményezi, hogy a hatóságok továbbra is kiszolgáltatják a gyermeket a bántalmazó apának, és nem hajlandók elismerni, hogy bizonyos körülmények között a gyermek érdekét jobban szolgálja, ha egyáltalán nem vagy csak ellenőrzött körülmények között találkozik az apával. A kapcsolattartás jogintézménye a mai magyar gyakorlatban a családon belüli erőszak nő és gyerek áldozatainak a bántalmazótól való különválás utáni kiszolgáltatottságát segíti elő, hisz jogalapul szolgál az apa számára a további zaklatáshoz. Mivel a gyerekek ellenállása apjukkal szemben belülről fakad, annak kizárólagos oka az apa agresszivitása, sem az anyának, sem az őket védeni köteles hatóságoknak nincs joga olyan kapcsolattartásra kényszeríteni őket, amelynek hosszú távú káros hatása van pszichés fejlődésükre.

A Büntető Törvénykönyv 210. § (1) bekezdése értelmében „aki a hatósági határozat alapján nála elhelyezett kiskorú és a kiskorúval kapcsolattartásra jogosult személy közötti kapcsolat kialakítását vagy fenntartását a kapcsolattartás kikényszerítése érdekében alkalmazott bírság kiszabását követően is önhibájából akadályozza, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Ez a rendelkezés súlyosan érinti azon anyákat, akik az apa bántalmazó magatartása miatt akadályozzák a kapcsolattartást. Tekintettel arra, hogy sem a bíróság, sem a gyámhatóság nem vizsgálja a családon belüli erőszak fennállását, a nők kénytelenek önbíráskodással védeni gyermekeik testi-lelki épségét. (A sérelmezett törvényhelyet Alkotmánybíróság előtt támadtuk meg, sikertelenül.) További problémát jelent, hogy az érzelmi-szóbeli és az ún. házi fegyelmi jog – egyébként önkényes – kereteit meg nem haladó testi bántalmazást a jogalkalmazó többnyire nem minősíti a kiskorú veszélyeztetés bűncselekmény alaptényállását kimerítő elkövetési magatartásnak, így az apa ellen nem folytatható sikeres büntetőeljárás.

2. A családon belüli erőszak esetén alkalmazható legfontosabb jogszabályok

49/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról

30/2015. (VII. 7.) Országgyűlési határozat a kapcsolati erőszak elleni hatékony fellépést elősegítő nemzeti stratégiai célok meghatározásáról (ennek előzménye a hatályon kívül helyezett 45/2003. (IV. 16.) Országgyűlési határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról)

Rendőrség:

Az országos rendőrfőkapitány 32/2007. (OT 26.) ORFK utasítása a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására: a rendőrség kötelezettségei a családon belüli erőszakkal kapcsolatban

37/2009 (OT 22) ORFK utasítás: a rendőrség kötelezettségei a távoltartással kapcsolatban

A rendőrség által kiadható ideiglenes megelőző távoltartásról és a bíróság által megállapítható megelőző távoltartásról szóló törvény (2009. évi LXII. törvény a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról)

Az ideiglenes megelőző távoltartás és a megelőző távoltartás szabályainak megszegése miatt szabálysértési elzárásba vehető az elkövető: 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről, 168. §

Büntetőjog:

Kapcsolati erőszak tényállás: a Büntető törvénykönyben 2013. július 1. óta hatályos „Kapcsolati erőszak” tényállás (212/A. §). (Az új büntető törvénykönyv 2013. július 1-jén lépett hatályba, az ez után elkövetett cselekményekre ezt kell alkalmazni (2012. évi C. tv.).) A Büntető törvénykönyvben található egyéb bűncselekmények tényállásai vonatkoznak azokra a cselekménytípusokra, amelyeket a „kapcsolati erőszak” tényállás nem fed le.

212/A. § (1) Aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja vagy gyámoltja sérelmére rendszeresen

a) az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít,
b) a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javakat von el és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek tesz ki,
ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadság-vesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott személy sérelmére rendszeresen követ el

a) a 164. § (2) bekezdése szerinti testi sértést vagy a 227. § (2) bekezdése szerinti becsületsértést, bűntett miatt három évig,

b) a 164. § (3) és (4) bekezdése szerinti testi sértést, a 194. § (1) bekezdése szerinti személyi szabadság megsértését vagy kényszerítést, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Kapcsolati erőszak elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van.

(4) Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető.

A büntetőeljáráshoz kapcsolódó távoltartásról szóló paragrafusok (1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról, 138/A. §, 138/B. §, és 139. §)

Mi az a távoltartás?

2009. október 1-től kezdődően kétféle lehetőség van annak kezdeményezésére, hogy a bántalmazó meghatározott ideig ne mehessen az áldozat közelébe. A korábbi, büntetőeljárás kényszerintézkedés részleteit a *Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény* 138/A-139. §-ai tartalmazzák. Az ún. megelőző távoltartás szabályairól a Hozzá tartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény rendelkezik.

Mi a különbség a kétféle távoltartás között?

A két különböző távoltartás elrendelésének esetei eltérnek. Megelőző távoltartást – ahogy azt neve is jelzi – nem csak bekövetkezett bántalmazás, hanem annak veszélye esetén is lehet kérni. Így azt megalapozza a bántalmazott sérelmére megvalósított mindenfajta, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezési jogot, a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenység és mulasztás.

Büntetőeljárás távoltartás csak akkor rendelhető el, ha már büntetőeljárás folyik szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmény miatt. Éppen ezért nem lehet kérni, ha az áldozat félelemből vagy egyéb okból nem tett feljelentést. Ha a büntetőeljárás magánindítványra indul, a távoltartás csak az indítvány benyújtását követően rendelhető el. A távoltartásról nem hozhat határozatot a bíróság addig, amíg a terhelttel – azzal a személlyel, aki a bántalmazást a bejelentés szerint elkövette – a megalapozott gyanú közlése nem történik meg.

Megelőző távoltartás keretében a bántalmazott jelenleg csak bizonyos hozzátartozói körrel szemben kaphat védelmet: a törvény nem terjed ki a barátokra, udvarlóra, volt barátokra, elutasított udvarlóra, volt jegyesre, és az együttlakás nélküli együttjárókra vagy élettársaknak nem minősülő partnerekre. Korábban a volt élettárral szemben sem lehetett megelőző távoltartást kérni, ez azonban 2014. március 15. után megváltozott. Így 2014. márciustól a törvény szerint a Ptk.-ban meghatározott közeli hozzátartozó és hozzátartozó, valamint a volt házastárs, a volt élettárs, a bejegyzett élettárs, a volt bejegyzett élettárs, a gondnok, a gondnokolt, a gyám és a gyámolt sérelmére elkövetett erőszak miatt van helye a távoltartásnak. A büntetőeljárás távoltartásnak nincs ilyen korlátozása, mindenkivel szemben elrendelhető.

Melyik távoltartást ki rendelheti el?

A **megelőző távoltartás** első három napját ideiglenes megelőző távoltartásnak nevezik. Az ideiglenes megelőző távoltartást az erőszak (a törvény meghatározása szerinti súlyos veszélyeztető tevékenység vagy mulasztás) észlelése esetén a rendőrség a helyszínen is meghozhatja (vagy utána közvetlenül a kapitányságon, ha nem olyan rendőr szállt ki a helyszínre, akit a kapitánya felruházott ezzel a joggal). A megelőző távoltartást a rendőr hivatalból vagy a bántalmazott és hozzátartozói, a szociális ellá-

tórendszer, a gyermekvédelmi és egészségügyi rendszer bejelentése alapján is elrendelheti. A rendőrség automatikusan kezdeményezi a járásbírósnál annak meghosszabbítását. A rendőrség határozata nélkül a bántalmazott vagy hozzátartozója közvetlenül is tud a bírósághoz fordulni, és kérheti a megelőző távoltartás elrendelését. Meghosszabbítás esetén is megelőző távoltartásnak nevezik az e jogszabály alapján kiadott távoltartás 3 napon túli részét.

A rendőrség az ideiglenes megelőző távoltartás elrendeléséről haladéktalanul köteles dönteni, kivéve, ha az elkövetőt előállították. A bíróság az ideiglenes megelőző távoltartó határozat időtartama alatt, vagyis 72 órán belül dönt a megelőző távoltartás további fenntartásának kérdésében.

Megelőző távoltartást a bántalmazott vagy (közeli) hozzátartozója ideiglenes megelőző távoltartás nélkül is kezdeményezhet. A kérelem kötelező tartalmi elemei:

- eljárás lefolytatására irányuló kérelem;
- az előterjesztés indokai;
- rövid tényállás és előzmények;
- kérelmező neve, címe;
- bántalmazó azonosítására, elérésére vonatkozó adatok.

A bíróságnak legalább egyszer meg kell kísérelnie a személyes meghallgatást: hivatalból indult eljárásnál nem akadály a döntéshozatalnak, ha egyik fél sem jelenik meg, a kérelemre indult eljárásnál a bántalmazó jelenléte mellőzhető.

Ha közvetlenül a bíróságot kereste meg a bántalmazott vagy hozzátartozója a távoltartási kérelemmel, akkor a döntésre vonatkozó határidő 3 munkanap.

A rendőrség határozata ellen felülvizsgálat kezdeményezhető a bíróságnál 3 napon belül.

A **büntetőeljárás távoltartást** a bántalmazott és az ügyész indítványozhatja az eljáró bíróságnál. A büntetőeljárás távoltartás esetében elvben szintén három nap áll a bíróságnak a döntéshozatalra, a gyakorlatban azonban ez több hónapot vesz igénybe.

Ha az elkövetőt próbára bocsátották, vagy felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték, a bíróság, illetve az ügyész magatartási szabályként is elrendelheti a távoltartást.

Melyik távoltartás mennyi időre szól?

A távoltartás időbeni terjedelmére vonatkozó rendelkezések nagymértékben eltérnek a nemzetközi gyakorlatban alkalmazottaktól, mivel máshol hónapokra, évekre vagy akár életre szólóan is el lehet és szokták rendelni az áldozatok biztonsága céljából. Magyarországon a törvény szerint az ideiglenes megelőző távoltartást a rendőr legfeljebb 72 órára adhatja ki, a megelőző távoltartás legfeljebb 60 napra, a büntetőeljárás jogi távoltartás legalább 10, legfeljebb 60 napra szólhat. Ezek lejártát követően nincs arra lehetőség, hogy a távoltartás időtartamát meghosszabbítsák, de újabb kérelem előterjeszthető, ha annak feltételei fennállnak. (Azaz újabb bántalmazás áldozatává kell válni hozzá – ami ismét a magyar szabályozás hibáira mutat rá.) Ha egy ügyben távoltartást rendeltek el, a büntetőeljárást soron kívül folytatják le.

Mi a távoltartás tartalma?

A távoltartás elrendelésével egyidejűleg a rendőrségi, bírósági határozat annak tartalmát is meghatározza. Tehát azt, hogy a bántalmazó adott esetben mennyi időn belül és milyen hosszú időre köteles elhagyni a közös lakást vagy távol tartani magát más meghatározott intézménytől, például kórháztól, iskolától, munkahelytől, vagy meghatározott személytől, például közös rokontól, baráttól. A távoltartás ideje alatt a bántalmazó sem közvetlenül, sem közvetve nem veheti fel a kapcsolatot a védett személlyel,

így például telefonon sem keresheti, SMS-t vagy e-mailt sem küldhet számára. Szintén a határozatnak kell megjelölnie, hogy az eltiltás milyen távolságra szól.

Megelőző távoltartás ideje alatt a bántalmazó lakásfenntartási és tartási kötelezettsége fennáll, de szünetel a szülői felügyeleti és a kapcsolattartási joga. (A távoltartó határozatot csak a bántalmazott kérésére, illetve beleegyezésével küldik meg a családsegítő szolgálat, illetve a gyermekjóléti szolgálat felé, akik 24 órán belül kötelesek segítő kapcsolatot felvenni a felekkel és a veszélyhelyzet megszüntetése érdekében intézkedni.) A büntetőeljárás keretében elrendelhető távoltartás hatálya alatt a kapcsolattartás csak abban az esetben szünetel, ha a távoltartó végzést a gyerek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt hozták – ami megint csak súlyos hiba a magyar szabályozásban, hiszen nem ismeri el a gyermekre gyakorolt káros hatásait annak, ha anyját bántalmazza, őt pedig kényszeríti az erőszakos személlyel való olyan találkozásra, amelyen a nem bántalmazó szülője nincs jelen, ami gyakran vezet a gyermek fokozott veszélyeztetéséhez. Ezen a ponton a magyar szabályozás tükrözi a férfakkal szembeni aránytalanul alacsony elvárásokat a gyerekek iránti felelősségvállalás terén.

Mi történik, ha a bántalmazó megszegi a távoltartó végzést?

Az ideiglenes megelőző és megelőző távoltartás megsértése szabálysértést valósít meg, elzárással vagy pénzbírsággal büntethető.

Ha a bántalmazó a büntetőeljárás távoltartást szándékosan megszegi – és utólag sem menti ki magát –, a bíróság dönti el, hogy előzetes letartóztatásba veszi vagy csak pénzbírsággal sújtja. A törvény nem határozza meg, hogy mit tekint elfogadható „mentségnek”.

Ez a szabály egyedi, a távoltartási szabályozások között más országban ilyen enyhítéssel nem találkozunk. Ajánlásunk az alkalmazás körében az, hogy az ilyen mentségek körét a bíróságok a lehető legszűkebbre vonják, ellenkező esetben a távoltartás teljességgel értelmét veszti. Még helyesebb lenne e szabályt eltörölni.

Jelzési kötelezettség a megelőző távoltartásról szóló törvényben

Jelzési kötelezettség hozzátartozók közötti erőszak észlelése esetén a családvédelmi koordinációért felelős szerv felé (városi gyámhivatal):

2009. évi LXXII. tv.

2. § (1) A hozzátartozók közötti erőszak megelőzéséhez kapcsolódó feladatot látják el a törvényben meghatározott alaptevékenységük keretében

- a) az egészségügyi szolgáltatást nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a háziorvos, a házi gyermekorvos,
- b) a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a családsegítő központ, gyermekjóléti szolgálat, gyermekjóléti központ, gyermekek vagy családok átmeneti otthona,
- c) a közoktatási intézmények, így különösen a nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó,
- d) a gyámhatóság,
- e) a rendőrség,
- f) az ügyészség,
- g) a bíróság,
- h) a pártfogó felügyelői szolgálat,
- i) az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek,
- j) a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- k) az egyesületek, alapítványok.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott intézmények és személyek kötelesek jelezni a családvédelmi koordinációért felelős szervnek, ha hozzátartozók közötti erőszak veszélyét érzékelik.

A gyámhivatal a bántalmazottat kérelmére személyesen meghallgatja. Ebben az esetben a bántalmazó meghallgatására is sor kerül – a bántalmazottnak külön kérnie kell azt is, hogy ne együtt, hanem külön hallgassák meg őket, valamint hogy se a meghallgatás előtt, se utána ne találkozzanak. A családvédelmi szerv elsősorban jogi tájékoztatást nyújt (kitérve a hamis vád következményeire), valamint „tájékoztatja a bántalmazottat és a bántalmazót az igénybe vehető terápiás kezelésekről és más segítségnyújtási, konfliktuskezelő lehetőségekről” (3.§).

Premisszáink:

1. A családon belüli férfierőszak a jog számára nem létező jelenség.

Több korábbi kiadványunkban⁹ kifejtettük, hogy a nők elleni férfierőszak létezésének táptalaja, egyben a vele szembeni fellépésnek a gátja a jelenség láthatatlansága. Ügyeinken keresztül azt szeretnénk megmutatni, hogy a jog hogyan tartja fenn és erősíti ezt a láthatatlanságot.

2. A jog (jogszabályi keret és annak alkalmazása) nem képes megragadni a bántalmazott nők valóságát.

A jogrendszer a többségi hatalommal rendelkezők (fehér, középosztálybeli és heteroszexuális férfiak) szempontjait veszi alapul a szabályozásnál, ezért a rugalmatlan jogalkalmazás következtében a nem ebbe a csoportba tartozók helyzetére ez a keret nem vagy nem megfelelően alkalmazható.

3. Diszkriminatív jogalkalmazás.

Stratégiai ügyeink megválasztásakor igyekeztünk minél nyilvánvalóbb formában és cáfolhatatlan módon bemutatni, miként alkalmazzák a hatóságok ugyanazokat a jogszabályokat a férfiak számára előnyös, a nők számára hátrányos módon. A tapasztalatainkon és szakirodalmi ismereteinken alapuló fenti téziseket összegezve pedig:

A bántalmazott nők nézőpontjából Magyarországon jelenleg a jogszolgáltatás nem esik egybe az igazságszolgáltatással.

1. Láthatatlanná tett férfierőszak

A bántalmazás eltüntetése

Az alábbi jogeset egyszerre mutatja be az erőszak láthatatlanná tételét az anyagi jogban és a sértett marginalizálását az eljárásjogban.

V. Ferenc az elkövetés napján a délelőtti órákban megjelent a különélő felesége, V. Ferencné sértett munkahelyén és nehezményezte, hogy a sértett előző napon visszautasította a „kapcsolatuk rendezésére” irányuló próbálkozását. Ezt követően vita keletkezett közöttük, melynek során a vádlott megfenyegette a sértettet, hogy vagy visszaállítják a házasságukat, vagy megerőszakolja őt. A vádlott megrongálta a sértett telefonját, nehogy segítséget tudjon hívni és bezárta az ajtót. A sértettet egy székre nyomta, majd a ruháit lehúzta róla. Felszólította, hogy vetközzön le. A vádlott meztelenre levetközött, majd közölte a sértettel, hogy „akkor most szopjál le, te büdös kurva!”. A nyomaték kedvéért még adott két pofont a sértettnek. A vádlott nemi szervét a sértett szájába nyomta, majd kis idő múlva azt kirántotta és a sértett

* In: Rendszerbe zárva: Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jeleségét ma Magyarországon? A NANE és a Patent Egyesület egy éves kutatási és pereskedési programja. Szerkesztő: Wirth Judit. NANE Egyesület – PATENT Patriarchátust Ellenzők Társasága, 2009.

⁹ NANE Egyesület: Miért marad? Feleség- és gyermekbántalmazás a családban. Hogyan segíthetünk?

Második, bővített és átdolgozott kiadás. NANE Egyesület, Budapest, 2006; Szil Péter: Miért bántalmaz? Miért bántalmazhat? Habeas Corpus Munkacsoport – Stop-Férfierőszak Projekt, Budapest, 2005.

felső testére ejakulált. A sértett visszahúzta a pólóját, majd közölte, hogy feljelenti férjét. A vádlott erre megfenyegette a sértettet, hogy ha kihívja a rendőrséget, akkor megöli. Ezután újra kérte a sértettet, hogy feküdjön le vele. Minthogy a sértett továbbra is ellenállt, közben a vádlott tépte le a sértett ruháit. A sértett közölte, hogy havi vérzése van, erre a vádlott követelte, hogy távolítsa el a tampont a nemi szervéből. A sértett félelmében ezt megtette, majd a vádlott szorosán átfogta a sértettet és nemi szervét a sértett nemi szervébe helyezte. Kis idő múlva ejakulálás nélkül abbahagyta. Ezután a vádlott felöltözött és kérte a sértettet, hogy ne jelentse fel a rendőrségen, a sértett azonban érvényes magánindítványt terjesztett elő kérve a vádlott megbüntetését. A sértett a vádlottól elszenvedett bántalmazás következtében 8 napon belül gyógyuló sérülést szenvedett el.

A fenti cselekmények miatt a bántalmazót egyrendbeli erőszakos közösülés miatt marasztalták el. Az akkor hatályos büntető törvénykönyv kommentárja szerint ugyanis „az azonos alkalommal, ugyanazon sértett sérelmére megvalósított erőszakos közösülés és szemérem elleni erőszak esetén csak az erőszakos közösülés állapítható meg”.

A feljelentést követően a férfit ugyan őrizetbe vették, majd előzetes letartóztatására is sor került, az eljárás során azonban váratlanul szabadlábra helyezték. Első útja volt feleségéhez vezetett. Bár a 32/2007. ORFK-utasítás úgy rendelkezik, hogy „személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés (előállítás, őrizetbe vétel, előzetes letartóztatás, távoltartás) megszüntetéséről a családon belüli erőszak áldozatát – amennyiben arról a nyomozó hatóságnak tudomása van – a szabadlábra helyezést megelőző lehető legkorábbi időpontban, rövid úton értesíteni kell”, más hatóság számára nincs előírva értesítési kötelezettség. A büntetőeljárás során a sértett alapvető jogokkal rendelkezik (így pl. jelenlét, iratok megismerése, tájékoztatás, észrevételezés, indítványozás), de ez és még több másik jogeset is példázza, hogy a sértett-tanú meghallgatását követően a bántalmazott eltűnik az eljárásból. Rendszeresen elmulasztják ugyanis az értesítést az ügyében tartott tárgyalásokról, nincs semmilyen becsatornázott kapcsolata az ügyésszel, aki a vád képviselője: ebben az ügyben pedig még az ítéletet sem kézbesítették számára.

Egyik ügyünkben a bántalmazott nő rendszeresen szenvedett el fizikai bántalmazást a férjétől, ezek könnyű testi sértésként jelentek meg a bíróság előtt. Az eljárás egy adott cselekmény miatt indult, a per azonban két évig húzódott. Valamennyi, ezen időszak alatt történt verés alapján kezdeményezett eljárást **egyesítették** az alapüggyel, a büntetéskiszabásnál pedig nem halmazatként, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekményként kerültek elbírálásra.

A bántalmazás eltüntetésének további módja a családon belüli erőszak áldozatai ellen folyó **rágalmazási perek** általi fenyegetettség. Ez – a gyakorlatunkban szintén igen gyakran megjelenő bántalmazói megoldás – azt jelenti, hogyha az erőszak áldozata a nyilvánosság előtt beszámol az őt ért bántalmazásról, akkor azt kockáztatja, hogy a bántalmazó rágalmazás miatt büntetőeljárást indít vele szemben. Akkor is így van ez, ha az áldozat nyilatkozatában az elkövetőt és a körülményeket nem nevesíti, ugyanakkor a körüírásból a bántalmazó személye kétséget kizáróan megállapítható. Nem büntethető a rágalmazás miatt az, aki bizonyítani tudja állításai valóságát, ez a kitétel azonban két okból sem alkalmas a férfierőszak áldozatainak felmentésére. Közismert, hogy a családi kapcsolaton belül zajló terror bizonyítása nehézségekbe ütközik. Nemcsak akkor, amikor tényleg nem keletkeznek tárgyi bizonyítékok, hanem – főleg – azért, mert ezeket a bizonyítékokat a jogalkalmazó jellemzően nem fogadja el, illetve velük szemben ugyanazokat az elvárásokat támasztja, mint az idegenek közt zajló erőszakos bűncselekmények esetén. Márpedig a családon belül elkövetett erőszak esetében a sértett és az elkövető viszonya, az elkövetés helyszíne, az elkövetés motívuma és célja annyira sajátos, az idegen sérelmére elkövetett bűncselekményektől annyira eltérő, ami a sikeres felderítés érdekében indokolja az eltérő kezelést. Így például rendszeresen találkozunk olyan esetekkel, ahol a bíró a

családtag-tanú vallomását elfogultságra hivatkozva nem fogadja el a perben, noha az adott erőszakról értelemszerűen csak a családtagok rendelkeznek tudomással. A valóságbizonyítás másik problémája, hogy annak lehetőségét a törvény csak kivételesen engedi meg, feltétele pedig, hogy az elkövetést (mármint a „rágalmazás” elkövetését) a közérdek vagy bárkinek a jogos magánérdeke indokolja. Egészen a közelmúltig eszköztelenek voltunk azokban az esetekben, melyekben a bíróság nem rendelte el a valóság bizonyítását. 2004 során azonban egyik ügyünkben született egy eseti döntés, mely egyértelműen rögzíti, hogy a családon belüli erőszakra vonatkozó tényállítás nyilvánossághozatalát a közérdek teszi indokolttá. Erre az ítéletre azóta több alkalommal is eredményesen hivatkozunk.

A rágalmazás miatt folyó eljárásokat a bántalmazott nők annál is inkább igazságtalannak érzik, mivel az ő sérelmükre elkövetett erőszakos bűncselekmények miatt (melyekre vonatkozóan a támadott állításokat teszik) rendszerint még nyomozati szakban megszüntetik az eljárást, ezekben rendre elmarad a bántalmazó felelősségre vonása.

Ezek a perek az ún. eljárási vagy jogi zaklatás klasszikus megnyilvánulási formái, mivel lehetőséget adnak a bántalmazó számára, hogy az áldozatok feletti hatalmukat – immár hatósági közreműködéssel – továbbra is fenntartsák. Az alábbiakban ismertetésre kerülő jogeset jól illusztrálja, hogy az eljárások kezdeményezésének legtöbbször nem a jogsértés reparálása a célja, hanem a bántalmazott fél lelki terrorizálása. Ebben a családon belüli erőszakról megjelent cikk kapcsán indult perben ugyanis még maga a bíró is – ítéletében utalva rá – jelezte, hogy a rágalmazásért inkább a cikk szerzőjének felelőssége látszik megállapíthatónak. Ennek ellenére a magánvádló kizárólag az áldozattal szemben emelt vádat.

A vádlott, F. József különváltan, azonban egy tető alatt él volt házastársával. A férfi évek óta veri, szidalmazza, és félelemben tartja volt feleségét, aki 100%-ban rokkant, kizárólag ortopédiai segédeszköz igénybevételével tud közlekedni. F. József rendre megakadályozza volt felesége házeladási kísérleteit. F. Józsefné viszonya a helyzetéből fakadó kilátástalansága miatt mind volt férjével, mind rendőr fiával feszült. 2007-ben egy országos napilapban a családon belüli erőszakról szóló cikk megírásához járult hozzá úgy, hogy saját történetét megosztotta az újságíróval. A vádlott az interjú során azt is elmesélte, hogy rendőr fia egy alkalommal a nyakát elkapta, a homlokánál fogva pedig hátrafeszítette a fejét, aminek következtében elájult. Az asszony kérte az újságírót, hogy a cikket még megjelenés előtt megnézhesse, a cikkben senki és semmi ne lehessen azonosítható. Az újságíró erre ígéretet tett, ennek ellenére a cikket nem mutatta be előzetesen, és az ügy jelent meg, hogy a nő és lakóhelye egyértelműen megnevezésre került. Emiatt F. Józsefné ellen a fia rágalmazás miatt indított eljárást. Ügyfelünket végül úgy tudtuk felmentetni a vád alól, hogy több tanú – köztük volt férje – vallomásával bizonyította, hogy a nő „mindent megtett annak érdekében, hogy az általa elmondott, a becsület csorbítására alkalmas tények azonosíthatatlan módon kerüljenek nyilvánosságra...”.

Eseteink közt több is volt, melyben a bántalmazó férfi azért indított eljárást (volt) partnere ellen rágalmazás tárgyában, mert a gyámhatóság előtt folyó közigazgatási eljárásban – például kapcsolattartás, védelembe vétel – a nő olyan, az ügy szempontjából releváns információt közölt a hatóság képviselőjével, mint hogy az apa pl. alkoholista. A projekt keretében folytatott kísérleteink azt mutatták, hogy a bíróságok elfogadják a Legfelsőbb Bíróság e területen hozott irányelveire, elvi döntéseire vonatkozó hivatkozást¹⁰ és felmentik a bántalmazottakat az ilyen vád alól.¹¹

¹⁰ BH2004. 267, EBH2004. 1011

¹¹ Ez a jogalkalmazói gyakorlat az eltelt évek alatt jelentősen változott, nem annyira egyértelmű ezen esetek megítélése.

A bántalmazás eltüntetésének, s ezáltal az elkövető felelősség alóli mentesítésének leglátványosabb példái a **gyerekkláthatással kapcsolatos esetek**. Jogsegély-szolgálatunk működése során még nem talákoztunk olyan ügyel, ahol a bántalmazás ténye – akkor is, ha kétséget kizáróan bizonyításra került – alapja lett volna a bántalmazó és gyermekei közti kapcsolattartás megvonásának¹². Sajnos a gyerekek sérelmére elkövetett erőszakos ügyekben a legtöbb esetben a büntetőeljárás a nyomozás megszüntetésével igen korai szakaszban lezárul, így a kapcsolattartás szabályozása iránti eljárásokban bűncselekmény elkövetésére ügyfeleink nevében hiába is hivatkoznánk. Meglátásunk szerint azonban – ahogy azt jelen kiadvány többi fejezetében is részletesen kifejtjük – az, hogy a bűncselekmény elkövetésének megállapítása elmarad, korántsem bizonyítja a cselekmény meg nem történtét; ez sokkal inkább az igazságszolgáltatás szervei, intézményrendszere és a jogalkalmazási módszerek alkalmatlanságának az eredménye.

Még a kapcsolattartás szüneteltetése vagy korlátozása is bizonytalan és csak átmeneti időtartamra szól. Egy korábbi jogsegély-ügyünkben sikerült elérni, hogy a folyamatos kapcsolattartás a helyi gyermekjóléti szolgálat hivatali helyiségében történjen a szemérem elleni erőszak alapos gyanújával eljárás alá vont apa és gyerekei, a sértettek között. A döntés ezúttal sem a gyámhivatal körültekintő, magas színvonalú, szakmailag megalapozott tevékenységének eredménye volt, sokkal inkább annak volt köszönhető, hogy az apa, aki ellen folyt még akkor a büntetőeljárás, kompromisszumkésznek mutatkozott, s a felek egyezséget kötöttek. A büntetőeljárást azonban a nyomozóhatóság a szokásos séma szerint, bűncselekmény hiányában megszüntette, a megszüntető határozat ellen benyújtott panaszt pedig a városi ügyészség elutasította. Mint az inceszus-ügyekben jellemző, a bűncselekmény elkövetésének megállapítására igazságügyi pszichológus szakértőt rendeltek ki, aki „nem talált olyan deviáns szexuális magatartásformát az apánál, mely a fiához fűződő viszonyában fellelhető”.

A kapcsolattartás újraszabályozását az azt rendező határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven túl indoklás nélkül lehet kezdeményezni. Így a fenti ügyben is folyamatban van az újraszabályozásra irányuló eljárás, melyben az apa a gyerekek elvitelének jogát kérte a gyámhivataltól. Bár a gyámhivatal a szexuális erőszakot bizonyíték hiányában nem fogadta el, nem kérdőjelezték meg a nagyobbik gyereknek az apa válogatott kínzásaira vonatkozó elbeszélését. A kisfiú beszámolt róla, hogy az apa a fürdetésnél a forró vízbe kényszerítette őket, hogy fejét a WC-kagylóba nyomta, hogy egy ló hátára ültette, aztán rácsapott a lóra, hogy az megvaduljon, stb. A gyámhivatali ügyintéző a hallottakra azt válaszolta, hogy ennek már hat éve, és az apa biztosan megváltozott azóta. Azt is elmesélte a gyerekeknek, hogy az ő apja is bántalmazta őt gyerekkorában, mára mégis rendeződött a viszonyuk. Ugyan az eljárás még nem ért véget, de azáltal, hogy a gyámhivatal egy olyan igazságügyi pszichológus szakértőt rendelt ki az ügyben, aki már a múltban egyszer eljár, és kizárólag az anya veszélyeztető magatartására hívta fel a figyelmet (mondván, hogy az apjuk ellen hangolja a gyerekeket), nagy az esély arra, hogy a jövőben az apa a saját lakásán, külső kontroll nélkül tarthatja a kapcsolatot gyerekeivel.

Egy másik esetben a házasság felbontása és járuléкаи tárgyában eljáró polgári peres bíróság a kapcsolattartást az állandó bírói gyakorlatnak megfelelően, nevezetesen minden páros szombat 9 órától vasárnap 17 óráig szabályozta, teljességgel figyelmen kívül hagyva a tényt, hogy az apa ellen kiskorú veszélyeztetése miatt büntetőeljárás volt folyamatban. A kapcsolattartás szabályozása iránt előterjesztett ideiglenes intézkedés iránti kérelmet azzal utasította el a bíróság, hogy nem áll elegendő adat a rendelkezésére a megfelelő döntéshez.

¹² E jelenség háttéréről ld. részletesen: Spronz J. – Wirth J.: *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása. Egy kísérleti program tapasztalatai és eredményei.* (2006: 63. o.) Nane Egyesület–Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest, 2006
http://www.nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/integralt_magyar_nane_hcm.pdf

„A rendelkezésre álló adatok arra utalnak, hogy a peres felek közötti viszony annyira megromlott, hogy indokolt lenne az alperes és a gyermekek közötti kapcsolattartás ideiglenes intézkedéssel történő szabályozása. A gyermekek érdekét, egészséges személyiségfejlődését is az szolgálná, ha nyugodt körülmények között kapcsolatot gyakorolhatnának az alperessel is, mert nem csak anyára, de apára is szükségük lenne. Helyesen utalt azonban az elsőfokú bíróság arra, hogy jelenleg semmilyen bizonyíték nem áll a rendelkezésre.” Írta ezt végzésében a másodfokú bíróság, mellyel az ideiglenes intézkedés tárgyában született határozatot helyben hagyta. Ez idő alatt azonban már folyt a férfi ellen a büntetőeljárás, melynek dokumentumai a polgári perben is be lettek csatolva.

A feljelentés alapjául szolgáló sérelmezett cselekmény az anya két gyermekük jelenlétében történő fizikai bántalmazása volt. Mikor a férfi a konyhaablakot szegőléccel együtt a falból kitépte, és az ablakon élelmiszert dobált ki, megkérdezte az akkor még harmadik életévét be sem töltött kisfiútól: „Anyát is kidobjam az ablakon?” Felesége félelmében felhívta édesanyját, ám amikor ezt volt férje meghallotta, odajött, kikapta a telefonkagylót a kezéből, és a készüléket a nő fején kezdte szétverni. Akkor 11 hónapos kislányuk nagyon sírt, ezért őt az anya, karjába véve próbálta megvigasztalni. A férfit azonban nem érdekelte, hogy a kislány a nő karjában van, kisfiuk pedig anyja lábába kapaszkodva őrjöng, újból ütlegetni kezdte feleségét.

A fenti eseménysor mégsem volt elég ahhoz, hogy azt a kapcsolattartás szabályozása során a bíróság értékelje. Ahhoz sem tűnt elegendőnek, hogy a kiskorú veszélyeztetése bűncselekményének elkövetését megállapítsák, a nyomozást ugyanis bűncselekmény hiányában az ügyészség megszüntette, a megszüntető határozat ellen beadott panaszt a főügyészség elutasította. Az ügyben pótmagánvádas eljárást kezdeményeztünk, melynek elbírálása jelenleg is folyik. A nyomozás megszüntetését az ügyészség az igazságügyi pszichológus szakértő véleménye alapján rendelte el. *„A szakértő véleményében megállapította, hogy a gyermek erkölcsi, értelmi, érzelmi fejlődésében kóros elváltozást nem okozott az édesapa viselkedése és ezzel összefüggésbe hozható pszichés elváltozás a későbbiekben sem várható. A szakértő megállapította, hogy édesanyja bántalmazásáról a vizsgálat során tett említést a gyermek, mely nagy valószínűséggel megtörtént, ugyanakkor a kisgyermek fejlődésében kóros eltérés nem tapasztalható, mely összefüggésbe hozható lenne az apa által tanúsított magatartással.”*

Érdemes felhívni rá a figyelmet, hogy a jogsegélyszolgálatnál jelentkező akár felnőtt, akár gyerek sérelmére elkövetett valamennyi szexuális erőszakos esetben az elsődleges „bizonyítási” eszköz az igazságügyi pszichológusi szakvélemény volt. Az igazságügyi pszichológusok működését a legtöbb hozzánk fordult ügyfél esetében kifejezetten kártékonyak találtuk, ezért a stratégiai eljárások keretében erre a problémára is kerestük a megoldási lehetőségeket. Egy pszichológusszakértő ellen például az igazságügyi szakértői kamara előtt etikai eljárást kezdeményeztünk. Az elsőfokú etikai tanács panaszunknak helyt adva 80 ezer forint pénzbüntetést szabott ki a szakértőre, mely határozat ellen fellebbezéssel éltünk és kértük a pszichológusnak a szakértői kamarából történő kizárását. A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara az elsőfokú eljárásban több jogsértő formai elemet talált (etikai bizottság tagjainak száma, jegyzőkönyvezés módja, vizsgálóbiztos jelentésének figyelmen kívül hagyása, stb.), melyek miatt az elsőfokú határozatot hatályon kívül helyezte és új eljárás lefolytatását rendelte el. A megismételt eljárásban a panaszolt szakértő felelősségét ismételten megállapították, azonban a pénzbüntetést megrovásra mérsékeltek, az indoklás szerint azért, „mert egy szakmailag tapasztalt, több évtizede működő szakértőről van szó, akivel szemben ezidáig panasz nem merült fel”. Bár a tanács szerint a panaszt egyértelműen bizonyítani nem lehetett, ugyanakkor az abban foglaltakat nagyban valószínűsíti, hogy bizonyítékként becsatoltuk a jogsegélyszolgálat három másik ügyfelének ugyanezen szakértővel kapcsolatos, hasonló kifogásait. Ezek az észrevételek elévülés miatt panaszként nem kerültek elbírálásra, ugyanakkor bizonyítékként elfogadhatóak voltak. (Az eljárási szabályzat értelmében *„nem indítható etikai eljárás, ha azt az eljárás kezdeményezésére jogosult az etikai vétségnek*

a tudomására jutásától számított hat hónap alatt nem kezdeményezi, vagy a cselekmény befejezése óta két év eltelt”). A tanács döntése ellen ismét súlyosbításért fellebbeztünk, azt azonban érdemben nem tárgyalták, 2009 januárjában eljárási hibákra hivatkozva az elsőfokú bizottságot az eljárás újbóli lefolytatására kötelezték. Az etikai eljárás immáron harmadik éve folyik, a szakértőt ezalatt nem függesztették fel tevékenysége végzése alól.

Az igazságügyi pszichológus szakértőkkel szembeni fellépés egy másik lehetőségét a büntetőeljárás indításában látjuk. A projektidőszak alatt ezért feljelentést tettünk egy szakértő ellen hamis tanúzás és közokirat-hamisítás tárgyában. A kifogásolt szakvélemény tartalmazta a felvett Szondi- és Rorschach-tesztek eredményeként megjelent mutatókat, melyeket megvizsgáltattunk három különböző pszichológussal. A felkért pszichológusok elemzéséből kiderült, hogy a tesztek eredményeként kapott mutatók (vagyis a lelet) és azok szöveges értelmezése, valamint az ebből levont szakértői vélemény nincsenek egymással összhangban, így a vélemény valótlan, a teszteredménnyel alá nem támasztható tényeket állít. A feljelentésben arra hivatkoztunk, hogy a két felvett tesztben kimutatott eredmények olyan ténszerű mutatók, melyek a tesztek saját felhasználási útmutatója szerint is csak egyféleképpen értelmezhetők, nem adnak teret az azt felvevő pszichológus szubjektivitásának, vagyis a számonkérés objektív alapon lehetséges. Az ügyben eljáró Budapesti Nyomozó Ügyészség a feljelentésben leírt cselekményt ugyan alkalmasnak találta a büntető törvénykönyv (régí Btk.) 238. § (2) bekezdésének a) pontjába ütköző és az (5) bekezdés szerint minősülő polgári ügyben elkövetett hamis tanúzás büntettének gyanújára, ugyanakkor a feljelentést elutasította. Erre azért került sor, mert a Btk. 240. § szerint hamis tanúzás miatt mindaddig, amíg az az ügy, amelyben a hamis tanúzást elkövették (alapügy) nem fejeződik be, büntetőeljárás csak az alapügyben eljáró hatóság feljelentése alapján indítható. S bár az ügyészség elküldte határozatát a válóperben eljáró bíróság számára, az nem kívánt élni e lehetőséggel, a feljelentés megtételére pedig sem az eljáró bíró, sem a bíróság elnöke nem kötelezhető. A közokirat-hamisítást az ügyészség nem vizsgálta.

A bántalmazás eltüntetésének egy másik, gyakran a látókörünkbe kerülő esetköre az, amikor a gyereket nem vállaló, róla lemondó, vele **kapcsolatot nem tartó apa**, sok évi passzivitás után egyszer csak meggondolja magát, s **jogokat követel** a gyerekekkel kapcsolatban. Ilyenkor a bíróság nem szokta a korábbi elhanyagoló, sok esetben az anyával és/vagy a gyerekekkel szemben súlyosan bántalmazó magatartást az apának felróni – még erkölcsi állásfoglalás szintjén sem. Az sem számít, hogy a gyerekekre milyen hatással van az általa nem ismert vagy évek óta nem látott apa feltűnése; ezekben az esetekben, úgy tűnik, kizárólag az apai jogok nyernek elismerést. A bírói jogalkalmazás során kirajzolódni látszik az a megdönthetetlen vélelem, hogy egy gyereknek minden körülmények között szüksége van az apjára, bármilyen apa is az illető, és bármit is tett vagy nem tett a múltban. Ha a gyerek esetleg akár közvetlenül, akár igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálat útján jelzi, hogy az apával való kapcsolat nem kívánatos számára, az még inkább azt jelzi, hogy szükséges az apai láthatás, hisz egy gyereknek – így a jogalkalmazói képlet – még a legbrutálisabb erőszak esetében is ragaszkodnia kell az apjához, ha nem így tesz, az kizárólag az anya ellenséges, befolyásoló magatartásának az eredménye lehet. E gyakorlatot erősíti, támogatja a kapcsolattartás elsődleges (egyedüli részletes) jogi háttérét biztosító 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 2006. június 1-jén hatályba léptetett azon változtatása, mely már a 14. életévét betöltött gyermek döntési jogát is megvonja e téren. A módosítás következtében a különélő szülővel kapcsolatot tartani nem kívánó, 14. életévét betöltött gyermek esetében a befolyásmentes, önálló akaratnyilvánítás sem elég a láthatás korlátozásához, szüneteléséhez és/vagy megvonásához. Ilyen helyzetben a kiskorút nevelő szülő kizárólag akkor mentesül a kapcsolattartás megghiúsításának következményeitől, ha a felek igénybe veszik a gyermekvédelmi közvetítői eljárást (mediálnak), vagy a felek bármelyike kéri a kapcsolattartás újrászabályozását, illetve megvonását.

Egy előző kiadványban¹³ erről már részletesen beszámoltunk, ezért most csak emlékeztetőül: amennyiben az egyik szülő a kapcsolattartást szabályozó határozatban foglaltaknak önhibájából nem tesz eleget, a gyámhivatal egy ízben figyelmezteti a jogsértő szülőt, ezt követően pedig alkalmanként 500 ezer forint összegig bírságot szabhat ki. A bírság mellett a gyámhivatal „védelembé vétel elrendelését kezdeményezheti, ha a kapcsolattartás gyakorlása konfliktusokkal jár, folyamatosan akadályokba ütközik, illetve a felek között kommunikációs zavarok állnak fenn”¹⁴. Ha a szülő a fent ismertetett intézkedések ellenére sem biztosítja a kapcsolattartást, úgy a gyámhivatal pert indíthat a gyerek elhelyezésének megváltoztatása iránt, és/vagy feljelentést tesz a gyereket nevelő szülő ellen kiskorú veszélyeztetése miatt.¹⁵ A büntető törvénykönyv 2005 szeptemberi módosításával vezették be a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény egy speciális alakzatát. Ennek értelmében megvalósul a bűncselekmény, és akár egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, ha a gyereket gondozó szülő a kapcsolattartás kikényszerítése érdekében alkalmazott bírság kiszabását követően is akadályozza a gyerek és a különélő szülő közti kapcsolattartást.

Több stratégiai eljárást folytattunk annak érdekében, hogy a kapcsolattartás szabályainak meghatározása és végrehajtása során kialakult jogalkalmazói gyakorlatról kimerítő és átfogó képet szerezzünk. Ennek alapján az alábbi megállapításokra jutottunk:

1. A kapcsolattartás szabályozása, végrehajtása során sem a bíróság, sem a gyámhatóság nem vizsgálja a családon belüli erőszak fennállását. Az erre hivatkozó nők beszámolóját nem veszik figyelembe, az az általános kiinduló tézis, hogy erőszakra az anyák csak azért hivatkoznak, hogy vélt vagy valós sérelmeiket megbosszulják volt partnereiken. A jogalkalmazó a kapcsolattartás körében folyó eljárásokat a szülők háborújának részeként kezeli, ahol a bántalmazás említését a sárdobálás kategóriájába sorolják. Ennek következtében ezek a nők már eleve hátrányos helyzetből indulnak az eljárás során, mert nem csak a korábbi erőszak nehezen bizonyítható fennállását kell megértetniük a szkeptikus hatósággal, hanem kivédeni a kimondott vagy inszinuált vádat, hogy ők maguk azok, akik veszélyeztetik a gyerekeiket, azáltal, hogy „a másik szülő ellen nevelik”, „felhasználják őket önös érdekeik érvényesítése céljából”.

2. Több bírósági ítélet is kimondta, hogy ha a gyermek bármely okból nem akar élni kapcsolattartási jogával, az az őt nevelő szülőnek felróható, ezért szankcionálható magatartás. A látókörünkbe kerülő esetek mindegyikében a gyerekek az apa korábbi vagy a láthatások során kifejtett bántalmazása miatt elleneztek a kapcsolattartást. Ezt az indokot azonban egyik ügyünkben sem fogadták el. Mint az egyik bírói indoklásból kiderült: „A gondozó szülő feladata és lehetősége a gyermek külön élő szülő iránti tiszteletének, szeretetének fenntartása, a kapcsolattartás biztosítása. A gondozó szülő nem háríthatja a gyermekre eddigi kapcsolattartást akadályozó magatartásának következményeit.” Ez utóbbi mondat arra utal, hogy az elmarasztalt anya arra hivatkozott az eljárásban, hogy gyerekei a korábbi – bizonyított – bántalmazás miatt tartanak az apjukkal való találkozástól, s ő anyaként köteles őket mindenfajta erőszaktól megvédeni. Nem a bántalmazó magatartás elkövetője nem háríthatja át tehát magatartásának következményeit a nem-bántalmazó szülőre és a gyermekre, hanem a nem-bántalmazó szülő köteles e felelősséget a bántalmazótól a jogalkalmazó fenyegetése mellett átvenni.

¹³ Spronz J. – Wirth J.: *A nők elleni erőszak áldozatainak integrált ellátása. Egy kísérleti program tapasztalatai és eredményei.* NANE Egyesület – Habeas Corpus Munkacsoport, Budapest, 2006

¹⁴ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról, továbbiakban: Gyer.

¹⁵ Jelenleg kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása, 2012. évi C. törvény 210. §

Az apa által elkövetett bántalmazás így válik a magyar jogalkalmazásban az anya által – „a kapcsolattartás akadályozásával” – elkövetett veszélyeztetéssé.

3. Bár a kapcsolattartás részletszabályait tartalmazó Gyer. nem tesz különbséget a kapcsolattartás jogosultja és kötelezettje között a kapcsolattartás szabályainak nem teljesítése szempontjából, a jogalkalmazás során mégis azt az elvet alkalmazzák, hogy a gyereket nevelő szülő köteles a kapcsolattartást szabályozó határozatot minden körülmények között, maradéktalanul végrehajtani, míg a különélő szülő szabadon dönti el, hogy kíván-e a kapcsolattartás jogával élni vagy sem. Ügyeink közül egyben sem szabtak ki pénzbírságot azért, mert az apa nem vagy nem a határozatban/egyezségben foglaltak szerint gyakorolta kapcsolattartási jogát.

Az apa mindennek felett álló érdekét bebetonozó jogalkalmazói gyakorlat illusztrálására álljon itt egy eset, mely jelenleg az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt vár döntésre:

„T. I. korábbi – sem házastársi, sem élettársinak nem minősülő – kapcsolatából [...] napján [...] utónevű gyermek született. A szülők kapcsolata már a terhesség idején megromlott, az apa apai elismerő nyilatkozatot a gyermek születése időpontjáig nem tett, több ízben megkérdőjelezte, hogy a kisfiú az ő gyereke. T. I. a gyermeket saját családi nevén anyakönyveztette. Az apa [...] napján a K. Városi Gyámhivatal előtt jegyzőkönyvbe mondta, hogy nem kívánja a gyermek családi nevének megváltoztatását.

Bár a szülés előtt az anya azt maga kezdeményezte, a gyermek megszületését követően nem járult hozzá a teljes hatályú apai elismerő nyilatkozat megtételéhez. Az apa ezért az apaság megállapítása iránt pert kezdeményezett. Mivel T. I. soha nem vitatta volt partnere apaságát, az eljárás egyezséggel zárult, melynek keretében közös megállapodásukkal rendezték a gyermek elhelyezésének, tartásának és az apai kapcsolattartás részleteit.

A gyermek 2 éves korában az apa közigazgatási eljárás keretében kezdeményezte a családi név megváltoztatását, és kérte, hogy a kisfiú az apai vezetéknévvel viselje a jövőben. A szülők közti megegyezés híján az ügy a K. Városi Bíróság elé került. A bíróság végzésében a kisfiú családnevét megváltoztatta az apa kérelmének helyt adva. A bíróság indoklása elsősorban arra támaszkodott, hogy a társadalomban jelenleg is uralkodó gyakorlat az, hogy a gyerekek az apjuk vezetéknévét viselik. A bíróság végzése szerint ettől a főszabálytól csak formai okokra hivatkozva célszerű eltérni, például, ha az apa neve különös értelmű, ha félreértelmezhető, vagy ha az anya neve történelmi hangzású név. A bíróság álláspontja szerint különösen fontos a közös családi név azokban az esetekben, ahol a szülők nem élnek házasságban, mert ilyenkor a közös név a kívülállók szemében az egymáshoz tartozás tényét erősíti, és biztosítja a gyermek számára a kiegyensúlyozott személyiségfejlődést. A bíróság végzésében kiemelte, hogy az eljárás során az apa részéről őszinte ragaszkodást és az apai felelősség átérzését tapasztalták, ezzel szemben az anya oldaláról a gyerek kisajátítása és az apa-fiú kapcsolat ellehetetlenítése volt tetten érhető. Az elsőfokú bíróság úgy ítélte továbbá, hogy egy kétéves gyermek esetében a névváltozás nem eredményez pszichés problémát.

Az anya fellebbezését követően a V. Megyei Bíróság [...] számú végzésében az elsőfokú végzést helyben hagyta, tekintettel arra, hogy a városi bíróság a tényállást helyesen állapította meg, és abból jogszabálysértés nélkül vonta le a megfelelő jogi következtetést.

T. I. a jogerős végzés ellen felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő, melyet a Legfelsőbb Bíróság 2007.[...] napján kézbesített határozatával elutasított. A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy az eljáró bíróság a jogszabályoknak megfelelően járt el. Hangsúlyozta, hogy az anya ellenséges hozzáállása miatt a közös családi névnek az átlagosnál nagyobb a jelentősége. A Legfelsőbb Bíróság osztotta a

másodfokú bíróság álláspontját, miszerint a kétéves gyermek számára a névváltozás nem okoz megrázkódtatást.”

A bántalmazó eltüntetése

A nők elleni erőszak jelenségének fenntartását, az elkövető felelőssége kimondásának elkerülését szolgálja a bántalmazó „eltüntetése” gyakorlata. Ezekre az esetekre egyfajta szerepváltozás jellemző, a reflektorfényből kikerül az elkövető, s helyette az áldozat válik a vizsgálat tárgyává. Ez történik akkor, amikor a prostitúció kérdésének megközelítésekor a prostitúciós ipar valódi működtetőivel és haszonélvezőivel szemben a prostituált személyére fókuszál a jogalkotás és a jogalkalmazás, de ugyanezt a tendenciát figyelhetjük meg a szexuális erőszakkal kapcsolatos ügyekben is. A „nemi erkölcs elleni bűncselekmények” miatt folyó eljárásokban a leginkább tetten érhető, amint a nyomozás figyelme már a procedura igen korai szakaszában áttér a sértettre, s az igazságszolgáltatás teljes apparátusát arra fordítja, hogy a sértettben találja meg a probléma forrását. Az erőszakos közöszlélssel, illetve a szemérem elleni erőszakkal kapcsolatos ügyeinkben kivétel nélkül azt tapasztaljuk, hogy a sértett szavahihetőségét vizsgálják, szexuális szokásait kutatják, körüljárják, hogy mivel provokálta az elkövetőt, hogy az eljárás során mely megnyilvánulása nem állja ki az „életszerűség” próbáját. Ez utóbbi kritérium meglehetősen változó, mert ugyanannyira minősül kifogásolhatónak, ha a sértett „gépszerűen”, az eseményeket magától eltávolítva számol be az őt ért erőszakról, mintha „túlzott” beleéléssel, sírásrohamok közepette teszi ugyanezt. Gyanús, ha az áldozat rögtön rendőri segítséget kér, de az sem teszi történetét életszerűvé, ha csak több nap után fordul a hatóságokhoz. Az e bűncselekmények áldozatait elemző tankönyvek és kommentárok, és az igazságügyi pszichológusok és egyéb hatóságok által használt nyelvezet hemzseg az önkényes minősítésektől, mint pl. a fentebb idézett, és gyakran szereplő „túlzottan” és „gépiesen”. Nem ismeretes számunkra olyan szakirodalmi forrás, amely objektíven meghatározná, hogy pontosan milyen módon kell a nemi erőszakról, illetve a szexuális erőszak más formáiról beszámolnia az áldozatnak ahhoz, hogy annak megtörténte, illetve meg-nem-történte bizonyítottan legyen vehető. Ismeretes azonban a szakirodalomból, hogy a szexuális erőszak-áldozatok egy része így, a másik része amúgy reagál, egy részük azonnal képes feljelentést tenni, másik részük csak később. A magyar gyakorlat e szakirodalmakat nem látszik ismerni. Egy nemi erőszakot túlélőről az eljárás előrehaladtával szinte születéséig visszamenőleg megtudunk továbbá minden csínytevést, füllentést, botlást, s ezzel párhuzamosan az elkövető személye egyre inkább ködbevész, mellékszereplőjévé válik az ügynek. Miközben szakértői költséget és fáradságot nem kímélve igyekeznek „leleplezni” a sértett „hazugságait”, ritkán találni utalást arra, hogy az elkövetőnek legalább annyi, bár inkább több oka van a hazugságra, amit legalább annyi, de inkább több elkötelezettséggel kellene vizsgálni, különösen figyelembe véve a statisztikai adatokat arra, hogy milyen kevés sértett tesz feljelentést, és milyen kevés elkövető kerül bíróság elé ilyen ügyekben¹⁶. Az Európai Emberi Jogi Bíróság egy esetben¹⁷ kimondta, hogy az effajta jogalkalmazási gyakorlattal az állam megsérti a Római Egyezmény¹⁸ 3. és 8. cikkében lefektetett azon pozitív kötelezettségét, hogy a nemi erőszakot hatékonyan szankcionáló jogszabályokat alkosson, és ezeket a normákat hatékonyan alkalmazza a büntetőeljárás során.

¹⁶ Az 1990–1999 közötti erőszakos közöszlélésekről szóló igazságügyi statisztikák és Tóth Olga kutatásának összevetéséből az derül ki, hogy a nemi erőszak elkövetők 98,92%-a büntetlen marad. Aktuális adatok:

<http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/nane-fra-nepesseg-enyubs-final-2014-w-w-2015jun19.pdf>

¹⁷ M.C. v Bulgária (39272/98) [2003] ECHR 646 (4 December 2003)

¹⁸ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma 1950. november 4.

A bántalmazó eltüntetésének egy másik szélsőséges példájával találkoztunk az alábbi esetben. Ez az ügy azért került be a stratégiai perek közé, mert szükségesnek láttuk többszörös diszkriminációnak kitett áldozatok eseteinek vizsgálatát is. Az itt ismertetett per alanya azon kívül, hogy nő, korábban skizofrénia miatt pszichiátriai kezelésben részesült.

Ügyfelünk, akinek sértetti képviselőjét láttuk el, férje ellen kezdeményezett eljárást könnyű testi sértés bűncselekmény miatt. Feljelentésében a sértett közölte, hogy házasságuk során férje többször bántalmazta, az utolsó eset miatt került sor a magánindítvány előterjesztésére. Az eljárás során kiderült, hogy a bántalmazások nem szüntek meg, azok folyamatosak, sőt, a bírósági tárgyalásokat megelőzően érezhetően fokozódnak. A sértett elmondta, hogy a bántalmazás nem pusztán fizikai, hanem lelki természetű is, férje őt különböző módokon zaklatja, melyeknek markáns része a gondnokság alá vétellel, kényszerelszállíttatással történő fenyegetés is.

A férfi a felesége által sérelmezett cselekményeket nem tagadta, csupán azt állította, hogy felesége pszichiátriai kezelésre szorul. Meghallgatása alkalmával a vádlott elismerte, hogy feleségét többször megpofozta, amikor az már az idegeire ment. Az ügy további két könnyű testi sértés miatt folyó eljárással egyesítésre került. A sértett távoltartási kérelmét a bíróság azzal utasította el, hogy a férj magatartása nem alkalmas olyan mértékű félelem keltésére, amivel a bizonyítás veszélybe kerülne, hiszen a sértett még feljelentést is tudott tenni, valamint a bűnisméltés veszélye is kizárható. A két fél meghallgatásán túl a bíró a közel két évig húzódó eljárás során pusztán egyetlen bizonyítási cselekményt rendelt el: a **sértett** elmeorvos-szakértői vizsgálatát. Kirendelő végzésében az elmeorvos-szakértőtől többek közt arra várta a választ a bíró, hogy „szenvedett-e az elméműködés olyan kóros állapotában, amely befolyásolta vallomásainak, illetve feljelentéseinek megtételében”. Kérdezte ezt a bíró azután, hogy a vádlott-férj maga számolt be arról, hogy pofonnal szokta fegyelmezni a feleségét. A férj – sem orvosi, sem pszichológiai – vizsgálatát a bíróság nem rendelte el.

Eltántorító mechanizmusok

Mint láttuk, a jog számos módon gondoskodik arról, hogy a családon belüli nők elleni erőszak, és annak elkövetője láthatatlan maradjon, s ezáltal az áldozatok ne jussanak megfelelő védelemhez, az elkövetők elkerüljék a felelősségre vonást. Ezekon kívül, a bántalmazás társadalmi elfogadottságát támogatják azok az elsősorban az írott jogba beépített eltántorító jogintézmények, melyek megnehezítik a bántalmazottak jogvédelemhez való hozzáférését.

Így például a családon belüli erőszak körébe eső szinte valamennyi bűncselekmény kizárólag **magánindítványra büntetendő**.¹⁹ Ez azt jelenti, hogy az állam ezekben az esetekben nem él feltétlen büntetőhatalmával, hanem a sértett „döntésétől” teszi függővé a büntetőeljárás lefolytatását. Ezekben az esetekben a jogalkotó ugyanis úgy vélte, ezek a magatartások vagy csekély súlyúak (pl. könnyű testi sértés, magánlaksértés), vagy a sértettre nézve is megterhelő az eljárás (szexuális bűncselekmények), avagy a hozzátartozói viszony miatt egyéb megoldásokat tart kívánatosnak (vagyon elleni bűncselekmények). E cselekmények azonban sem nem csekély súlyúak (a bántalmazó egy életre tönkretelheti egy vagy több másik ember életét, évente közel 200 ember²⁰ válik emberölés áldozatává

¹⁹ 2013. július 1. óta hivatalból üldözendők a kapcsolati erőszak bizonyos formái. 2012. évi C. törvény 212/A. § (2)

²⁰ Rendőrségi adatközlés

miatta, és évente mintegy 400 millió euróba²¹ kerül a hatékony beavatkozás hiánya egy akkora államban, mint Magyarország), sem az áldozatnak nincsen valódi döntési szabadsága, ameddig a jogalkalmazó nem garantálja, hogy biztonságban tanúskodhasson, és végül az eljárások nem „természettől fogva” megterhelőek az áldozatra, hanem azért, mert a jogalkalkotó és a jogalkalmazó azokat megterhelővé teszi.

Jogsegélyszolgálatunk egyértelmű tapasztalata, hogy a magánindítvány jogintézménye nem a sértettek kíméletét, döntési szabadságának tiszteletben tartását jelenti az áldozatok számára, hanem akadályt gördít a védelemhez való hozzáférésük útjába. Üzenete nem a valamennyi állampolgárt megillető erőszakkal szembeni védelem biztosítása, hanem a családfő uralmának konzerválása. Az elvi állásfoglaláson túl a magánindítvány megtételének kötelezettsége gyakorlati problémákat is felvet:

1. az állam a sértettre hárítja a felelősséget az eljárás megindításáért, amit az kénytelen a vele többnyire egy fedél alatt lakó terhelttel szemben viselni,
2. a magánindítvány előterjesztésére nyitva álló határidő mindösszesen 30 nap, aminek elmulasztása miatt a legtöbb családon belül elkövetett bűncselekmény esetén nincs helye igazolási kérelemnek (a törvény ezt ugyanis csak a közvédelemre üldözendő bűncselekményekre teszi lehetővé),
3. a magánindítványra indult magánvádas ügyekben a mentelmi jog fennállása alatt nem nyugszik az elévülés – szemben a többi bűncselekménnyel,
4. a magánindítvány megtétele előtt kényszerintézkedés, így előzetes letartóztatás vagy távollattartás nem rendelhető el.

A nők elleni családon belüli erőszak áldozatainak jogérvényesítését hátráltató további akadály a **magánvád**. Könnyű testi sértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmazás, becsületsértés és kegyeletsértés esetén ugyanis a vádat mint magánvádoló a sértett képviseli. E bűncselekményeket, a fentiekhez hasonlóan, leggyakrabban a párkapcsolati erőszak során követik el nők ellen, így az ezekre vonatkozó – jogérvényesítést nehezítő – eljárási szabályok aránytalanul nagymértékben sújtják a nőket, és mint ilyenek, diszkriminatívak. A magánvád esetén a terhelt bűnösségének bizonyítása a magánvádólót terheli, őt illetik meg a vád képviselésével járó jogok és köteleességek. Bár a magánvádoló az ügyész szerepét tölti be az eljárásban, az ügyész hatósági-közhatalmi jogosítványai nem rendelkeznek, így nem rendelhet el kényszerintézkedést, nyomozást. A magánvádas eljárások azon túl, hogy bagatellizálják a cselekményt, és az áldozatra hárítják a per vitelére vonatkozó döntés felelősségét, további két gyakorlati akadályt is gördítenek a bántalmazottak jogérvényesítése elé. Az egyik az eljárás első perbeli cselekménye, a személyes meghallgatás, ahova nem pusztán a két szemben álló felet idézi be a bíróság azonos alkalomra, hanem a kötelezően előírt békítés is szükségszerű eleme. Már önmagában a személyes találkozás visszatartó erejű, hisz az áldozatok jelentős része fél a másik személytől. Hatványozottan igaz ez, ha az elkövető népes támogató csoporttal (család, ismerősök) jelenik meg a tárgyaláson. Ez lelkileg is megviseli az áldozatot, ezen felül azonban fizikai veszélyt rejt magában. (Előfordult olyan eset, hogy a tárgyalás előtt, illetve után, a folyosón, vagy az

²¹ Combating violence against women, Stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member States, prepared by Prof. Dr. Carol Hagemann-White with the assistance of Judith Katenbrink and Heike Rabe, University of Osnabrück, Germany Directorate General of Human Rights Strasbourg, 2006 (10-11.o.) [http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG\(2006\)3_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_CDEG(2006)3_E.pdf)

utcán támadta meg a vádlott a sértettet, de attól is tart sok bántalmazott nő, hogy a férfi követi őt a bíróságtól és kinyomozza rejtekhelyét.). A fizikai találkozás réme nem kizárólag a magánvádas ügyeknél kísérti a bántalmazottakat, hanem valamennyi büntető vagy polgári peres eljárás során, ahol szembesítést rendelnek el. Természetesen ugyanilyen jogérvényesítési akadályt jelent a nők számára a tanúvédelem hiánya.

A jogalkotó általános üzenete tehát ezekkel az eljárási szabályokkal egyértelmű: „a nők elleni erőszak nem az állam ügye, akárhány nő és gyerek szenved is tőle, a nők védjék meg magukat és gyermekeiket ahogy tudják, bár természetesen csakis a rendelkezésükre bocsátott jogon belüli eszközökkel, amelyekkel ezt eleve igyekszünk ellehetetleníteni.” A békítés gyakorlata különösen aggályos családon belüli erőszak esetén, mivel az ilyen ügyekben az áldozatok nem csak nem kapják meg azt a hatékony állami védelmet, amit várnak, hanem – abszurd módon – ők válnak felelőssé az őket ért bűncselekmény miatt. Őket hibáztatják az elkövetésért, azért mert nyilván kiprovokálták a bántalmazást és azért, hogy kihozzák az ügyet a négy fal közül. A békítés gyakorlata ezt az áldozathibáztató attitűdöt viszi tovább: „kompromisszumképtelenek”, „ellenségeskedők” lesznek, ha nem békülnek, ha viszont megteszik, és egy újabb bűncselekmény kapcsán ismét bíróság elé viszik ügyüket, hiteltelenné, szeszélyessé, kiszámíthatatlanná válnak, hiszen „minek békültek, akkor biztosan nem is annyira rossz a helyzet”. Egyik precedens ügyünkben a bíró annyira magáévá tette a békítés kötelezettségét, hogy valamennyi tárgyalást békéltetési kísérlettel indított, folyamatosan éreztetve a sértettel, hogy a „családi csetepatét” otthon kellene megoldaniuk. Ugyanez a bíró már az első tárgyalás alkalmával közölte ügyfelünkkel, hogy jobban járna, ha nem büntető bíróság előtt próbálná rendezni magánéletét volt férjével, mert a bíróság hathatós segítséget nem tud nyújtani, hisz legfeljebb pénzbüntetést szab ki, ugyanakkor közös 6 éves gyereküket rendkívül károsan befolyásolja, hogy a szüleik bíróság előtt csatároznak. Ebben a perben végül – két év után – sikerült elérni, hogy a bántalmazót jogerősen 3 évre próbára bocsátották.

A magánvádas eljárások másik hátráltató tényezője az illetéktartási kötelezettség. A kizárólag magánvád alapján folyó eljárás illetéke 10.000 forint, a fellebbezésé szintén, a perújítási kérelem és a felülvizsgálati indítvány illetéke pedig 15.000 forint, melyek bármelyikének megfizetése komoly gondot jelent a pénz nélkül menekülő vagy anyagilag ellehetetlenített nők számára.

Végül külön említést érdemel az eltántorító mechanizmusok között a **hamis vád** fenyegetése. A nők elleni erőszak áldozatai kirívóan sokszor tapasztalják, hogy a jogalkalmazó szervek felhívják figyelmüket a hamis vád következményeire. Ez a hatósági hozzáállás azt az általános társadalmi és hatósági attitűdöt tükrözi, ami a családon belüli erőszakot elszenvedő, jogi védelemért az államhoz forduló áldozatokat notórius hazudozóknak tekinti, akik bármire képesek az állítólagos bosszúszomjuktól vezérelve. Annak ellenére rendszerszerű a bántalmazottak igazmondásának, igazságának megkérdőjelezése, hogy statisztikai tény, hogy a családon belüli erőszakos bűncselekmények esetén pontosan ugyanakkora, vagyis valamennyi ügy 1–2%-a a hamis vádolás aránya.²² Az alábbi jogeset pontos képet nyújt a nőket érő erőszak esetén beinduló elhárító mechanizmusokról és azoknak az áldozatra gyakorolt hatásáról:

R.L. 2008. február... napján erőszakos közöszlés miatt feljelentést tett G.Z. ellen, akivel együttélés nélküli intim kapcsolatot tartott fenn. A feljelentés értelmében R.L. és G.Z. a férfi kocsijával egy, a nő lakhelye közelében lévő parkolóba mentek, ahol a férfi R.L. akarata ellenére szexuális aktust kezdeményezett, őt levetkőztette, ujjával annak hüvelyébe hatolt, amitől a nő erősen vérezni kezdett, de ez a sötétben nem látszódott. Ezt követően G.Z. a kocsijára feküdt és a sértettet közöszlésre kényszerítette. A nyomozás

²² Lásd bővebben: <http://nokjoga.hu/sites/default/files/filefield/vadaskodnak-e-nok-szexualis-eroszakkal-kg-2010.pdf>

megszüntetésének indoklásaként az szerepelt, hogy a felek közt – a panaszolt cselekmény előtt és azt követően is – rendszeres szexuális kapcsolat állt fenn, aznap is előzetesen tisztázták, hogy találkozásuk alkalmával szexuális együttlétre fog sor kerülni. A nyomozóhatóság megállapította, majd a panasz nyomán eljáró városi ügyészség megerősítette, hogy a nőnek az aktust megelőző enyhe ellenállása a gyanúsított rábeszélése következtében megtört, erőszak, fenyegetés alkalmazására nem került sor. A sértett meghallgatásai alkalmával az eljáró nyomozó hangsúlyozta, hogy a bűncselekmény megállapításához szükséges az erőszak, illetve minősített [élet vagy testi épség elleni közvetlen – SJ] fenyegetés fennállásának bizonyítása. A nő vallomásaiban elmondta, mivel a férfi korábban már többször megverte, az erőszakos szexuális aktus alatt végig attól tartott, hogy ez ismét bekövetkezik. A nyomozó a meghallgatások alkalmával több ízben kiemelte, ha R. L. nem tudja az általa elmondottakat kétséget kizárólag bizonyítani, abban az esetben súlyos börtönbüntetés vár rá, és ügyét a katonai ügyészség fogja továbbtárgyalni. A sértett, félve a kilátásba helyezett szankciótól, módosított korábbi vallomását, és visszakozott az erőszak megtörténte tekintetében. A rendőr a sértetti tanúkihallgatások alkalmával felvett jegyzőkönyvekről másolatot csak sokszori kérésre, az Igazságügyi Hivatal Fővárosi Áldozatsegítő Szolgálatának közbenjárására adott, ezzel egyidőben átadva a határozatot a nyomozás megszüntetéséről. A megszüntető határozatot a sértett számára a rendőrség nem kézbesítette annak meghozatalakor, így ha R. L. nem élt volna iratbetekintési jogával, nem értesült volna e határozatról, s így elesett volna panasztételi jogosultságától.

Az esetekből jól látszik: az eljárások nem célozzák, és ezért nem is szolgálják az erőszak megszüntetését, megtorlását, és így a további erőszak megelőzését, az áldozat(ok) védelmét. A bántalmazottak – ezt megtapasztalva – nem szívesen fordulnak az igazságszolgáltatás szerveihez, inkább tűrnek némán tovább, vagy önhatalmúlag lépnek fel az erőszak elkövetőivel szemben. A most ismertetett esetben is, a panaszt elutasító határozatot követően, a sértett nem igényelte képviselőnk a pótmagánvádas eljáráshoz.

2. A bántalmazottak valóságának figyelmen kívül hagyása

A nők elleni családon belüli erőszak áldozatainak az igazságszolgáltatással kapcsolatos csalódottsága azzal is nagyban összefügg, hogy azt tapasztalják, a jogalkalmazó szervek nem értik és nem veszik figyelembe az ő élethelyzetüket. Ezt a gyakorlatot egyrészt az teszi lehetővé, hogy a jogi normák ún. gendersemleges megfogalmazásokat alkalmaznak, vagyis ugyanazokat a szabályokat használják a társadalom valamennyi szereplője tekintetében. Ez a látszólag politikailag korrekt megoldás azonban, azáltal, hogy figyelmen kívül hagyja a társadalom tagjai közt létező hatalmi különbségeket, azt eredményezi, hogy a hátrányos helyzetben lévők (nők, gyerekek, idősek, fogyatékkal élők, LMBT-emberek, stb.) jóval több energiabefektetéssel, erőráfordítással jutnak ugyanazon jogeszközökhöz, mint a több hatalommal rendelkezők, ha egyáltalán hozzájutnak. A társadalmi különbségek negligálása azzal is jár, hogy a jogalkotó által elképzelt, szabályozott élethelyzet a hatalommal rendelkező társadalmi csoport jellemzőihez és igényeihez igazodik, így egyszerűen nem, vagy csak súlyos torzulásokkal alkalmazható a kevesebb társadalmi hatalommal rendelkező csoportok tagjaira. Ennek leglátványosabb példája, a sokszor emlegetett jogos védelmi helyzet bírói megítélése. A jogos védelem ítélkezési gyakorlata két felnőtt férfi közti interakció sémájára alakult ki, ez a kritériumrendszer pedig – megfelelően rugalmas jogértelmezés híján – meg sem közelíti a családon belüli erőszak valós életbeli sajátosságait. Leegyszerűsítve: egy rettegésben élő, a bántalmazónál tipikusan gyengébb fizikumú nő nem tudja, és nem is meri a férfi aktuális támadásával azonos időben, segédeszköz nélkül megvédeni magát. Ráadásul, itt nem egy alkalmi verekedésről van szó – ellentétben a jogos védelem jog-

intézményének kidolgozása során alapul vett jogalkotói hipotézis esetével – hanem egy hosszú, akár évekig, évtizedekig tartó folyamatról, amelynek csak egyes állomásai a büntetőjog számára jelenleg megfogható bűncselekmények, de a kontextusból, vagyis a teljes folyamatból kiragadva ezek nem az áldozat valóságának megfelelően értelmezhetők. Márpedig a büntetőjog mai állása szerint a jog nem tud értékelni egy olyan hosszan elhúzódó folyamatot, melyben két formálisan bűncselekménynek minősülő cselekmény között a sértett állandó fenyegetettségben él és az idő, illetve az esetek számának előrehaladtával pszichés állapota romlik, egyre kiszolgáltatottabbá válik, ráadásul – jellemző módon – az egyes cselekmények egyre súlyosabbak és az áldozat életterének egyre nagyobb részére terjednek ki.

Jogsegélyügyeink alapján az is általánosnak mondható, hogy az ún. gyermekvédelmi jelzőrendszer – ahol a családon belüli erőszak gyakran elsőként megszokott jelenni – nem tesz különbséget a bántalmazó szülő és a bántalmazó szülő által többnyire szintén bántalmazott másik szülő felelőssége között. Ez a gyakorlatban úgy jelenik meg, hogy ha egy anya a családsegítő szolgálatnál, gyermekjóléti központnál, gyámhivatalnál, stb. jelzi, hogy partnere erőszakot követ el ellene és/vagy a gyerekek ellen, akkor a hatóság erre általában a gyerek(ek) védelembe vételének elrendelésével és/vagy a családból történő kiemelésével fenyegetőzve reagál. Védelembe vételi közigazgatási határozatot a stratégiai esetek körében is több ízben megtámadtunk. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 67. § (1) bek. szerint a gyermekvédelmi szolgáltatások közé tartozó védelembe vétel elrendelésének alapja „...ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő beleegyezésével nem biztosítható és ez a helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti...”. A törvény a védelembe vétel elrendelését ezen felül ahhoz köti, hogy a szülő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem akarja vagy nem tudja. Ügyeink alapján az a gyakorlat körvonalazható, hogy a védelembe vételt nem előzi meg az alapellátások felkínálása, a gyermek veszélyeztetettségét pedig nem az ok feltárásával, a bántalmazó szülő azonosításával és felelősségre vonásával próbálják meg a gyermekvédelmi hatóságok orvosolni, mégcsak nem is a szülők egyetemes felelősségét veszik alapul, hanem a kialakult helyzetért jobbra az anyát hibáztatják. Teljesen figyelmen kívül marad, hogy az anya beleegyezése (sőt, kérése) a helyzet megváltoztatásába rendszerint rendelkezésre áll (hiszen általában tőle értesülnek a problémáról a szolgálatok is), és hogy az anya nincs abban a helyzetben, hogy megszüntesse az erőszakot, hisz maga is áldozata annak. Így aztán a kör bezárul, az a szerv, akihez a bántalmazott szülő védelemért fordul, ugyan segítséget nem nyújt, de megfenyegeti az anyát, hogyha nem csinál valamit, akkor végső soron tőle veszik el a gyerekeit. Ha ugyanis a gyermek veszélyeztetettségét a védelembe vétellel nem lehet megszüntetni, akkor a gyámhivatal nevelésbe veszi a kiskorút, azaz nevelőszülőnél vagy gyerekházban helyezi el. Hogy mennyire vak a rendszer a családon belüli erőszak felnőtt áldozatainak kiszolgáltatott helyzetére, azt az alábbiakban idézett dokumentumok tökéletesen mutatják. Az első idézet részlet a vádiratból, a második írást ügyfelünk nyújtotta be a bírósághoz abban a perben, melynek másodrendű vádlottja ő maga volt. Az eljárás kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény tárgyában folyt, melynek elkövetésével azért vádolták meg az asszonyt, mert a gyerekek előtt szenvedte el férjétől a bántalmazásokat.

A vádirat:

A szabadon lévő vádlottak 1992-ben házasodtak össze, két gyermekük Cs. és T. A házastársak kapcsolata 1999 táján megromlott, külön bankszámlát nyitottak, majd 2000 ... hónapban a férfi beadta a válópert.

A férfi, K. V. azt nehezményezte, hogy felesége mérlegképes könyvelői tanfolyamra járt, hogy munkahelyet találjon, s részben az anyagi helyzetük javuljon, részben nagyobb önbecsülésre tegyen szert. 2000. ... napján K. V. a fej többszörös nyílt sebét és a mellkas zúzódását okozó módon bántalmazta

feleségét, akinek sérülései nyolc napon belül gyógyultak. 2001... hónapban a vádlottak megpróbálták a gyerekeik érdekében rendezni a kapcsolatukat, ez azonban csak időlegesen járt sikerrel, 2002-től ismét megromlott a kapcsolat a szülők között. Ettől kezdve a vádlottak naponta vitatkoztak a gyerekekkel, a háztartással vagy a válással kapcsolatos dolgokon, a szóváltások veszekedéssé, azok tettelegességgé fajultak, K. V. több alkalommal bántalmazta feleségét, aki ilyenkor igyekezett védekezni. A vádlottak a veszekedések, sőt verekedések alkalmával sem voltak tekintettel arra, hogy gyerekeik ilyenkor jelen vannak. A viták többnyire úgy kezdődtek, hogy K.-né kifogásolta férje otthoni viselkedését, azt, hogy nem járult hozzá kellő mértékben a háztartási kiadásokhoz, vagy a gyerekek szükségleteihez, esetleg az anya által vásárolt ennivalót megeszi, míg K. V. a felesége általi szidalmazását sérelmezte, továbbá azt, hogy érzése szerint felesége jobban ragaszkodott lányukhoz, s a gyerekek közötti konfliktus esetén mindig a kisleányt hibáztatta. A feleség kifogásaira K. V. által adott válaszokból többnyire kölcsönös szidalmazás, majd az apa részéről gyakran tettelegesség lett.

2004... napján azért került sor rendőri intézkedésre, mert K. V. a kisleányt áthívta aludni a saját szobájába – a lakás használatát ekkor már megosztották – az anya azonban nem engedte át a kisleányt, ezért K. V. vádlott olyan erővel csapta be a szobaajtót, hogy annak üvegezett ajtaja betört. K.-né férje feldúlt állapotától megijedt, s rendőrt hívott. Ez alkalommal K. V. nem bántalmazta ugyan a feleségét, ő azonban a vádlott erőszakos megnyilvánulásai miatt ettől – joggal – tartott. A vita kiindulópontját az szolgáltatta, hogy K. V. a felesége és gyerekei által használt szobához vezető fűtőcsövet már megelőzőleg elvágta, így abban a szobában nem volt fűtés, az apa ezért a kisleányt akarta a meleg szobájába áthívni.

2005. február ... napján reggel K. V.-né szóvá tette, hogy férje megette az általa a gyerekeknek vásárolt élelmiszer egy részét. K. V. ezt kikérte magának, egyre hangosabban vitatkoztak, majd lökdösődni kezdtek, K. V. megszorította közben felesége kezét, majd hátulról kézzel fejbe ütötte K.-né, aki a fotelba rogyott. K. V. ismét ütésre emelte a kezét, kisleány azonban ekkor szülei közé lépett, hogy édesanyja bántalmazását megakadályozza, így apja, K. V. ütése őt találta el. Az események alatt a kisleány sikítva sírt, majd K.-né mérgében és a fájdalomtól is feltűzelve egy hólapáttal kiverte az udvar felől férje szobájának ablakait. [...]

A családot és a gyerekeket a családsegítő és gyermekjóléti szolgálat már 2000 óta figyelemmel kísérte – ekkor K. V.-né kérésére, s alapellátás keretében foglalkozott velük. 2004 őszén újabb jelzések érkeztek a szolgálathoz a szülők közötti családi botrányról, ezt követően szintén alapellátás keretében igyekeztek a családi konfliktusokat megoldani. 2005 ... havában már világossá vált, hogy a házasság közötti kapcsolat annyira elmérgesedett, hogy a szülők a mediációt, a családterápiát elutasították. A 2005. februári esetet követően a gyámhatóság a két kiskorú ideiglenes hatályú elhelyezéséről határozott, K. V.-né azonban a két gyermeket a G. városi Tüdőgyógyintézet gyermekosztályára asztma diagnózissal felvette, majd a gyermekekkel együtt pár nap múlva a Menedék Alapítvány átmeneti szállására költözött. Erre figyelemmel a gyámhatóság a kiskorúak ideiglenes hatályú elhelyezéséről szóló határozatot visszavonta. [...] Az anyátólól mindkét gyerek szeretne hazakerülni, azonban még mindig jobbnak érzik helyzetüket ott, mivel a szülők közötti konfliktusok traumatizáló élményének nincsenek kitéve. [...]

K. V.-né azzal, hogy férjével gyakori szóbeli konfliktusba keveredett, őt a gyerekek előtt gyakran és durván sértegette, K. V. azzal a magatartásával, hogy feleségét a gyerekek előtt többször tetteleg bántalmazta, s mindkét szülő azzal, hogy hangos, durva veszekedéseik során nem voltak tekintettel a gyerekek jelenlétére, szülői kötelezettségét súlyosan megszegte, s ezzel a gyermekek értelmi és erkölcsi fejlődését veszélyeztették...

A másodrendű vádlottként szereplő asszony beadványa a bírósághoz:

A férjem kb. 1996 óta bántott szavakkal és tettelesen is. 1996. és 2000. között ezek a bántalmazások még alkalmasszerűek voltak. A fő problémaforrás az volt, hogy én nagyon szerettem volna szép, kényelmes otthont és minél színvonalasabb életet a családnak, a gyerekeknek. Amikor szóvá tettem, hogy a férjem nem tett megfelelő erőfeszítéseket az életünk jobbá tétele érdekében, mindig bántalmazott.

1999 második felében, 2000. év elején vált pokollá az életünk. Ekkor kezdett kb. heti rendszerességgel bántalmazni. A kislány, Cs. szeretett volna szakkörökbe járni, minden érdekes tevékenységben részt venni az iskolában. Én ezt maximálisan támogattam. Az édesapa a gyereket több ízben felpofozta, durván beszélt vele, amikor kérte, hadd járjon valamilyen tanfolyamra stb. [...] A bántalmazásaim „oka” szintén az volt, hogy a gyerekeimnek mindent biztosítani szerettem volna és ő ettől elzárkózott. Ezért úgy döntöttem, segítséget kérek az illetékes gyámhatóságtól. Azt vártam, hogy megfegyvelmezik a férjemet, megmondják neki, hogy nincs joga bántalmazni engem és tájékoztatják őt az apai kötelességeiről. Ez a segítségkérés 2000. február... napján történt. A gyámhatóság jegyzőkönyvet is felvett. Ebben egyebek között elmondtam, hogy »a férjem rendszeresen megvert engem« (jkv. 2. oldal). Amikor a férjemet tájékoztatták erről a bejelentésemről és segítségkéresemről, úgy megvert, hogy kórházba kerültem, a Szent János kórház baleseti osztályára, súlyos szemöldökcsonttöréssel, amely kétheti kórházi kezelést igényelt. (Kérem, hogy az erre vonatkozó orvosi iratokat hivatalból szerezzék be.) A kórház hivatalból tett feljelentést a férjem ellen, de semmi sem történt. A gyámhatóság a bejelentésem és segítségkéresem kapcsán egy környezettanulmányt készített, ahol mindent rendben talált. Semmit nem kezdtek azzal az információval, hogy engem a férjem rendszeresen ver. Nem tájékoztattak arról, hogy mit tehetek, hová fordulhatok.

A férjem beadta a válókeresetet, mondván, hogy »van nálam jobb partner, akivel a hátralévő életét le szeretné élni...« A válóperben, amit 2000-ben indított, én beszámoltam a bíróságnak arról, hogy a férjem rendszeresen bántalmaz. A bíróság ezt jegyzőkönyvezte, de tanácsot nem kaptam arra, hogy mit tegyek. Én láttam, hogy nagyon elhúzódik az eljárás (annak ellenére, hogy a családon belüli erőszak ténye világos volt), s az életünkben változás nincs. Ezért úgy döntöttem, hogy a gyerekek érdekében is megpróbálok mindenben a férjem igényeihez igazodni, hogy ezzel elkerüljem a bántalmazásokat és a rendkívül feszült hangulatot. Mindenben alkalmazkodtam hozzá és az ő családjához, az anyagi terheket szinte kizárólag én viseltem. Azon igyekeztem, hogy a gyerekeim minél nyugodtabb háttérrel és minél több szabadidős tevékenységgel, szakkörökbe járva, kiegyensúlyozottan éljék az életüket a saját otthonukban. Ez a kislányom vonatkozásában sikerült is, a kisfiú nem találta a helyét az iskolában, illetve az otthoni feszültségek is bántották. Nem gondoltam menekülésre, mert féltem, hogy földönfutóvá válok a gyerekeimmel, és végképp összeomlik az életünk. Én az évek során végig a gyerekeimért harcoltam, az ő életüket akartam jobba tenni. Megtapasztaltam mindkét válóperi eljárás során, hogy a válás nem jelent megoldást önmagában, hiszen az eljárások nagyon elhúzódhatnak, a férjem közben még agresszívebb és mérgesebb, segítséget pedig senki nem ad. Azt tapasztaltam az évek során, hogy minden hatóság, valamint a gyerekvédelem is, teljesen természetes állapotnak tekinti, hogy egy nőt rendszeresen bántalmaznak. Segítség pedig nincs. Még a jelen büntetőeljárás kezdetét követően is úgy tájékoztattott a gyámhatóság, hogy az apa engedélye nélkül nem hagyhatom el a gyerekekkel a közös otthont, nem költözhetek el. (Megjegyzem, egyébként is rendkívül méltánytalan és igazságtalan dolog, hogy a bántalmazott nőnek kell a gyerekeivel együtt menekülni a közös otthonból.)

Rendszeres bántalmazásaim egy részéről láttelelet csatolok bizonyítékképpen arról, hogy én ebben az ügyben nem elkövető, hanem áldozat/sértett vagyok ténylegesen.

B. R.-rel, a gyámhatóság által kijelölt családsegítő és gyermekjóléti szolgálati szakemberrel kb. havi rendszerességgel beszéltem, tanácsát, segítségét kértem a vádbeli időszakban. Elmondtam, hogy a férjem

változatlanul üt-ver. Mindig azt mondta, hogy igyekezzek megegyezni a férjemmel. De vele lehetetlen-ség volt.

Úgy érzem, hogy az ellenem felhozott vádban nem vagyok bűnös. Én magam soha nem bántottam egyik gyerekemet sem, nagy szeretettel és törődéssel voltam irántuk. Az otthoni feszültségektől a lehetőségeim keretei között igyekeztem megvédeni őket. Én magam nem bűnelkövető, hanem áldozat voltam, a férjemtől elszenvedett rendszeres bántalmazások áldozata. Ezek során egyebek mellett fejsérülést, kartörést, agyrázkódást, sebészeti beavatkozást igénylő ujsérülést szenvedtem el. Mindezek ellenére nem omlottam össze, nem lettem szenvedélybeteg, nem hanyagoltam el a gyerekeimet, hanem ellenkezőleg: minden erőmmel azon voltam, hogy a feszültségeket hárítsam, és őket a fájdalomtól megmentsem.

A családon belüli erőszak felszámolásához segítséget kértem, de nem kaptam. A jelenlegi helyzetünk is azt bizonyítja, hogy az én bántalmazásom megszüntetése és bántalmazó férjem felelősségre vonása helyett nekünk kellett a gyerekekkel földönfutóvá válni, az én kemény munkámmal létrehozott otthonunkat elhagyni. Segítség helyett a gyermekeim kiemelésével, kvázi állami gondozásba vételével fenyegettek meg. Bántalmazott nőként gyakorlatilag két választásom volt: a reménytelenségbe, nincstelenségbe, otthontalanságba menekülni a gyerekeimmel, vagy az otthonunk megőrzése mellett a magam eszközeivel, folyamatos alkalmazkodással, félelemben, rettegve a bántalmazástól igyekezni a gyerekeimet megvédeni.

A gyermekeim ragaszkodnak hozzám, nagyon szeretjük egymást, amióta az otthonunkat elhagyni kényszerültünk, a nehézségek ellenére is jobb állapotba kerültek. A gyermekeket a családjogi bíróság ideiglenesen nálam helyezte el, nyilvánvalóan annak ismeretében, hogy szeretettel és gondoskodással veszem őket körül. Rendkívül méltánytalannak és igazságtalannak gondolom, hogy engem vádolnak kiskorú veszélyeztetésével. Erre figyelemmel kérem a velem szembeni vád elejtését, az eljárás megszüntetését. Arra a nem várt esetre, ha ez nem történne meg, kérem annak pontos megjelölését, hogy pontosan mit is kellett volna tennem az adott körülmények között, mi az a tevékenység, avagy mulasztás, amellyel szülői kötelezettségeimet megszegtem. Tudomásom szerint még pusztá veszekedés miatt egyetlen szülő ellen sem emeltek vádat kiskorú veszélyeztetése miatt, ezért feltételezem, hogy abban áll a „bűnösségem”, hogy a bántalmazásaimnak a gyermekeim szemtanúi voltak. E cselekmény elkövetője azonban nem én voltam, hanem a férjem.

Jelenleg a gyermekeim intézményes érzelmi bántalmazása folyik a bíróságok által, mivel a családon belüli erőszak és a mi földönfutó létünk ellenére az eljárás rendkívül lassú a polgári perben. Reményünk sincs arra, hogy belátható időn belül kizárólagos lakáshasználatot kapunk, illetve más módon biztonságos és hosszútávú lakásmegoldáshoz jutunk. Ezúton kérem a T. Ügyészséget és Bíróságot, hogy ebben nekem és gyermekeimnek segíteni szíveskedjenek.

K. V.-né és gyermekei két és fél év után költözhettek vissza otthonukba, melyre kizárólagos lakáshasználati jogot kaptak, az asszonyt a bíróság három és fél év után, 2008 szeptemberében első fokon felmentette a vád alól, az ügyészség fellebbezett (!).

A fent leírttal nagyfokú hasonlóságot mutat egy másik ügyünk is, melyben ügyfelünkkel szemben azért folyik garázdaság miatt büntetőeljárás, mert volt férje történetesen egy üzlethelyiségből őt kirugdosva, közterületen verte meg.

Rendszeresen tapasztaljuk továbbá a bántalmazott nők valóságának figyelmen kívül hagyását azokban az esetekben, amikor az igazságszolgáltatás szervei irreális elvárásokat támasztanak az áldozatokkal szemben, olyan hipotéziseket állítanak fel, aminek a partnerkapcsolati erőszak áldozatai nem bírnak megfelelni, ezért megkérdőjeleződik a szavahihetőségük, végső soron elesnek az állami védelemtől. Így például foglalkoztunk olyan ügygel, ahol a rendőrség amiatt nem járt el a feleségét és

a nő velük együtt élő kislányát brutálisan bántalmazó férfival szemben, mert látták a nőt többször is az utcán egyedül sétálni, s úgy gondolták, elszökhetett volna, ha valóban annyira elviselhetetlen lett volna az élete. Ráadásul ez az asszony több ízben visszatért már a férjéhez, miután elköltözött tőle.

Tevékenyságunk során rendszeresen szembesülünk a segítő szakemberek értetlenségével, sok esetben sértődöttségével, amiatt, hogy miután hosszasan foglalkoznak egy bántalmazott nővel, segítik lakhatásuk, anyagi helyzetük rendezését, mégis visszatérnek a bántalmazóhoz. Ennek okaival a NANE Egyesület korábban hivatkozott *Miért marad?* című kiadványa részletesen foglalkozik, ehelyütt csak arra térnénk ki, hogy a családon belüli erőszak természetrajzának, dinamikájának, a bántalmazó és a bántalmazott viselkedési jegyeinek ismerete alapvető fontosságú a segítő és a jogalkalmazást végző szakemberek számára.

Az ismerethiány az ügyek jelentős hányadában akadály a hatékony jogvédelemnek és hátrányos jogalkalmazási gyakorlat kialakulásához vezet. Így például a fent hivatkozott esetben az ügyészség nem volt hajlandó a távoltartás elrendelésének kezdeményezésére, a rendőrség pedig szavahihetetlennek bélyegezte a bántalmazott nőt, annak ellenére, hogy többször járt az illetékes áldozatvédelmi referensnél és az ügyével foglalkozó rendőrnőnél is, és tájékoztatta őket arról, hogy nem tud addig a férje ellen tanúvallomást tenni, illetve a feljelentésben írtakat elismerni, amíg a testi biztonságuk nem garantált. Hasonlóképpen az erőszakos közösülés elkövetésével gyanúsított férfi vád alóli felmentésével zárult az az eset, ahol biztonsági kamerák felvétele tanúsította, hogy a nemi erőszak elkövetésének helyszíne felé haladva egy benzinkútnál megállt a taxi, amelyben elkövető és áldozat utazott, s a fiatal nő látszólag kényszer, erőszak és fenyegetés nélkül ki-, majd beszállt a kocsiba. Nem változtatott a bíróság ítéletén az sem, hogy a nő a tárgyaláson elmondta, abban a hitben volt, hogy az őt később megerőszakoló férfi bérgyilkos és bárhol megtalálná őt.

Az ilyen és hasonló esetekben valószínűleg a bántalmazót elmarasztaló határozatok születnének, ha a jogalkalmazók ismernék és jogilag elismernék a traumás kötődés, a Stockholm-szindróma²³, avagy a komplex poszttraumás stressz jelenségét. Ugyanígy, ha a hatóságok tisztában lennének azzal, hogy a bántalmazottak egyszerre élnek meg ugyanattól az embertől a szerelmet, szeretetet, a félelmet és az erőszakot, s ezért szükségszerűen összezavarodnak, bénultak és tehetetlenek lesznek, nem bélyegeznék őket szeszélyesnek és határozatlannak, ami miatt nem érdemes velük foglalkozni. Fontos ismeret a szakember kezében, hogy a bántalmazó magatartásnak velejáró eleme, hogy ezt az összezavarodást, bizonytalanságot az elkövető tudatosan is kiváltja és erősíti üzeneteinek állandó váltogatásával, illetve a másik személy énképének, biztonságérzetének rendszeres gyengítésével. A fenti tünetcsoportok elkerülésére nincsen más mód, mint a bántalmazó igen korai elhagyása, – és már ez sem mindig veszélytelen – ez azonban egyrészt egy olyan időszakra esik, amikor a kapcsolatban még jellemzően több a pozitív, mint a negatív elem, másrészt a bántalmazó magatartás korai felismerését számos társadalmi hagyomány, közösségi attitűd megnehezíti. Azt a nőt, aki a korai jelek alapján azonnal elhagyja partnerét, környezete gyakran hisztisnek, összeférhetetlennek bélyegzi: rendkívül elszántnak és tudatosnak kell lenni ahhoz, hogy ezzel a társadalmi (erkölcsi) elvárással valaki szembe menjen.

További példa a jogrendszernek a családon belül elszenvedett erőszak sajátosságaival kapcsolatos vakságára az az esetünk, melynek során nem sikerült büntetőeljárás keretében felelősségre vonni az elkövetőt sem személyi szabadság megsértése, sem kényszerítés miatt, mert a bántalmazó a magatartását nem fizikai kényszer, fenyegetés és/vagy erőszak által fejtette ki, hanem élettársát megfélemlítve. A rendőrség ügyfelünk feljelentését azzal az indokkal utasította el, hogy ezek a

²³ A tünetcsoportok egyik leírt jellemzője, hogy az áldozatok nem élnek a nyilvánvalónak látszó menekülési lehetőségekkel sem.

bűncselekmények csak akkor valósulnak meg, ha a terhelt fizikailag gátolja meg a sértettet a szabadságában, abban az esetben, ha ezt a hatást más módon, például lelki terror, megfélemlítés, fenyegetés útján éri el, az bűncselekményként nem értékelhető.

Annak illusztrálására, hogy a bántalmazottak valóságának figyelmen kívül hagyása továbbra is tudatos és szisztematikus jogalkotói és jogalkalmazói gyakorlat, jó példa a zaklatás mint bűncselekmény kodifikációjának folyamata. 2007. december 31-ig a zaklatást a magyar jog nem szabályozta, kizárólag a veszélyes fenyegetés szabálysértési tényállása volt alkalmazható a zaklatási cselekmények egy meglehetősen szűk körére²⁴. Mivel a családon belüli erőszak emberöléssel végződő eseteinek túlnyomó többségét zaklatás előzi meg, és mivel a zaklatás gyakran rendkívül súlyos mértékben befolyásolja az áldozat életét, a nőszervezetek évek óta lobbiztak a zaklatás kriminalizációja érdekében. De míg korábban homályos ígéretek legfeljebb arra nézve hangzottak el, hogy létrehoznak egy ilyen szabálysértési tényállást, 2007 őszén – közvetlenül az után, hogy több kormánypárti politikus ismeretlen eredetű fehér port tartalmazó borítékot kapott – megindult a büntető törvénykönyv módosítása, mely a zaklatás tényállást bűncselekményként ismerte volna el. A PATENT és a NANE Egyesület közös észrevételében juttatta el ajánlásait az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium (IRM) kodifikációval foglalkozó szakértői felé. A civil javaslatok célja az volt, hogy visszacsatolják az áldozatok valóságát a jogalkotási folyamatba, s így olyan jogszabály megalkotását segítsék elő, mely hatékonyan, a nők elleni erőszak áldozataira is ténylegesen alkalmazható módon bünteti a zaklatást. A nőszervezetek észrevételei a kívánt hatásnak pont az ellenkezőjét érték el: az Országgyűlés elé beterjesztett javaslat még kevésbé védte a partnerkapcsolati zaklatás áldozatainak érdekeit, mint a véleményezésre megküldött változat. Így többek közt a minősített esetek közül kikerült a hozzátartozó sérelmére elkövetett zaklatás és csak a volt házastárs, volt élettárs maradtak kiemelten védett személy csoportként, noha nem létezik olyan statisztikai adat, mely alátámasztaná, hogy a volt partner fokozottabban ki van téve a zaklatás veszélyének, mint például a formálisan még el nem vált partner. Sőt, jogsegély-szolgálatunk tapasztalata szerint, a zaklatás szempontjából kiemelkedően veszélyes időszaknak inkább a válási szándék bejelentését követő periódus minősül, amikor a felek papíron még házastársak/élet-társak.

Ajánlásaink jelentős részét Gusztos Péter SZDSZ-es politikus módosító javaslatok formájában benyújtotta, ezeket azonban nem szavazta meg a képviselők többsége. Bárándy Gergely (MSZP) felszólalásaiban a módosító javaslatok szükségessége ellen érvelt, így például hevesen ellenezve az ún. eljárási zaklatás (eljárások alaptalan kezdeményezése) nevesítését. A politikus szerint ugyanis redundanciához vezetne az eljárási zaklatás büntetése, hisz a hamis vád már lefedi az ilyen eseteket. Ugyanez a Bárándy Gergely egy évvel később, a távoltartás törvényalkotási folyamatában maga javasolta a „családon belüli erőszakkal összefüggő hamis vád” szabálysértési tényállásának megalkotását, arra hivatkozva, hogy ebben az esetben szükséges a speciális tényállás létrehozása. Ezzel párhuzamosan rendre olyan távoltartási törvényjavaslatok születnek, melyek az áldozatok jogvédelmét nem garantálják, és a büntető törvénykönyvből kikerül a nők valóságát (a szülés utáni megváltozott tudatállapotot, és a bántalmazottságot) a korábbi hatályos Btk-ban egyedül elismerő privilegizált

²⁴ A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 2007. december 31-ig hatályos 151. §-a értelmében:

„151. § (1) Aki

a) mást félelemléltetés céljából olyan bűncselekmény elkövetésével komolyan megfenyeget, amely a megfenyegetett személy vagy annak hozzátartozója élete, testi épsége vagy egészsége ellen irányul,

b) mást félelemléltetés céljából a megfenyegetett személyre vagy annak hozzátartozójára vonatkozó, a becsület csorbítására alkalmas tény nagy nyilvánosság elé tárásával komolyan megfenyeget, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.” Tapasztalataink szerint azonban még ezt a szabálysértési tényállást sem alkalmazták megfelelően.

tényállás, az újszülöttölés²⁵, hogy helyet adjon egy olyan minősített tényállásnak ugyanarra a jelenségre, amely a lehető legsúlyosabban büntethető²⁶. A jogalkotói elfogultság aligha lehetne szembeötlőbb.

3. Diszkrimináció

Diszkriminációt érzékelt valamennyi nő, aki családon belüli erőszak áldozataként fordult jogsegélyszolgálatunkhoz az elmúlt évek során. Ők ezt jobbra az eljáró jogalkalmazók elfogultságaként érzékelték, s szinte minden esetben próbálkoztak elfogultsági kifogás előterjesztésével, amit kivétel nélkül elutasítottak. Az elfogultság jogintézménye ugyanis azokat az eseteket szokta kiszűrni, ahol személyes ismeretség vagy más objektívnek tartott kizáró ok miatt a döntéshozó semlegessége, pártatlansága nem biztosított a konkrét ügy és a konkrét peres felek relációjában. Az elfogultsági kifogás elintézése során az eljáró bírónak kell elsőként nyilatkoznia arról, hogy elfogultnak tartja-e magát. Az elmúlt tíz évben nem találkoztunk olyan bíróval, aki erre igenlő választ adott. Természetesen azért nem vallják magukat a jogalkalmazók elfogultnak, mert jellemzően nem ismerik egyik felet sem korábbanról, nem állnak rokoni-ismerősi viszonyban velük. Ami miatt azonban a nők elleni erőszak áldozatai mégis elfogultnak élik meg a jogalkalmazásban résztvevők tevékenységét, az megítélésünk szerint az alábbi okokra vezethető vissza. Egyrészt azért, mivel az eljárás során – speciális jogszabály és/vagy konkrét jogalkalmazási iránymutatás hiányában – fokozottan jutnak érvényre a döntéshozó személy előítéletei, szubjektív meggyőződése, vallási-erkölcsi hite, s ezek jellemző módon a patriarchális értékrendet képviselik, vagyis a férfiak többlethatalmát tartják fenn a többi családtaggal szemben. Az elfogultság feltárásánál a jogalkalmazó szexizmusa vagy nőgyűlölete azonban nem képezi vizsgálat tárgyát. Másrészt ez az elfogultság nem a konkrét jogalkalmazónak a konkrét felekkel szembeni hozzáállását tükrözi, hanem a rendszer elfogultságának lecsapódása. Mint korábban írtuk, a családon belüli erőszak strukturális erőszak, egyik oszlopa pedig a jog, mely lehetővé teszi, hogy családi kapcsolaton belül a bántalmazók jogosítványt kapjanak az erőszak büntetlen elkövetésére. A jog a patriarchális értékrendet védi, így nem az egyes jogalkalmazók sajátossága, hogy a bántalmazottakat hátrányosan megkülönböztetik az eljárások során, hanem a rendszer része, ami az erőszakot fenntartó funkciójához szükséges. Ez a diszkrimináció mára már nem annyira az írott jog terén jelenik meg nyílt megkülönböztetés formájában, hanem inkább a jogszabályi rendelkezések közvetett diszkriminatív hatásaként, vagy még inkább a jogalkalmazás során.

A magyar jogszabályok a nemek szempontjából semleges megfogalmazást használnak, ezért a diszkrimináció csak közvetve érhető tetten. Például a korábban említett, a kapcsolattartás háttérnormájaként használt 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet 33. § (7) bekezdése lehetővé teszi a gyámhivatal számára a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti per elindítását, valamint kötelezővé a kiskorú veszélyeztetése miatti feljelentés megtételét, ha a kapcsolattartásra kötelezett (az esetek 90%-ában az anya) a gyereket figyelmeztetés, illetve bírság kiszabását követően is a különélő szülő „ellen neveli”. Ugyanilyen súlyos szankciót nem helyez kilátásba a rendelet sem akkor, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő folyamatosan a másik szülő ellen hangolja a kiskorút, sem akkor, ha bármilyen egyéb módon él vissza kapcsolattartási jogával. Mint több közigazgatási és bírósági határozatból kiderült, a nevelő szülő (anya) felelős a kapcsolattartás megghiúsulásáért akkor is, ha az apa bántalmazó

²⁵ A büntető jogszabályok és a hozzájuk kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdés e) pontja – 2003. március 1-től – hatályon kívül helyezte a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvénynek (Btk.) az újszülött megöléséről rendelkező 166/A. §-át.

²⁶ Az a nő, aki újszülöttjét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után megöli, 2003. február 28-ig két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntethető; 2003. március 1-je után ugyanezért a cselekményért tíz évtől tizenöt évig terjedő, vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel sújtható.

magatartása miatt a gyerek nem hajlandó élni a láthatással. Ugyanakkor az apa (kapcsolattartásra jogosult szülő) felelőssége csupán addig terjed, hogy a láthatást jogszerűen – általában 48 órával korábban írásban – lemondja.

A családon belüli erőszak áldozatainak hátrányos megkülönböztetésével jár a gyerekvédelmi törvény azon előírása²⁷, mely az általános szabály alól kivételt teremtve, a kapcsolattartási ügyekben az ügyfél költségviselését határozza meg. Ezen felül a törvény arra is felhatalmazza a gyámhatóságot, hogy a kapcsolattartási ügyekben szakértő kirendelése esetén az ügyfelet a szakértő díjazásának megelőlegezésére kötelezze. Márpedig a pszichológus szakértő esetén a 40–120 ezer forint közötti összeg megfizetése megterhelőbb a bántalmazott nők számára, többek pedig e szabály miatt teljesen elesnek a közigazgatási eljárás igénybe vételének jogától.

Egy korábbi kutatás ismertetésében²⁸ feltárt összefüggés, hogy a házasság felbontása és járulékai tárgyában folyó ún. ellenzékes családjogi perekben (ahol tehát a felek nem maguk döntenek el) nagyobb eséllyel helyezik el a gyereket annál a szülőnél, aki jogi képviselővel jár el. Ügyvédet megfizetni pedig általában a jobb anyagi viszonyok közt élő férfi tud. Ugyanez a kutatás oszlatja el azt az elterjedt tévhitet is, miszerint a válóperekben az esetek jelentős hányadában a bíróság az anyáknak ítéli a gyerekeket. Az igazság ezzel szemben az, hogy csak a felek által önállóan létrehozott vagy elfogadott közös megegyezéssel záródó perekre jellemző, hogy az ügyek 90%-ában az anya kapja a nevelés jogát, ahol nincs konszenzus, ott a bíróság pusztán 60–40% arányban dönt az anya javára. Ha ezt az adatot összevetjük a családon belüli erőszak felderítettségének rendkívül alacsony mértékével, miközben ismert, hogy a bántalmazók előszeretettel használják a gyerekelhelyésre irányuló pereket az anya elleni bántalmazás fenntartására, könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy ezen ellenzékes perek jelentős számában nagy valószínűséggel bántalmazás áll a háttérben, és még a 40%-os megítélés egy része is azt jelenti, hogy a gyermeket bántalmazó szülőnek szolgáltatja ki a bíróság.

A nők elleni erőszak áldozatainak diszkriminációjához vezet továbbá az a tény, hogy a büntetőeljárásban a terhelti pozícióhoz kapcsolódó jogosítványok és garanciális elvek kidolgozott rendszerével a másik oldalon a sértett lényegesen kevésbé cizellált eljárásjogi helyzete áll szemben. Az eljárásban a bizonyítási teher a vádlót terheli, kétséget kizáróan nem bizonyított tény pedig nem értékelhető a terhelt terhére. Az erőszak elkövetőjét vádlottként nem terheli igazmondási kötelezettség akkor sem, ha vallomást tesz, a sértett nem csak köteles igazat mondani, de hamis vád miatt a nyomozóhatóság elégtelen tevékenysége eredményeként is elmarasztható, ha „nem sikerült” az elkövető bűnösségét bebizonyítani az eljárásban. A jogalkalmazók – rendőrség, ügyészség, bíróság – gyakran a sértettől várják el a bizonyítékok beszerzését, s nem végzik el azokat a szükséges nyomozati cselekményeket, melyeket idegenek közt elkövetett bűncselekmények esetén megtennének. A hatóságok hajlamosak azt gondolni, hogy a családon belüli erőszakos bűncselekmények bizonyítása rendkívüli nehézségekbe ütközik, hiszen eleve abból indulnak ki, hogy csupán a sértetti állítás áll szemben a terheltével, más bizonyíték nem áll rendelkezésre. A lehetséges bizonyítási eszközök közül legtöbbször az igazságügyi pszichológus által készített szakvéleményre támaszkodnak, mely – ahogy azt jelen kiadvány önálló fejezetében kifejtjük – az általában használt tesztek erre való alkalmatlansága, valamint az azt készítő pszichológusok előítéletessége miatt, és célzott képzésének hiányában nem alkalmas a családon belüli erőszak elkövetésének bizonyítására. A tanúk vallomása is többnyire az áldozatokra nézve kedvezőtlen eredménnyel zárul, mivel éppen az erőszak részeként a bántalmazónak lényegesen kiterjedtebb szociális hálójára, szélesebb támogató közege van, mint a bántalmazottnak. Mindezek ellenére a külföldön bevált gyakorlat azt mutatja, hogy speciálisan képzett, felkészült

²⁷ 1997. évi XXXI. törvény 133/A. § (3) c) és (4)

²⁸ <http://nol.hu/archivum/archiv-424775-234864>

jogalkalmazással a családon belül elkövetett bűncselekmények is ugyanolyan jól bizonyíthatóak, mint az idegenek köztiek.

Végül diszkriminatív hatású a végrehajtható határozatok érvényesítése is: míg a bántalmazottak jellemzően önként teljesítenek, hisz félnek a másik féltől, a bántalmazók inkább kivárik a hatósági végrehajtást. Így sokszor a jogerős ítélet után még hónapok, évek eltelnek, mire a bántalmazottak hozzájutnak a nekik megítélt jogosultságukhoz. Sok ügyünkben okozott problémát például a kényszerkijelentés megszűnése. Jelenleg, ha valakit egyszer a tulajdonos bejelent az ingatlanába, utóbb nem tudja visszavonni az engedélyt, lakcím fiktívvé nyilvánítása iránt csak akkor tud eljárást indítani, ha két tanúval bizonyítja, hogy az illető véglegesen elköltözött. Márpedig sok bántalmazónak eszé ágában nincs önként kiköltözni.

Eddig azokat a tipikus eseteket ismertettük, ahol a jogi normák hátrányosabb helyzetet teremtenek a bántalmazottak számára a bántalmazókhoz képest. A következőkben két olyan stratégiai esetet mutatunk be, melyek rávilágítanak, hogy ugyanazon jogszabályok hol passzív, hol proaktív alkalmazása szintén odavezet, hogy a nők diszkriminációt szenvednek el jogérvényesítésük során a férfiakkal szemben.

2006 novemberében Noémi gyermekelhelyezési pert indított, mivel rendezni szeretne volna akkor másfél éves kislánya sorsát. Ekkor került elő újból az apa, aki a gyerekekkel soha nem élt együtt, fél éve pedig egyáltalán nem is látogatta. Ettől az időponttól az apa minden héten egy alkalommal 6 órát tölthetett gyermekével az édesanya jelenlétében. Bár adódtak veszekedések, az apa ötletét, hogy kezdjék újra kapcsolatukat, Noémi elfogadta, odaköltöztek a férjhez, a pert megszüntették. Innentől kezdve azonban az apa ismét elkezdte gyakorolni a lelki erőszak különböző formáit, ugyanúgy, mint a gyerek születése előtt. Az anya egyre jobban félt az apától, aki ugyan fizikailag nem bántotta, de érzelmileg terrorizálta, lekurvázta, örökléne nevezte és nem engedte, hogy kislányukkal oda menjen, ahova akar. Folyamatosan azzal fenyegette Noémit, hogy elveszi tőle a kislányt. Az apa azzal is megzsarolta a nőt, hogy csak abban az esetben lakhat tovább együtt a kislányával, ha ideg-gyógyintézetben kezelteti magát. Mivel Noémi rettegett attól, hogy elveszíti kislányát, megígérte, hogy minden úgy lesz, ahogy az apa akarja, annak ellenére, hogy semmilyen betegsége nem volt. Az apa egy hét alatt elintézte, hogy az egyik szanatóriumba meglegyen a beutaló, ami alapján bent tartják az anyát kezelésen. Ezek után minden nap Noémi reggel elindult az állítólagos kezelésekre, amelyekről titokban írásban úgy nyilatkozott, hogy nem kívánja azokat igénybe venni. Míg az apa azt hitte, hogy az anyát kezelik, ő elment a kerületi gyermekjóléti szolgálathoz, ahol elmondta, hogy az apa lelkileg terrorizálja őt és kábítószerfüggő. A családgondozó annyit felelt erre, hogy kérje meg az apát, hogy ne a lakásban szívjon. Az anya elment a rendőrségre, ahol bejelentést tett az apa ellen, és kérte a rendőrség segítségét, hogy kislányával anyaoththonba mehessen. Kapott egy listát anyaoththonok elérhetőségeivel, ami alapján talált egy helyet, ahol fogadni tudták őket. Az anyaoththonban az előzetes személyes beszélgetés alkalmával elmondta, hogy az apa lelkileg terrorizálja őt és kábítószerfüggő. Nincs saját kulcsa a lakáshoz, így csak az apa engedélyével hagyhatja el az ingatlant a kislányával együtt, és az apa már többször megfenyegette, hogy megüti, ha nem azt csinálja, amit ő mond. Az anyaoththon adott az anyának egy befogadó nyilatkozatot, s kérte a rendőrség segítségét a szökésben. A rendőrségen azt mondták, hogy mivel a kicsi nincs elhelyezve, ezért a menekülésükhöz nem tudnak segítséget nyújtani. Pár nap múlva, amikor a férfi leküldte Noémit bevásárolni és a gyereket megsétáltatni, a nő sikeresen elért az anyaoththonba.

Kb. egy hónapot voltak az anyaoththonban, ez idő alatt Noémi újra elindította a gyermekelhelyezési pert. Az apa közben kiderítette, hogy hol tartózkodnak, ezért az anyaoththon munkatársai azt javasolták Noéminek, biztosítsa a kapcsolattartást az intézményben, mert ott vannak biztonságban. 2007 januárjában az apa, nem sokkal érkezését követően, karján a kislányával közölte, hogy azonnal távozik

a gyerekkel együtt. Az anyaoththon szakemberei kihívták a rendőrséget, akik, miután beszéltek a kerületi gyámhivatallal és a bírósággal, tájékoztatták a jelenlévőket, hogy mivel a kislány nincs elhelyezve, ezért az apa magával viheti. A rendőrök az apát, karján a kislányával kikísérték az anyaoththonból.

A sokkos anya az anyaoththon pszichológusával elment a kerületi rendőrségre feljelentést tenni, majd a bíróságon beadta a soron kívüli ideiglenes elhelyezés iránti kérelmét. Noémi innentől kezdve, nap mint nap hívta az apát, aki közölte vele, hogy esze ágában sincs visszaadni a kislányt, és mivel szerinte az anya nem beszámítható, ezért nem is találkozhat vele. Az anya rohangált egyik gyámhivataltól a másikig, a gyermekvédelmi osztályra, a gyermekjóléti szolgálathoz. Mindenhol azzal fogadták, hogy megkérdezték tőle, tényleg kezelésre jár-e. Az apa mindenkivel igyekezett elhitetni, hogy az anya idegbeteg és nem lenne a gyerek biztonságban mellette. Az eljáró rendőr támogatásáról biztosította Noémit, mégis, mivel a lelki sebekről nem készülhetett látlelet, nem indított nyomozást az apa ellen személyi szabadság megsértése miatt.

A bíróság az első tárgyalást május végére tűzte ki. Az anya abban bízott, hogy végre visszakaphatja a kislányát, akit akkor már négy hónapja nem láthatott. A bíró csak annyit határozott, hogy a két szülő peren kívül rendezze a kapcsolattartást. Nagy nehézségek árán végül abban sikerült egyezsége jutni, hogy az anya heti egy órát találkozhatott a kislányával a kerületi gyermekjóléti szolgálatnál. Az első találkozásig fél év telt el, anélkül, hogy bárki is segített volna az anyának és a kislánynak.

Mindeközben büntetőeljárás indult az apa ellen kábítószerrel történő visszaélés miatt, ezért 6 hónapos elterelésen vett részt, erre az időre pártfogó felügyelőt rendeltek ki mellé. A férfi erre megvádolta Noémit is kábítószerfogyasztással, de az ő tesztje negatív lett. A bíróság ennek hatására sem döntött a gyerek ideiglenes elhelyezéséről, csupán annyit tett, hogy a második tárgyaláson elrendelte az igazságügyi pszichológusi vizsgálatot, melyet az októberi tárgyaláson visszavont, mert először a tanúkat akarta meghallgatni.

A nő orvosi papírjainak a különböző hatóságok előtti illetéktelen felhasználása miatt végül a rendőrség – két évvel a feljelentést követően – különleges személyes adattal való visszaélés elkövetése tárgyában a férfi ellen vádemelési javaslattal továbbította az ügyet az ügyészség felé.

Eltelt egy év, lefolyt négy tárgyalás. A gyermekjóléti szolgálat már úgy gondolta, hogy a kapcsolattartásról szóló végzés, mely az anyának heti egy órát engedélyezett náluk, nem végrehajtható, mivel a bíróság erről előzetesen nem kérdezte meg őket. Álláspontjuk szerint ezért az apa nem kötelezhető arra, hogy elhozza a kislányt a kapcsolattartásra. Hamarosan Noémit kezdték hibáztatni, amiért nem fogadja el az apa feltételét, hogy csak a gyermekjóléti szolgálat munkatársainak jelenlétében járul hozzá az anyai láthatás lebonyolításához. A férfi ezt azzal indokolta, tart tőle, hogy Noémi elrabolja a gyereket, hisz a kislány még nincs elhelyezve. Így, annak ellenére, hogy a gyámhivatal viszont pénzbírságot szabott ki az apára a kapcsolattartás akadályozása miatt, a nő általában 1–2 havonta találkozott csak gyermekével. A gyámhivatal továbbá kezdeményezte a kislány védelembe vételét, melyet a gyermekjóléti szolgálat nem látott indokoltnak, mivel szerintük a kapcsolattartásról szóló végzés nem végrehajtható. A következő tárgyaláson a bíró meghallgatta az apa tanúit, azonban nem idéztette be az anya tanúit, annak ellenére, hogy fél évvel korábban végül azért nem rendelte el az igazságügyi szakértői vizsgálatot, mert a tanúkat akarta előbb meghallgatni. Az anyának csak azokat a tanúit hallgatta meg, akiket az anya, saját kezdeményezésére magával vitt a tárgyalásra. A bíró bekérte az apa által megjelölt hivatalos helyektől az összes iratot, míg az anya által megjelölt iratokat nem kérte be. Igazságügyi pszichológus vagy elmeorvos szakértő kirendelésére nem került sor.

Mivel az anya megelégtelte, hogy hosszú hónapok óta arra vár, hogy végre valamelyik hivatalos helyen segítsen valaki, ezért ő maga tette meg a feljelentést kislánya apja ellen kiskorú veszélyeztetése miatt. Ennek ellenére nem került sor büntetőeljárás indítására, ehelyett a rendőrkapitányság 2008. október ... napján hozott végzésében közigazgatási eljárás megindítását rendelte el, majd ugyanazon a

napon az eljárást befejező végzés született. Az indoklás szerint az apa által kifejtett tevékenység nem meríti ki a kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény törvényi tényállását, mivel a férfi nem veszélyezteti a gondozása alatt álló gyermek testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését. Jelenleg e végzéssel szembeni fellebbezésünk elbírálása folyik.

A hetedik tárgyalás alkalmával a bíró az anyának tartásdíj-fizetési kötelezettséget írt elő.

A nyolcadik, 2008 decemberében megtartott tárgyaláson, 23 hónappal a gyerek önkényes elvitelét követően és 5 hónappal azután, hogy az anya utoljára láthatta kislányát a bíró még mindig nem helyezte el ideiglenesen a kislányt és nem segítette elő, hogy megvalósulhasson a kapcsolattartás.

És a másik esetben:

Anna a férjétől közös kisfiúk 9 hónapos korában költözött el, válásukat 2003-ban mondták ki. A válásra azért került sor, mert a férfi az erőszak lelki és testi formáit rendszeresen gyakorolta az asszonnyal szemben, utoljára – kihasználva, hogy feleségén lógott hordozóban kisbabájuk, s ezért nem tudta védeni magát – súlyos sérüléseket okozóan bántalmazta. Anna volt férje jegyző egy vidéki kisvárosban. A válóperben a bíróság oly módon rendezte a kapcsolattartás kérdését, hogy a gyereket két éves koráig édesanyja jelenlétében látogathatta az apa, azt követően kéthetente péntek estétől vasárnap estig elvihette. Mivel a kezdeti láthatások javarészt a nő további zaklatásával jártak, Anna úgy döntött, hogy fiát már másfél éves korában odaadja elvitelre a másik szülőnek. Azonban mikor a kisfiú már elég nagy volt, rémisztő történeteket kezdett mesélni az apjával töltött időszakokról. Beszámolt róla, hogy a férfi rendszeresen verte őt, jéghideg vízbe ültette a fürdőkádba, majd dühében, hogy a gyerek még nem szobatiszta, a széklappal teli pelenkába nyomta a fejét. Anna 2005-től folyamatosan jelezte az apa tettleges bántalmazásait, a gyermek fizikai kényszerítését és lelki megfélemlítését az illetékes szerveknek, így a gyámhivataloknak, gyermekjóléti központnak, rendőrségnek, ügyészségnek, bíróságnak, ennek ellenére érdemi intézkedés az ügyben egyszer sem történt. Végül pert indított a kapcsolattartás újraszabályozása tárgyában, az elvitel jogának megszüntetése érdekében. Az egyik tárgyalás alkalmával a bíróság – az anya veszélyeztetett terhesége miatt igazolt távollétében – az apa kérésének helyt adva egy, a kisfiú lakóhelyétől eltérő, de az apa munkahelyével szomszédos város rendőrségét nevezte meg a kapcsolattartás átadás-átvételének helyszínéül.

Miután megszületett Anna második házasságából származó gyermeke, a nő jelezte mind az apa, mind a gyámhivatal felé, hogy fizikailag kivitelezhetetlen számára a kisfiú átadása a távoli helyszínen. Jogosítványa nem lévén az utazás 7–8 órát igénybe vevő, négyszeri átszállással járó vonatutat jelentett, mely az újszülött mellett már nem volt megoldható. Felajánlotta a férfinak, hogy a kisfiút második férje kocsiával elvinné a kapcsolattartás helyszínére, de az apa ragaszkodott hozzá, hogy a gyereket – az ítéletben foglaltak szerint – Anna adja át. A nő próbált alternatív megoldásokat keresni, de volt férje a leveleire nem válaszolt, a hatósági közvetítést elutasította. Az apa nem vette tudomásul, hogy a kapcsolattartás ítélet szerinti lebonyolítása az anya számára fizikailag lehetetlen volt, azzal mindkét gyermekét veszélyeztette volna. Ezt a tényt nyilvánvalóan belátta a kapcsolattartás újraszabályozása tárgyában eljáró másodfokú bíróság, mely 2008 januárjában hozott jogerős ítéletében a gyermek átadásának helyszínéül megjelölt városi rendőrsöt törölte, s helyette a gyerek mindenkor tartózkodási helyét határozta meg. Indoklásában leszögezte, hogy a kapcsolattartás jogával élő szülő kötelezettsége, hogy a gyermekért a szokásos tartózkodási helyére elmenjen és oda a gyermeket vissza is vigye, arra a nevelő szülő nem kötelezhető. E döntés ellenére a gyámhivatal az anyát két ízben bírsággal sújtotta, amiért kislánya születése idején két alkalommal nem biztosította a kapcsolattartás megvalósulását. A bírságot megállapító határozatok 14 hónappal az elmaradt láthatási alkalmak után születtek. Az apa felszólította továbbá az illetékes gyámhivatalt, hogy tegye meg feljelentését Anna ellen kiskorú

veszélyeztetése tárgyában, de a gyámhivatal vezetője ennek nem tett eleget. Felettes szervként, a regionális közigazgatási hivatal az apa kérelmére állásfoglalást adott ki, mely kimondja, hogy a bírság kiszabását követően a gyámhivatalnak nincs mérlegelési joga, hanem a kormányrendeletből fakadó automatikus kötelessége a büntetőeljárás megindítása. Így 2008 tavaszán megindult a nyomozás Anna ellen kiskorú veszélyeztetése miatt, melyet elrendelését követően eddig három alkalommal hosszabbított meg a megyei főügyészség. A „rabosítás” megtörtént, Anna édesanyja, nagymamája, nagybátyja tanúkénti kihallgatására sor került. A rokonok idézést nem kaptak, ehelyett előzetes értesítés nélkül egy reggel megjelent házuk előtt egy rendőrautó, s a rendőrök beszállították őket a kihallgatásra.

Anna panaszt nyújtott be az állampolgári jogok országgyűlési biztosához, továbbá törvényességi felügyeleti eljárást kezdeményezett az ügyészségnél. Az ombudsman megállapította a jogsértést, hisz bírság kiszabására legfeljebb egy éven belül kerülhet sor, így a jövőre nézve eltiltotta a gyámhatóságot hasonló intézkedéstől. A már kiszabott pénzbírság tekintetében nem intézkedett. Az ügyészség nem talált a gyámhatóság eljárásában jogsértésre utaló nyomot. A büntetőeljárás Anna ellen folyik tovább, a rendőrség tájékoztatása szerint az ügyben vádemelés várható...

4. Konklúzió

A fenti összefoglalóból kiderül: az ismertetett sajátosságok arra az eredményre vezetnek, hogy a családon belüli erőszak fenntartása a rendszerbe kódolva biztosított. Szisztematikusan elmarad a határozott erkölcsi állásfoglalás az állam részéről, hogy az erőszakot családon belül is elfogadhatatlannak tartja, az elkövetőket nem vonják felelősségre, az áldozatokat nem védik meg az erőszakkal szemben. Mindez óhatatlanul azt eredményezi, hogy az áldozatok csalódnak az igazságszolgáltatásban. Igaz, az áldozatok hajlamosak a rosszul megválasztott ügyvéd, vagy lefizetett jogalkalmazó kontójára írni a fiaskót, a fent összefoglalt jellegzetességek azonban – reményeink szerint – egyértelműsítik, hogy itt a rendszer szisztematikus működési hibájával állunk szemben. A tények ismerete és az ismeretek széles körű alkalmazása nélkül a jogalkalmazó szinte szükségszerűen az áldozathibáztatás hibájába esik, előítéletei foglya marad, és óhatatlanul részesévé válik a bántalmazás fenntartásának.

A jogi diszfunkció kiküszöbölésére a leggyorsabb és leghatékonyabb megoldás első lépése egy önálló, a családon belüli erőszakot átfogóan szabályozó törvény megalkotása lenne. A jogalkotás – különböző mondvacsinált indokokra hivatkozva – ezt a feladatot évek óta elhárítja magától, annak ellenére, hogy a családon belüli erőszak évente mintegy 400 ezer nőt, és a hozzájuk tartozó gyermeket érint, és hogy a jelenlegi jogrendszer szemmel láthatólag nem tud mit kezdeni vele.

A speciális jogi szabályozás hiányában és a jogalkalmazók megfelelő felkészítése, folyamatos képzése nélkül nincs esély arra, hogy számottevő változás álljon be a családon belüli erőszakkal szembeni küzdelem terén.

Addig is azonban, míg a jogalkotó megteszi ezt a lépést, a jogalkalmazónak is van lehetősége az áldozatok igazságszolgáltatásba vetett hitének visszaállítására: kezdetnek például azzal, hogy megfordítja a megközelítést, és nem azt feltételezi az áldozatról – minden ésszerű és tényszerű érv és adat ellenére –, hogy hazudik, hanem, hogy abból indul ki, hogy igazat mond.

A 4. fejezetből: Általános ajánlások

4.1. A párkapcsolati erőszak felismerése

A párkapcsolati családon belüli erőszak áldozatai a felmérések szerint számos alkalommal fordulnak segítségért a legkülönbözőbb intézményekhez, mielőtt hatékony támogatást kapnának, ha ez egyáltalán megtörténik. Az első kapcsolódási pont leggyakrabban az egészségügy – ezért ezzel a kérdéssel az egészségügyi dolgozóknak szóló fejezetben külön is foglalkozunk –, ezenkívül az áldozatok gyakran keresnek védelmet a rendőrség, a gyermekvédelmi ellátórendszer, a gyermekek oktatási intézményének munkatársai körében, illetve akár saját munkakörnyezetükben is. Elvileg a szakemberek kiváló helyzetben vannak ahhoz, hogy az áldozatoknak segítséget nyújtsanak (elsősorban azért, mert ők jellemzően nincsenek sem kiszolgáltatott, sem függő helyzetben a bántalmazótól). A hatékony segítségnyújtáshoz azonban az intézmények dolgozóinak ismeretekre van szükségük úgy a felismerés, mint az áldozatok alapvető szükségletei, valamint a hatékony beavatkozás jellemzői terén. Az alábbiakban ezeket ismertetjük.

4.1.1. A párkapcsolati erőszak figyelmeztető jelei

Az alábbi lista olyan „közvetett”, figyelmeztető jeleket sorol fel, melyek háttérben esetleg párkapcsolati erőszak állhat. Ezek egy részével intézményi dolgozóként általában akkor találkozhatunk, ha tartósabb kapcsolatban állunk az áldozattal (például háziorvosi, védőnői, fogorvosi, pszichológusi, pszichiátriai praxisban). Más részük azonban akár egyszeri találkozás során is észlelhető.

Erőszakra kell gyanakodni, ha az ügyfél:

1. túlterheltnak, nyugtalannak, rendezetlennek látszik,
2. elhalaszt/elfelejt megbeszélte találkozóját,
3. tudni lehet róla, hogy az élete, családi élete szociálisan izolált, csak nagyon kevés rokonnal és barátokkal tartja a kapcsolatot,
4. ingerlékeny, türelmetlen és fáradt (akkor is, amikor a gyerekeiről/gyerekeikről gondoskodik),
5. valamilyen szert a korábbinál fokozottabban fogyaszt, vagy kezdett el fogyasztani (cigaretta, alkohol, kábítószer, altató, nyugtató stb.),
6. pszichoszomatikus (tipikusan PTSD²⁹) tünetekről számol be (álmatlanság, fájdalmak, rémálmok stb.).

Amennyiben a szakember a fizikai sérüléseknek bármely nyomát látja, gondolnia kell a bántalmazás lehetőségére. Ha az ügyfélnek testi sérülései vannak (általában kiütések, karcok, sebek, horzsolások, zúzódások, égések vagy törések), illetve sorozatosan balesetet szenvedett (ez esetben jellemzően a sérülések különféle gyógyulási stádiumban vannak), különösen pedig abban az esetben, ha ezek tipikusan a ruhával fedett testfelületeken találhatók és főképpen, ha a sérülésekre adott

²⁹ PTSD: poszttraumás stressz rendellenesség. A PTSD egyszeri traumatikus esemény (támadás) esetén is kialakulhat, a rendszeres bántalmazásnak kitett személyeknél pedig általában előfordul, és az erőszaknak való kitettség elhúzódása esetén komplex tünetté válhat. Minden erőszak túlélő számára alapvető, hogy ő maga vagy szakember ellenőrizze, hogy szenved-e PTSD-ben, amely nem depresszió, és a többi pszichiátriai betegséggel sem azonosítható.

magyarázatok következetesen ismétlődnek (tipikusan ilyenek az elesés, megcsúszás, megbotlás, lépcsőről, létráról való leesés stb.), a szakember helyesen teszi, ha bántalmazást gyanít a háttérben.

A bántalmazásra szintén joggal lehet gyanakodni, amennyiben a segítségért forduló nőnek vagy más hátrányos helyzetben lévő családtagnak megváltozik a viselkedése, ha a férje, partnere vagy több hatalommal rendelkező családtagja jelen van; ha férje, partnere vagy családtagja egyáltalán nem hajlandó egyedül hagyni akkor sem, ha ő láthatólag ezt szeretné; illetve, ha bármely egyéb jel arra utal, hogy a férj, partner vagy családtag mindent elkövet, hogy az ügyfél feletti kontrollt ne veszítse el.

Felmérések kimutatták, hogy a bántalmazó heteroszexuális kapcsolatokban gyakoribbak a terhességek és az abortuszok, mint a nem bántalmazó heteroszexuális kapcsolatokban. Ennek egyik oka az, hogy a szexuális élet és a fogamzásgátlás feletti kontrollt egyoldalúan a bántalmazó gyakorolja, ami része a bántalmazásnak (így előfordulhat ugyan, hogy gyereket nem akar, de védekezni nem hajlandó, és a nőnek sem engedi azt), másik oka pedig az, hogy a terhesség és a gyermekek születése a bántalmazó számára további hatalomgyakorlási lehetőséget teremt, hiszen a terhesség és gyerek-gondozás növeli a nő függőségét. A bántalmazók között vannak, akik a partnerüket még nőgyógyászati vizsgálaton sem szívesen hagyják egyedül (főképp, ha felmerülhet, hogy a nő másképp szeretne dönteni a terhességről, mint ők). A nők terhesség alatti viselkedése is árulkodhat bántalmazásról: a bántalmazott nők gyakran a terhesség későbbi szakaszában jelentkeznek terhesrendelésen, mint az általában szokásos, illetve sérüléseik vannak.

4.1.2. A partnerbántalmazás vészjelei

A fent felsorolt figyelmeztető jelek fokozottabb jelenléte esetén közvetlen vészjelekről beszélhetünk. Ezek esetén a szakembernek mindent el kell követnie, hogy a feltételezett áldozatot négy szemközt és biztonságban megkérdezhesse arról, bántalmazták-e. Ha az ügyfél úgy is dönt, hogy erről az adott helyzetben nem beszél, a kérdésből fogja tudni, hogy a szakember sejti, bántalmazták, és így meglesz az esélye, hogy a későbbiekben felkeresse őt ezzel a problémával. Ilyen közvetlen veszélyre utaló jel, ha az ügyfélnek olyan sérülései vannak, amelyek nem egyeztethetőek össze a keletkezésük okára adott magyarázattal, illetve ha a nő – vagy a kiszolgáltatott helyzetben lévő más személy – megpróbálja elrejtetni a sérüléseket vagy bagatellizálni a jelentőségüket. Olyan korábbi sérülések, melyekről világosan látszik, hogy keletkezésükkor nem részesültek megfelelő orvosi ellátásban, szintén ilyen vészjelek lehetnek, amennyiben a segítséget kérő a sérülések keletkezésekor saját elmondása szerint vagy feltehetőleg már jelenlegi partnerével élt. Ha az ügyfelet a partnere vagy családtagja akkor is mindig elkíséri, amikor az nyilvánvalóan sürgősségtelen, ha az ügyfél vonakodik, vagy láthatóan egyenesen fél partnere vagy családtagja előtt beszélni, ha megalázkodik előtte, akkor szintén alapos okunk van bántalmazást feltételezni.

4.1.3. A bántalmazó magatartásában megjelenő figyelmeztető jelek

Az alábbiakban azokat a jellegzetes figyelmeztető jeleket soroljuk fel, amelyek a bántalmazó magatartásában jelennek meg. Ezeket akkor lehet megfigyelni, ha a pár együtt jelenik meg a szakember előtt. Az is előfordulhat, hogy az áldozat említ néhányat közülük. Ez arra is felhívja a szakember figyelmét, hogy fokozottan ügyeljen a többi, közvetlenül megfigyelhető figyelmeztető jele.

1. Féltékeny (féltékenységeért az áldozatot hibáztatja és elvárja, hogy egyre beszűkültebb életet éljen).

2. Partnerét kontrollálja az élet bármely területén: pénz, szabadidő, öltözködés, evés, ürítkezés, alvás.
3. Partnerét elszigeteli a családtól, a barátoktól, a hobbijától, a kereseti lehetőségektől.
4. Saját problémáinak forrását másokban keresi, nem vállal felelősséget a cselekedeteiért.
5. Saját érzéseiért másokat okol, nem vállal felelősséget az érzéseiért.
6. Támadó, védekező reakciók jellemzők rá: apró ingerre is támadóan reagál, mindig az ő érzéseivel, problémáival kell foglalkozni.
7. Durván bánik gyerekekkel és állatokkal.
8. Sértő, megalázó módon és gesztusokkal beszél a partneréhez vagy a partneréről.
9. A nemi erőszak és nők elleni erőszak témáit viccesnek vagy szórakoztatónak tartja.
10. A női és férfi szerepeket mereven elkülöníti (úgy érzi, jogosult a nők és gyerekek „megnevelésére” vagy megbüntetésére, szerinte a nők csak háztartásvezetésre, gyerekszülésre és szexre valók, stb.), és ebből származó irreális elvárásokat támaszt (a nő ne dolgozzon házon kívül, mindig legyen tökéletes anya, szerető, ne hibázzon, stb.).
11. Kétarcú: Dr. Jeckyll és Mr. Hyde (idegenek előtt szélsőségesen mást mutat – kedves vagy csak korlátozottan goromba –, mint kettesben).
12. Korábbi kapcsolataiban is követett el erőszakot partnerével szemben.

Amennyiben az ügyfél partneréről tudni lehet, hogy szokása a testi erőszakkal való fenyegetőzés, hogy „dühében” rendszeresen összetör, megrongál, tönkretesz tárgyakat (jellemzően az ügyfél tulajdonát vagy számára fontos tárgyakat), hogy a vitákat erővel vagy fenyegetéssel zárja le, hogy (fizikai vagy lelki ráhatással) kieroszakolja a szexuális együttlétet, akkor viselkedése egyértelműen bántalmazónak minősül. Ez esetben már nem figyelmeztető jelekről, hanem az erőszak nyilvánvaló meglétéről beszélhetünk, és ennek megfelelően kell felvilágosítást adnunk az ügyfélnek.

4.2. Az erőszak áldozatainak hatékony segítése

Bármely szakembernek joga van a figyelmeztető jeleket komolyan venni, de egyes intézményeknek – ilyen például a rendőrség – ez egyenesen kötelessége. Más szakmák területén is előfordulhatnak olyan esetek, melyekben felelősség terheli azt a szakembert, aki nem vesz tudomást az erőszakról (ilyen például a gyermekvédelmi törvény alapján szankcionálható jelzési és együttműködési kötelesség elmulasztása).

Ugyanakkor a szakemberek gyakran szembesülnek azzal a dilemmával, hogy bár ők maguk tisztában vannak vele, erőszak áldozatával van dolguk, az áldozat nem együttműködő. További nehézséget jelenthet a túlterheltség, az eljárásoktól való tartózkodás, a titoktartási vagy esetleg éppen a tájékoztatási kötelezettség egyes szakmákban és esetekben, a jelzési és együttműködési kötelezettség elmulasztására adott intézményi válasz hiánya, a speciális képzés hiánya, amely alapján a munkatársak magabiztosan meg tudnák különböztetni a bántalmazó és a bántalmazott szülőket, illetve partnereket, valamint a határozott hatósági fellépés hiánya, mely elveheti a szakember kedvét a további beavatkozástól. Előfordulhat, hogy a szakember maga is fél a bántalmazótól. Ez esetben még fokozottabb követelmény, hogy az áldozat külső segítséget kapjon, hiszen ha maga a szakember is fél – pedig ő nem lakik együtt a bántalmazóval, nincsen vele közös gyermeke, nem függ tőle fizikailag, esetleg anyagilag, stb. –, akkor nyilvánvalóan nem várható el a bántalmazottól, hogy egyedül védje meg magát.

A fentiek miatt még gyermekes családokban is viszonylag ritka a bántalmazóval szembeni hatékony intézményi fellépés annak ellenére, hogy a gyermeknek a biztonságához és az egészséges fejlődéshez való joga minden esetben sérül, ha valamely szülője bántalmazó, tehát akkor is, ha őt magát nem, csak anyját éri közvetlen erőszak. Amennyiben van hatósági fellépés, akkor gyakran a nem bántalmazó szülőtől is elszakítják a gyermeket, vagy sokszor kötelezik őt a bántalmazó szülővel való kapcsolattartásra. Nyilvánvaló, hogy az ilyen megoldások háttérében hiányos készségek és ismeretek, valamint az erőszakkal szembeni nem megfelelő attitűdök állnak.

Az erőszaknak a bántalmazottakat és a költségvetést sújtó rendkívül káros hatásai miatt³⁰ kötelező alapelvevé kell válnia, hogy a különféle intézményekben dolgozó szakembereknek joga és felelőssége a felismert erőszakot megfelelő súllyal kezelni. A fenti dilemmák elkerülhetők, ha a munkatársak megfelelően képzettek a bántalmazott ügyfél, valamint a bántalmazó magatartás felismerésében, és megfelelő ismerettel rendelkeznek kompetenciahatáraikról, más segítő szervezetekről és intézményekről. Az erőszak áldozatának joga van a biztonsághoz, ezért az a munkatárs, aki ügyfelét ehhez hozzásegíti, nyilvánvalóan jogosan és helyesen cselekszik.

5. fejezet: Általános ajánlások hatósági szervek számára

Tekintettel arra, hogy nyomozó hatóságnak számít a rendőrség, az ügyészség és a bíróság is, valamint az áldozatok életét jelentősen befolyásoló hatósági szerepet játszik a gyámhatóság, a jegyző és más közigazgatási szervek, a meghallgatásra és a kikérdezésre vonatkozó általános ajánlásokat itt ismertetjük. A további fejezetekben pedig megfogalmazzuk az egyes jogalkalmazói ágakra vonatkozó specifikus ajánlásokat, külön kitérve a gyermekek sorsát, testi-lelki egészségét és fizikai biztonságát alapvetően meghatározó, a kapcsolattartási eljárás során alkalmazandó irányelvekre.

Minden áldozat helyzete egyedi: attól függ, milyen veszélyességű a bántalmazó, mennyi ideje tart a kapcsolat, milyen erőforrásai vannak a bántalmazottnak, milyen próbálkozásokat tett a korábbiakban arra, hogy a bántalmazás ellen fellépjen, és ezek mennyire jártak sikerrel. Mindaddig, amíg a jog- és ellátórendszer nem képes vagy nem hajlandó az erőszakáldozatok biztonságát garantálni, senkinek nincs joga azt állítani, hogy létezik „biztos módszer” az áldozat és gyermekei biztonságának garantálására. Éppen ezért arra sincs joga senkinek, hogy előírásokkal és elvárásokkal kényszerítse a bántalmazottat valamilyen cselekedetre vagy valaminek az eltérésére. Az a helyes eljárás, ha a bántalmazott helyzetét alaposan felmérve a lehető legtöbb információval látjuk el lehetőségeit illetően, de nem kényszerítjük semmilyen lépésre, és ugyanakkor nem tartjuk vissza az általa választott lépésektől.

Amennyiben a helyes utat választjuk, egyrészt megszületik az adott helyzetben megfelelő biztonsági terv, másrészt sokkal nagyobb lesz az esély arra, hogy a megfélemlített, ellentétes elvárások és kényszerek között őrlődő áldozatokra jellemző visszahúzódás és az egyre reménytelenebbnek bizonyuló, meggondolatlan kitörési kísérlet helyett a bántalmazott – az akár tanúkénti – kiegyensúlyozott együttműködést választja. A szakember nem felejtetheti el, hogy a bántalmazás az interperszonális erőszak olyan sorozata, amellyel szemben valóban csak a hatóságok léphetnek fel hatékonyan. Ha az áldozat ilyen fellépést tapasztal, akkor úgy érzi, van értelme együttműködni. Ha ezt nem kapja meg, akkor a hatóság minden tekintetben éppen úgy viselkedik, mint a bántalmazó: letagadja a bántalmazott mindennapi valóságát, megkérdőjelezi tapasztalatait, őt hibáztatja az ellene

³⁰ Az Európa Tanács tanulmánya szerint (Hagemann–White, 2006) egy 10 milliós lakosú ország családon belüli erőszakkal kapcsolatos rendőri, egészségügyi ellátási és egyéb költségei mintegy évi 400 millió eurót tesznek ki, mely költségek nagyságrendileg csökkenthetők a korai felismeréssel és hatékony beavatkozással.

elkövetett erőszakért, elvárja tőle, hogy a bántalmazás semmilyen nyomot ne hagyjon benne és gyermekeiben, és főként, hogy ő egyedül, valódi támogatás nélkül oldja meg azt a problémát, melynek okozója egy másik személy. Nyilvánvalóan nem várható el, hogy ilyen körülmények között akár a legcsekélyebb bizalom is kialakuljon az áldozatban a hatóság felé.

Ez azért is rendkívül sérelmes, mivel a bántalmazottak nagy része az első vagy akár első néhány alkalommal, amikor a hatóságokkal kapcsolatba kerül, rendkívül nagy bizalommal van irántuk, és hisz abban, hogy azok az igazságot látva és értelmezve számára és gyermekei számára fizikai- és jogbiztonságot fognak nyújtani. Ezt a bizalmat a hatóságok sajnos általában elég hamar eljuttatják.

8.2. A partnerbántalmazás kockázatai

A párkapcsolati erőszak, mint ismert, potenciálisan halálos. Ez különösen megdöbbentő annak fényében, hogy a nemzetközi tapasztalatokból mára kiderült, a korai hatékony és határozott beavatkozás képes a halálos esetek számát nagymértékben csökkenteni, vagy akár teljesen megakadályozni a gyilkosságokat. A kutatások szerint a bántalmazott nők számára legveszélyesebb a válási szándék bejelentését követő időszak, ideértve a válást és az azt követő néhány évet. Amerikai statisztikák szerint az elvált vagy a külön élő nőket bántalmazta leggyakrabban volt partnerük. Egy kutatás szerint a bántalmazóval való szakítás hétszeresére növeli annak valószínűségét, hogy a bántalmazó férfi megölje a bántalmazott nőt. Főleg a válást követő két hónapban mutatható ki statisztikailag a gyilkosság kockázata. Mindezek miatt fokozott jelentősége van annak, hogy a bíróság helyesen mérje fel az elkövető cselekményeinek tényleges súlyát, veszélyességét, és ennek megfelelően szankcionálja a cselekményt.

Mivel a partnerkapcsolati erőszak előfordulása igen magas, a bíróságoknak az összes családjogi ügyben érdemes szűrést végezni a partnerkapcsolati és gyerekek elleni erőszak azonosítására. Ha kiderül, hogy erőszakról van szó, a bíróság végezzen szűrést annak kiderítésére, hogy melyik fél az elsődleges bántalmazó. Ha kiderül, hogy a kapcsolatban erőszak gyanítható, helye van a kockázatelemzés elvégzésének, ha gyerek is van, akkor ennek helye van az ő vonatkozásában is.

8.3. A családon belüli erőszak szabályozatlan fajtái

A partnerkapcsolati erőszak jogi meghatározása számos ponton nem fedi le a bántalmazók tényleges viselkedését. A partnerkapcsolati erőszak jogi meghatározását a hozzátartozók közötti erőszak esetén alkalmazható megelőző távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény tartalmazza. Az erőszak meghatározását ezen kívül az anyagi büntetőjog és kisebb mértékben a szabálysértési jog szolgáltatja. Mivel a megelőző távoltartásról szóló törvény nem büntetőjogi törvény, az abban foglalt meghatározásokat a büntetőjogi definíciók szűkítik abban az esetben, ha a megelőző távoltartást követően bármilyen büntetőeljárást kíván indítani a bántalmazott. Emellett fontos felismerni, hogy az anyagi büntetőjog és a szabálysértési jog nem fedi le a családon belüli erőszak jelenségét, mivel a szabályozott tényállások sem kimerítően, sem pontosan nem ragadják meg a családon belül elkövetett jogsértések formáit és jellemzőit.

A PATENT Egyesület jogsegélyszolgálatának és a NANE Egyesület telefonos szolgálatának, valamint a munkacsoportban részt vevő jogvédelmet ellátó további intézmények (OKIT, Áldozatsegítő Szolgálatok, menedékszolgáltatást nyújtó anyaoththonok stb.) tapasztalatai szerint az alábbi erőszakos magatartásokat jelenleg nem büntetik.

Fenyegető zaklatás: a Btk. 176/A. §³¹ nem terjed ki az áldozatok által gyakran elszenvedett jogi zaklatásra, ami a volt partner értelmetlen és alaptalan jogi procedúráknak való rendszeres alávetését foglalja magában (eljárások kezdeményezése gyámhatóság, adóhatóság, egészségbiztosítási intézmények előtt, törvényességi felügyeleti eljárás indítása, lejárata rokonok, ismerősök, munkáltató előtt), de ugyanígy kívül reked a tényálláson az internetes visszaélés is, pl. áruk, szolgáltatások rendelése a zaklatott személy adataival visszaélve. Nem veszi figyelembe a törvény az olyan zaklató elkövetési magatartásokat, melyek megjelenési formájukban nem bántóak, de egyértelműen zaklatásnak minősülnek, ha nem önmagukban, hanem kontextusban és az áldozatra gyakorolt romboló hatás szempontjából vizsgáljuk őket. Így például nem minősítette az ügyészség zaklatásnak azokat az sms-eket, melyek formálisan a közös gyerekkel történő kapcsolattartás lebonyolításáról szóltak, nyilvánvaló céljukat és hatásukat tekintve azonban a volt feleség fenyegetését, megalázását, bántását szolgálták. Végül érthetetlen módon nincs szankcionálva az egyszeri, ám súlyos zaklató magatartás: amikor a bántalmazó pusztán megjelenésével, esetleg valamilyen az élet kioltására alkalmas eszköz felmutatásával félemlíti meg áldozatát; sírcsokrot, halotti mécseszt helyez el a nő lakása előtt; a bántalmazott aznapi tevékenységeit megőrkítő képfelvételeket tesz a postaládájába jelezve, hogy minden mozdulatát követi a nőnek vagy más zaklatott családtagnak. A jogsegélyszolgálatnál felmerült egyik ügyben a volt felesége munkahelyére több ízben berohanó, ott randalírozó elkövetővel szemben a rendőrség azért nem indított nyomozást zaklatás miatt, mert sajátos jogértelmezésük szerint a rendszeres, ill. tartós kritérium csak akkor teljesül, ha a zaklató cselekményt legalább tízszer követik el. A jogszabálynak egyértelműen kell fogalmaznia ahhoz, hogy ilyen téves jogértelmezéseket megelőzzön.

Szexuális zaklatás: ezt jelenleg „Az Egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény” tartalmazza, nem a büntető törvénykönyv, ami nem biztosít hatékony jogvédelmet az áldozatok számára. Az erre irányuló áttekintés szerint mindeddig csekély számú eset került az Egyenlő Bánásmód Hatóság elé.³²

Nemi erőszak: Valamennyi nemzetközi emberi jogi dokumentum, testületi ajánlás, jogalkotási modell, sőt még az Emberi Jogok Európai Bírósága³³ is kiemeli, hogy az erőszakos közöszlenség bűncselekményét a beleegyezés hiányához, nem pedig az erőszak, illetve fenyegetés kifejtéséhez kell kötni. A magyar jog szabályozási megoldása büntetőjogi védelem nélkül hagyja azokat az áldozatokat, akiket úgy erőszakolnak meg, hogy ehhez nem fizikai erőszakot vagy minősített fenyegetést alkalmaznak, hanem ehelyett közvetett, de nagyon is valós fenyegetéseket (utálnak korábbi, akár életveszélyes erőszakra, kilátásba helyezik a gyerekek bántalmazását, stb.). Ez utóbbi a partnerkapcsolati nemi erőszakra sokkal jellemzőbb. Bár az erőszak és a közvetlen fenyegetés megköveteléséhez képest előrelépés, ezt a hiányosságot nem orvosolja az sem, ha a nemi erőszak elkövetését „kényszerítés” esetén ismeri el a jogszabály. A szexuális erőszak megfelelő szabályozása a beleegyezés hiányához köti a bűncselekmény megvalósulását.

Reprodukciós jogok gyakorlásának korlátozása: nem rendezi a Btk. a szexuális visszaélés ezen formáit. Ilyen a kényszerített terhesség, a fogamzásszabályozás lehetőségének korlátozása vagy teljes kizárása és a kényszersterilizáció. Ismeretes olyan eset, ahol az áldozat 11 abortuszon esett keresztül, mert férje nem volt hajlandó védekezni, és neki sem engedte azt.

³¹ Jelenlegi Btk. 222. §

³² Az új Büntető törvénykönyv társadalmi vitára bocsátott tervezetében még szerepelt, az Országgyűlés elé került verzióból már kimaradt a szexuális zaklatás tényállása.

³³ M.C. v. Bulgária, (39272/98) z2003z ECHR 646 (2003. december 4.)

Gazdasági erőszak: legtöbb formáját a Btk. nem érinti, így nincs pönalizálva a családi kassza kisajátítása, a munkavállalás ellehetetlenítése, a gyerekek után járó állami juttatások kisajátítása. Sőt, a „saját tulajdon megsemmisítése nem lehet bűncselekmény” elve miatt a közös tulajdonban levő javak megrongálására, megsemmisítésére a jog egyenesen felhatalmazza a bántalmazókat, amit azok rendszeresen ki is használnak olyan esetekben is, amikor az áldozat elmenekült, és olyan esetekben is, ha a közös ingatlanban maradt. Nincs szankciója és semmiféle egyéb megoldása annak sem, ha a bántalmazó nem hajlandó hozzájárulni, hogy a korábban közösen használt ingatlanban a közműveket az ő nevére írják át, annak ellenére hogy a bántalmazott(ak) elmenekülése miatt azt egyedül használja, a számlák nem fizetésével pedig a távol levő bántalmazottnak adósságot halmoz fel. Nincs továbbá hatékony szankciója a gyermektartás nem fizetésének sem egyrészt a pozitív jogszabályi előírások (melyek szerint az elmaradt tartás maximum fél évre visszamenőlegesen követelhető), másrészt a „negatív” szabályozás (azaz a szabályozás hiánya) miatt, mely szerint a hatóságok a tartás összegét nem a tartásra kötelezett valós vagyoni viszonyai, hanem bizonyítható „jövedelme” alapján állapítják meg.

Személyi szabadság megsértése: nem jár el a nyomozóhatóság azokban az esetekben, ahol a szabadságtól való megfosztás nem fizikai erőszakkal, hanem megfélemlítéssel, zsarolással történik.

Lopás: nem minősül bűncselekménynek az az igen elterjedt gyakorlat, amikor a válófélben lévő vagy otthonról elköltözött férj egy teherautóba pakolja a közös lakás teljes ingó vagyonát, és véglegesen távozik onnan. A hatóság a feljelentés elutasításakor arra hivatkozik, hogy amíg nem történt meg a vagyonmegosztás, addig nem teljesül az „idegen dolog” kritérium.

8.4. A partnerbántalmazás okai

Az alábbiakban az átláthatóság és a könnyebb használhatóság kedvéért azt a módszert követjük, hogy partnerkapcsolati erőszakra vonatkozó ismert és gyakran ismételt szokásos elméletekre (tévhitekre) a washingtoni bírói kézikönyv³⁴ válaszait tárjuk az olvasó elé. A kézikönyv az elmúlt 40 év alatt felgyűlt ismereteket gyűjti egybe a bántalmazásról, így azt csak helyenként egészítjük ki, amennyiben az a magyar helyzet miatt szükséges.

8.4.1. A családon belüli erőszak mint tanult magatartás

A biológiai magyarázatokkal szemben helyesebbnek tűnik az a megfigyelésen alapuló következtetés, hogy a bántalmazó viselkedést, valamint az arra vonatkozó szabályokat – hogy ki ki ellen és mikor követhet el erőszakot – megfigyelés és jutalmazás útján sajátítják el a bántalmazók. Ezt tanulja például egy kisfiú, amikor azt látja, hogy az anyját az apja veri, amikor a tévében erőszakos hősöket lát, vagy amikor a szakember mintegy cinkosa lesz az elkövetőnek, és az áldozatot okolja az erőszakért, vagy láthatásra kényszeríti őt bántalmazó szülőjével. A bántalmazás tehát nem azért jellemzőbb a férfiakra, mert a fiúk bántalmazónak születnek, hanem azért, mert a fiúk szocializációja támogatja a férfiak erőszakosságát. A családon belüli erőszakot a gyermekek nemcsak a családban, hanem a szélesebb társadalomban is tanulják. A jogban, a vallásban, az oktatásban, a mentális és testi egészségügyben, a gyerekjóléti, szociális intézményrendszerben mind vannak olyan elemek, amelyek megerősítik és támogatják az erőszakot. Ilyenek például azok a hagyományos tanítások, amelyek szerint a nőnek alá

³⁴ Washington State Gender and Justice Commission (2007) *Domestic Violence Manual for Judges*. Washington State 2006. Administrative Office of the Courts, Olympia, WA.

kell vetnie magát a férje akaratának, vagy azok a törvények, amelyek nem ismerik el erőszaknak a bántalmazók által használt erőszak minden formáját. Ezek a társadalmi gyakorlatok megerősítik a bántalmazónak azt a tudatát, hogy részéről jogos az erőszak használata, hiszen ezek következtében történhet meg, hogy általában elmarad a megbüntetése. Ezért a partnerbántalmazás mindenhol szinte ugyanazokkal a jellemzőkkel bír, a különbség legfeljebb abban jelenik meg, hogy a társadalom és a jog milyen mértékében tolerálja vagy támogatja az erőszakot.

8.4.2. Betegség okozta erőszak szemben a családon belüli erőszakkal

Az organikus agyi betegség okozta erőszak eltér a családon belüli erőszaktól: nemcsak a kisebb hatalommal rendelkező adott személy ellen irányul (ilyen a partner vagy a gyerekek), hanem minden jelenlevő ellen. Ugyanígy nem fedezhető fel a bántalmazás folyamata és annak taktikái, valamint egyáltalán nem mutatható ki benne a cél vagy az elérni kívánt hatás (hatalomra törekvés, anyagi javak megszerzése stb.) és az erőszakfajták közötti egyenes kapcsolat. Általában együtt jár más idegrendszeri tünetekkel, például beszédzavar, mozgáskoordinációs zavar, pszichózis. Az, ha a bántalmazó állítása szerint nem emlékszik a cselekményre, önmagában nem jele a betegség okozta erőszaknak, hanem része lehet az erőszak tagadásának vagy lekicsinylésének.

8.4.3. A kontrollvesztés mítosza

Gyakran azt állítják – főleg a bántalmazók – hogy „elvesztették az irányítást” önmaguk felett. A bántalmazás azonban sokkal inkább a tudatos folyamatok jellemzőit mutatja, mivel a bántalmazók nem vernek mindenkit. Az áldozattal erőszakosak olyankor is, amikor saját állításuk szerint is másra haragszanak (a főnökükre, más családtagjukra stb.). Hasonlóképpen válogatnak a tárgyak rongálásában is: általában csak a bántalmazott értéktárgyaiban tesznek kárt, a sajátjukéiban vagy egy ismeretlenében az utcán nem. A bántalmazók alapos kikérdezése gyakran arra is rávilágít, hogy nemcsak abban hoznak döntéseket, hogy kit bántalmazhatnak, hanem abban is, hogy mennyire. Ha áldozatukat nem akarják megölni, akkor általában nem ölik meg; ha nem akarják, hogy látszódjon az erőszak nyoma, akkor olyan helyeken ütik, amelyek ruházattal vagy hajjal takartak; ha azt akarják elérni, hogy az áldozat ne tudjon elmenni otthonról, akkor inkább azokon a testrészeken ütik, amelyeket nehezebb feltűnés nélkül eltakarni. A bántalmazók tehát választanak, amikor állítólag „elvesztik az irányítást”. Az ilyen döntések azt mutatják, hogy valójában irányítják a viselkedésüket.

A családon belüli erőszak viselkedések mintázata. Egyes taktikák végrehajtása sok tervezést igényel (ilyen a zaklatás, a kikérdezés stb.). Egyes bántalmazók „szabályok” betartását követelik a bántalmazottól, és büntetéseket szabnak ki azok megszegésekor. Az ilyen részletekkel való törődés szintén ellentmond annak, hogy a bántalmazók „elvesztenék az irányítást” a viselkedésük fölött, vagy hirtelen haragúak lennének.

A bántalmazók gyakran akkor bántalmaznak, amikor nincsenek érzelmileg feszült állapotban. A bántalmazók azért választják az erőszakot, hogy megszerezzék vagy elérjék, amit akarnak vagy amit jogosnak vélnek. A bántalmazókkal folytatott interjúk szerint a bántalmazók a burkolt és a nyílt erőszak esetén is tudják, mit akarnak a bántalmazottól. A bántalmazók az erőszakot és a fenyegetést változó intenzitással használják, hogy a bántalmazottat félelemben tartsák. Máskor ajándékokkal, ígéretekkel és engedményekkel manipulálják a nőt. Ezek tudatosan megválasztott taktikák: a bántalmazók mindig a céljuknak leginkább megfelelőt használják.

Nehezen tartható tehát az a nézet, hogy a családon belüli erőszak oka az elkövető „kontrollvesztése” lenne. Inkább olyan viselkedésmintázat ez, amelyet a bántalmazó azért használ, mert az

beválik neki. És ugyanezért követi el ismételten. Így a bántalmazó eléri, hogy a bántalmazott engedelmeskedjen, miközben a társadalom ezt általában elnézi, gyakran pedig támogatja is.

8.4.4. A külső körülményekkel kapcsolatos mítoszok

Stressz: Az emberek különböző módon reagálnak az őket a mindennapokban vagy különleges helyzetekben érő stresszre: például problémamegoldással, tudatmódosító szerek használatával, evéssel, nevetéssel, visszahúzóddással. Az emberek aszerint választanak a stresszkezelő technikák között, hogy mi vált be korábban. Fontos, hogy mindenki vállalja a felelősséget azért, amit választ, ahogyan a stresszt levezeti, főleg, ha az erőszakos vagy egyéb törvénybe ütköző cselekedet. Ahogy nem mentenénk fel egy utcai rablót azért, mert fel volt zaklatva, amikor kirabolta az áldozatát, a családon belüli erőszak elkövetőjének sem jár felmentés azért, mert ideges volt. Ráadásul, ahogy már megjegyeztük, sok bántalmazás akkor történik, amikor a bántalmazó nincs zaklatott érzelmi vagy idegállapotban. Ha észben tartjuk, hogy a bántalmazás a bántalmazott uralását célzó, tudatos viselkedésmintázat, akkor látható, hogy az egyedi stresszt keltő helyzet nem tudja megmagyarázni a bántalmazás teljes mintázatát, történetét.

Tudatmódosító szerek: Az alkoholtól és az egyéb tudatmódosító szerektől senki nem lesz erőszakos. A legtöbb ember bántalmazás nélkül használja ezeket az anyagokat. Ugyanakkor gyakran használják a bántalmazók kifogásként az alkoholt és a tudatmódosító szereket, hogy olyan cselekedeteket is megengedjenek maguknak, amelyeket józan állapotban nem tennének meg. Kutatások szerint ugyanakkor még ezekben az esetekben sem oka a tudatmódosító szer az erőszaknak. Egyes kutatások valóban találtak statisztikai összefüggést az erőszak és a szerhasználat között, de nem mutattak ki ok-okozati összefüggést, azaz a szerhasználat nem vezet erőszakhoz. Egyes kutatók szerint a bántalmazók inkább azért fogyasztanak tudatmódosító szert, hogy legyen felmentésük az erőszakra, így az erőszakos szándék az oka a szerfogyasztásnak, nem fordítva. Mások szerint a tudatmódosító szereknek általános gátláscsökkentő hatása van, ami az egyébként is erőszakos szándékú emberek esetében erőszakhoz vezet, míg más emberek esetében más viselkedéshez. Megint mások szerint a két probléma annyira elterjedt, hogy nagy köztük az átfedés. Függetlenül a tudatmódosító szerek pontos szerepétől, azt nem szabad felmentésként elfogadni, ahogy az autóbalesetek esetében sem fogadja el felmentésként az igazságügyi rendszer.

Ugyan az alkohol vagy más tudatmódosító szer használata nem lehet oka, sem elfogadható indoka az erőszaknak, fontos tény, amelyet fel kell jegyezni. A tudatmódosító szerek használata mellett a bántalmazók általában súlyosabb, akár életveszélyes sérüléseket okoznak, ezért ez fontos a kockázatelemzés során. Az olyan bántalmazók esetében, akik a bántalmazáshoz alkoholt vagy tudatmódosító szert is használnak, a bírósági ítéletnek az erőszakra és a tudatmódosító szer használatára külön is reagálnia kell. A függő bántalmazók esetében lehetetlen, hogy felhagyjanak a bántalmazással, ha a szerhasználatukat, alkoholizmusukat nem kezelik. Ugyanakkor nem elég az elvonás, leszoktatás elrendelése, mivel az alkoholizmus vagy egyéb szerfüggőség kezelése nem szünteti meg az erőszakot. Ezért a beavatkozásnak mindkét területre kell irányulnia.

8.4.5. A harag szerepe a családon belüli erőszakban

A haragnak a családon belüli erőszakban betöltött szerepe komplex. Sokszor a bántalmazók nem mérgesek, vagy nincsenek érzelmileg felfokozott állapotban. Egy kutatásban például az derült ki, hogy bántalmazó férfiak egy csoportjának szívverése épphogy lelassult az erőszakkitörés előtt, amit a kutatók

úgy értelmeznek, hogy a férfiak hideg fejjel készültek az erőszakos cselekményre, és nem önuralmukat veszítve lettek erőszakosak.³⁵ Ezek a kutatások azt mutatják, hogy a bántalmazás nem a harag kezelésének problémája, és így további adalékkal szolgálnak ahhoz, hogy a dühmenedzsment nem a megfelelő módja a bántalmazókkal való foglalkozásnak. A düh nem ritkán jelen van az erőszak-kitörésekben, azonban gyakran megfigyelhető, hogy a bántalmazó úgy lovalja bele magát a harag állapotába, mint ahogyan az alkoholista bántalmazó iszik bántalmazás előtt: mintegy lehetővé téve, megindokolva saját magának az erőszakos kitörést. A düh ezekben az esetekben sokkal inkább az indok, mint az ok szerepét tölti be. A bántalmazó a bántalmazottal szemben – a kedveskedésnek a bántalmazottat a kapcsolatban tartó időszakát kivéve, amikor tehát vele szemben is képes kordában tartani az indulatait – egyáltalán nem kísérli meg sem kezelni, sem korlátozni a dühét, míg ugyanerre feletteseivel vagy más, nem kiszolgáltatott személlyel szemben képes. Ha észben tartjuk, hogy a bántalmazás viselkedések mintázata, nem pedig egyedi erőszakos eseményekből áll, akkor megmagyarázhatóvá válnak azok az alkalmak, amikor a bántalmazó úgy bántalmaz, hogy nem mérges.

8.4.6. A párkapcsolati problémák és a bántalmazott viselkedése körüli mítoszok

Számos ember átél stresszt és tapasztal negatív érzelmeket a párjával kapcsolatban, de ezért nem folyamosodik erőszakhoz, és nem követ el bűncselekményeket. Ha a bántalmazott viselkedésében vagy a kapcsolatban keressük a bántalmazás okait, az elvonja figyelmünket a bántalmazóról, és ezzel támogatjuk őt abban, hogy lekicsinyelje, tagadja vagy megindokolja a bántalmazást, és mást tegyen felelőssé saját cselekményeiért. Ha így teszünk, azzal a bántalmazót akaratlanul is megerősítjük viselkedésében, ami növeli a bántalmazás valószínűségét, az pedig az erőszak fokozódásához vezet. Ez ellentétben van azzal az elvvel, hogy a bírósági beavatkozás célja a bántalmazottak biztonságának megteremtése és a bántalmazó felelősségre vonása.

A legtöbb bántalmazó azonos minta szerint viselkedik korai kapcsolataitól kezdve egész élete során minden párkapcsolatában függetlenül attól, hogy milyen a személyisége a nőnek vagy az azonos nemű partnernek, vagy hogy mi jellemzi az adott párkapcsolatot. Az, hogy a bántalmazó viselkedési mintái a partnerek és kapcsolatok változékonysága mellett is állandóak, azt támasztja alá, hogy a partnerkapcsolati erőszak oka nem a kapcsolat milyenségében keresendő.

A kutatások szerint semmilyen személyiség- vagy demográfiai jellemzők nem különböztetik meg a bántalmazott nőket a nem bántalmazottaktól, és ez az eredmény nagy valószínűséggel a családon belüli erőszak egyéb áldozataira is igaz. Ez megint csak ellentmond annak a tévhitnek, hogy valami a bántalmazott nőben, személyben váltja ki az erőszakos partnerből az erőszakot. Egy kutatás arra az eredményre jutott, hogy a bántalmazott nő viselkedése semmiképp sem tudta megváltoztatni a bántalmazó viselkedését.³⁶ Ez szintén azt mutatja, hogy nem a bántalmazott partner viselkedése az, ami meghatározza az erőszakot. Van olyan bántalmazó, aki alig ismeri áldozatát, ez is azt mutatja, hogy nem az áldozat viselkedése vagy a partnerkapcsolat minősége határozza meg a bántalmazó viselkedését.

Az áldozatát jól vagy alig ismerő bántalmazó ugyanúgy gondolkodik: neki kell uralnia a kapcsolatot és irányítania partnerét, és e célra megengedhetőnek tartják az erőszak használatát. Ez, és nem a partner viselkedése vagy a kapcsolat határozza meg a viselkedésüket.

³⁵ Gottman, J. M., Jacobson, N. S., Rushe, R. H., Shortt, J. W., Babcock, J., La Taillade, J. J., & Waltz, J. (1995): „The relationship between heart rate reactivity, emotionally aggressive behaviour, and general violence in batterers.” *Journal of Family Psychology*, 9(3), 227-248.

³⁶ Hoating, G.T. és Sugarman, D.B. (1986): „An analysis of risk markers in husband to wife violence: The current state of knowledge.” *Violence and Victims* 1(2) 101-124.

8.5. A bántalmazó férfiak

Az alábbiakban a bántalmazók általános jellemzése következik, akik az esetek túlnyomó többségében férfiak. Ugyanakkor létezik erőszak lesbikus párkapcsolatokban is, és az esetek egy igen kis hányadában férfit bántalmaz nő. Ezekre az elkövetőkre is illenek az alábbi leírások, mert minden partnerét vagy kiszolgáltatott helyzetben lévő családtagját bántalmazó személy hasonló módon jellemezhető. Az alábbi viselkedések, tulajdonságok egyes elemei megtalálhatók nem bántalmazó férfiaknál is. Ezért az itt közölt információ természetesen nem helyettesíti az ügy tényeinek megismerését. Ugyanakkor irányíthatja a tényfeltárást, a döntéshozatalt, és elősegítheti a leghatékonyabb beavatkozást.

8.5.1. A bántalmazók társadalmi megoszlása

Bántalmazók megtalálhatók minden korosztályban, etnikumban, társadalmi osztályban, iskolázottsági szinten, foglalkozásban és vallásban. A bántalmazók csoportja nagyon heterogén: nincs egyetlen személyiség diagnózis, amely a bántalmazókat megkülönböztetné más férfiaktól.

Annak ellenére, hogy nincsenek ezt alátámasztó kutatási eredmények, gyakran hallani azt a véleményt, hogy egyes társadalmi csoportokban gyakoribb a bántalmazás. Ennek a tévhitnek hátrányos következményei lehetnek az áldozatok biztonságát és az elkövetők felelősségre vonását illetően. Ilyen eset, ha a bíró azt gondolja, hogy a családon belüli erőszak elterjedtebb a romák között, mint a magyarok körében. Ennek a tévképzetnek az lehet a következménye, hogy nem roma elkövető esetében el fogja fogadni az általa felhozott mentő körülményeket, ami az ide tartozó áldozatok védelmének hiányosságához fog vezetni. Ugyanilyen előítélet élhet a szegényebb, vidéki vagy kevésbé tanult népességcsoportok tekintetében. Ezek is oda vezethetnek, hogy a jobb módú, városi vagy értelmiségi elkövető áldozata nem kap megfelelő segítséget, mert kevésbé adnak hitelt annak, hogy az „ő köreiben” bántalmazó lehet.

A kultúra ugyanakkor valóban befolyásolja a bántalmazó taktikáját: vallásos bántalmazók bibliai idézeteket használhatnak az erőszak megindoklására; meleg bántalmazók azzal fenyegethetik a partnerüket, hogy nyilvánosságra hozzák homoszexuális voltukat; a bevándorló bántalmazó pedig azzal fenyegetheti a bántalmazottat, hogy feljelenti az idegenrendészeten. A kultúra azt is meghatározza, hogy az áldozatokat kik támogatják. Egyes kultúrákban nagy becsben tartják a közösségi vezetőket, így ha azok igyekeznek az akár bántalmazó kapcsolatot is egyben tartani, akkor az áldozat nem fordulhat segítségért. Más kultúrák tagjai esetleg nem bíznak az állami hatóságokban. Mindezek a módszerek ugyanazt a célt szolgálják: a bántalmazott kapcsolatban tartását.

8.5.2. A bántalmazók erőszakhoz való viszonyulása

Egyes bántalmazók tagadják, mások lekicsinylik az erőszakot (például: „csak egyszer ütöttem”; „a gyerekek nem is látták”; „nem is ütöttem meg, csak meglegyintettem”; „már az is erőszak, ha az ember kívánja a saját feleségét?”). Számos bántalmazó rajta kívül álló tényezőkben keresi a bántalmazás okát, azaz nem vállalnak felelősséget cselekedeteikért. Az ilyen bántalmazóktól hallható mondatokat a bántalmazást szintén semmibe vevő intézményrendszer gyakran indoklásként változatos formákban ismétli meg: „nem tett eleget házastársi kötelességének”; „a feleség alkoholista”; „elhanyagolta a háztartást”; „a bántalmazó azért alkalmazott erőszakot, hogy egyben tartsa a családot”; „a férfinak stresszes a munkahelye”; „a szülő eszköztelennek érezte magát a gyerek fegyelmezéséhez”; „a gyerek kiprovokálta a verést”.

A bíróságon a bántalmazók gyakran hosszan magyarázzák, miért nem volt valójában erőszak az erőszak, és mi volt az a bántalmazottban, ami kiváltotta az erőszakot. A bántalmazók ezzel saját viselkedésükről próbálják meg elterelni a figyelmet. A bíróság rövidre zárhatja az ilyen önfelmentési kísérletet azzal, ha a bántalmazó viselkedésének leírására koncentrálnak, és nem hagyja, hogy a bántalmazó az általa felhozott indokokra terelje a figyelmet. Az, hogy a bántalmazó mit és mikor tett, értékesebb információ a bíróság számára, mint az, hogy a bántalmazó milyen indokokat hoz fel tetteire.

8.5.3. A bántalmazók kontrolláló magatartása

A bántalmazók arra törekszenek, hogy irányítsanak és ellenőrizzenek másokat, főleg a bántalmazottat. Viselkedésüket a bíróságon is főképp az a cél határozza meg, hogy ellenőrzésük alá vonják a bántalmazottat, ez azonban itt kiegészül egy másik céllal is: hogy befolyásolják a bíróságot. Bár könnyű ezt a gondolatot félresöpörni (a bírók általában nem tartják magukat könnyedén befolyásolhatónak), a bántalmazóknak – ügyvédjük útján, vagy anélkül – meglepően sokszor sikerül úgy irányítani a tárgyalást, ahogy akarják: a bántalmazott viselkedése mint ok kerül fókuszba, míg a biztonságra való feltétlen igény akár teljesen eltűnhet a tárgyalás folyamatában. A bántalmazott és tanúinak megfélemlítése nem ismeretlen a bírósági tárgyalásokon, és ehhez nem ritkán maga a bíró is hozzájárul például azzal, hogy a tanú sértegetését, megalázását a bántalmazó, illetve annak ügyvédje részéről nem akadályozza meg. A bírósági tárgyalások ilyen módon akaratlanul is a bántalmazó kontrollja alá kerülnek.

A bántalmazók nem csak a bántalmazottat és a bíróságot (illetve egyéb hatóságokat), hanem a gyerekeiket is kontrollálni akarják. A legtöbb bántalmazó a gyerekeire saját maga meghosszabbításaként és nem különálló személyként gondol. Így gyakran képtelenek elkülöníteni saját szükségleteiket és problémáikat a gyerekeitől. Például egy a közlekedéstől féltő bántalmazó ragaszkodhat ahhoz, hogy gyereke ne biciklizhessen. A bántalmazók a gyerekeiket saját szükségleteik szempontjából veszik figyelembe, hozzájuk fűződő viszonyuk általában elhanyagoló. A gyermekre nem sokat adó bántalmazó magatartása egy esetben fordul meg, de csak látszólag: a gyermekelhelyezési per során, melyben a gyermeket a volt partner további bántalmazásának, kontrollálásának eszközeként használja. Nem ritka, hogy a gyerek felügyeletéért és/vagy láthatásáért kitartóan pereskedő bántalmazó a láthatások során a gyermekkel alig tölt időt; gyógyszerelését vagy akár táplálását elhanyagolja; ha speciális szükségletei vannak, azokat nem tartja be; nem fordít figyelmet arra, hogy a gyermek a házi feladatait elvégezze. Mégis ragaszkodik a láthatásokhoz, sőt, akár a gyermek nála való elhelyezéséhez vagy a kapcsolattartási alkalmak számának, hosszának növeléséhez. Az ilyen bántalmazó a kapcsolattartási alkalmakat általában arra is igyekszik használni, hogy a gyerektől szerezzen be információkat volt partneréről. Ismeretes, hogy elhúzódo gyermekelhelyezési perekre főként bántalmazó kapcsolatok megszűnése után kerül sor, ezért különösen fontos, hogy a bíróság feltárja, megjelennek-e az adott ügyben a fenti vagy azokhoz hasonló tényezők, és ha igen, akkor azt a döntésnél megfelelő súllyal vegye figyelembe.

8.5.4. Féltékenységi, birtoklás

A bántalmazó férfiak és általában a bántalmazók legtöbbször súlyosan féltékeny és birtokló személyek. Féltékenyek például a bántalmazott idejére, vádaskodnak, hogy partnerük megcsalja őket, túl sok időt tölt a gyerekekkel, a szélesebb családdal, a munkájával, a barátaival stb. Akár van, akár nincs társaságuk, a bántalmazók gyakran azt állítják, csak a bántalmazottal tudnak őszintén beszélni. A féltékenységet nem a bántalmazott nő vagy családtag viselkedése váltja ki, hanem az része az erőszakos ellenőrzésnek

és irányításnak. Ennek feltárása a bíróságon meglehetősen egyszerű, mivel a bántalmazók nem szokták azt gondolni, hogy az ellenőrzésnek ez a formája társadalmilag elítélt, így nem is nagyon igyekeznek azt titkolni. Gyakran az áldozat sem gondolja, hogy a férjének ne lenne joga megtudni, ő hol járt, kivel beszélt telefonon, kikkel beszélgetett a munkahelyén, az óvodában a gyerekekért menet vagy a boltban. Az ellenőrzés egészen szélsőséges formákat ölthet (filléres elszámoltatás, az ügyek elintézésének percre való beosztása és ennek számonkérése). Ezeket a tényezőket a bíróságon fel lehet tárni, ugyan erre gyakran nincs szükség, mert kiderülnek a korábbi nyilatkozatokból, és megfelelő információval szolgálhatnak a bántalmazó kontrolláló magatartásának mértékéről. Ez pedig segítséget nyújthat a felek tényleges helyzetének pontos felméréséhez.

8.5.5. Néhány kiegészítő adat

A fent kifejtett szocializáció következtében a párkapcsolati erőszak elkövetői túlnyomóan férfiak, a bántalmazottak többsége pedig nők. Amerikában az országos statisztikák szerint a bántalmazók mintegy 85%-a férfi (Bureau of Justice Statistics, 2003).³⁷ Bár Magyarországon ezt az adatot többen igyekeztek megcáfolni, és nem állnak rendelkezésre olyan kiterjedt kutatások és statisztikák, mint a nyugati országokban, elmondhatjuk, hogy gyakorlatilag a világon mindenhol hasonló arány derült ki. A magyar nemi szocializáció nem különbözik alapvetően a nyugati kultúrákban általánostól (ha különbözik, akkor inkább patriarchálisabb, mint nemi egyenlőségre törekvő), így feltehető, hogy Magyarországon is hasonló a helyzet.

A nők erőszakos magatartásának két formáját sikerült eddig megfigyelni párkapcsolatban: az egyik esetben (ez a gyakoribb, bár ez is relatíve ritka) a nők önvédelemből folyamodnak erőszakhoz, válaszul az őket ért erőszakra. A másik esetben, amely még ritkább, a nők a férfiakéra jellemző viselkedésmintákhoz folyamodnak. Több országban végzett kutatások szerint ez a párkapcsolati erőszak esetek 2–7 százaléka. A férfiak által nők sérelmére elkövetett és a nők által férfiak sérelmére elkövetett bántalmazás között a felmérések a következő különbségeket találták: előbbi jellemzően sokkal súlyosabb és gyakoribb sérülésekkel jár; utóbbi esetben a férfiak korábban és lényegesen kevesebb anyagi és érzelmi veszteséggel lépnek ki a bántalmazó kapcsolatokból, mint a nők, és ehhez több erőforrással (pénzzel, emberi kapcsolatokkal, szociális hálóval) rendelkeznek.

A bántalmazóknak nem csak rossz tulajdonságaik vannak. Jó tulajdonságaik gyakran a bíróságot és a bántalmazottat is félrevezetik. Az emberek szeretnék azt gondolni, hogy csak „szörnyetegek” bántalmaznak, vagy hogy a „jó” emberek abba tudják hagyni a bántalmazást. Az igazság az, hogy normális és kedvesnek tűnő emberek is lehetnek bántalmazók, sőt, a bántalmazók kifejezetten jól meg tudják válogatni, hol érdemes jó tulajdonságaikat bemutatni. Az eddigi tapasztalatok szerint a bántalmazás csak akkor marad abba, ha a bántalmazót felelősségre vonják, és maga úgy dönt, hogy felhagy az erőszakkal.

8.6. A bántalmazott nők

8.6.1. A bántalmazottak társadalmi megoszlása

Bántalmazott nők, illetve egyéb bántalmazott családtagok megtalálhatóak minden korosztályban, etnikumban, társadalmi osztályban, iskolázottsági szinten, foglalkozásban és vallásban. A bántalmazottak csoportja éppen olyan heterogén, mint a bántalmazóké. Egyetlen közös jellemzőjük, hogy

³⁷ A partnerbántalmazással kapcsolatos statisztikai adatokról lásd részletesebben: Kuszing (2006).

olyasvalaki bántalmazza őket, akivel partnerkapcsolatuk van. Nincs egyetlen személyiségdiagnózis, amely a bántalmazott nőkre vagy más családtagokra ráillene, nem társfüggők, nem játszanak másoktól eltérő játszmákat, nem választják készakarva a bántalmazó férfiakat, kapcsolatokat. Az, hogy valakit bántalmaznak, a bántalmazó viselkedésének a következménye, nem pedig a bántalmazott személyes tulajdonságaié.

Van olyan bántalmazott nő, aki gyerekkorában vagy korábbi kapcsolatában már elszenvedett bántalmazást, és van, aki nem. Nincs bizonyíték arra sem, hogy a gyerekkori vagy felnőttkori bántalmazás azt eredményezné, hogy az áldozat később kifejezetten keresné a bántalmazó férfiakat. A bántalmazás egyedül a bántalmazó irányításától függ, az áldozat előéletétől és erőforrásaitól legfeljebb annyiban, hogy milyen hamar ismeri fel a kapcsolat bántalmazó jellegét, és milyen korán próbál meg kilépni belőle. (Mint a bántalmazókról szóló részben láthattuk, az sem garantálja az áldozat biztonságát, ha hamar kilép a kapcsolatból, hiszen a bántalmazók nem ritkán fenyegetnek, zaklatnak és akár ölnek meg olyan nőket, akik még együtt járni sem voltak hajlandóak velük.)

8.6.2. Elszigeteltség

A bántalmazott eljárás alatt mutatott viselkedését könnyebb megérteni, ha felmérjük, hogy a bántalmazónak mennyire sikerült elszigetelnie őt akár fizikailag, akár pszichológiailag. A fokozatos elszigetelés addig fajulhat, hogy a végén szó szerint mindenben meghatározzák a bántalmazott nő valóságát. Először csak azt állítják, hogy „annyira szeretik a nőt, hogy nem tudnak nélküle megélni”, ennek következtében a nő egyre kevesebb időt tölt a barátaival, származási családjával, munkatársaival. Ezeket a taktikákat idővel felváltja a nyíltabb irányítás, így a szóbeli és fizikai erőszak, ha a nő mással akar időt tölteni. Külső kapcsolatok nélkül a nőnek egyre nehezebb lesz megítélnie, miben van igaza a partnerének, mi helyénvaló, és mennyire értékes ő maga vagy a munkája. Ráadásul a bántalmazók állandó becsmérléssel („az anyádnak mindenbe bele kell avatkoznia”, „a barátnőd lesbikus”, „ezek az emberek tönkre akarják tenni a családokat”) egyre jobban aláássák a még megmaradt kapcsolatok értékét. Egyes bántalmazott nők eljuthatnak odáig is, hogy elhiszik, a bántalmazó nélkül nem tudnának élni. Mindez igaz a nem heteroszexuális vagy transznemű bántalmazottakra is, illetve a bántalmazó a családban élő gyerekeket, idősebb rokonokat is elszigetelheti.

A bántalmazók gyakran elszigetelik a bántalmazottat az információforrásoktól, és ellenőrzik, hogy az milyen információhoz juthat hozzá. A félreinformálás is része lehet a módszereknek („szükséged van az aláírásomra az állampolgársági kérelemhez”, „a bank szerint olcsóbb és egyszerűbb, ha csak egy néven fut a számlánk”), és a bántalmazó igyekszik közbelépni, ha partnere pontos információt akarna szerezni (pl. a gyerekvédelemnél, a jogi tanácsadáson, a családsegítő központban).

A bántalmazók által használt pszichológiai taktikák hasonlítanak a börtönlakók és hadifoglyok agymosására használt technikákhoz. Mindezek következtében a kapcsolat előrehaladtával a bántalmazott egészen elszigetelődhet, így sem segítő hálójá, sem információi, sem forrásai nem maradnak.

8.6.3. A bántalmazottaknak az erőszakhoz való viszonyulása

Az általános hiedelemmel ellentétben a bántalmazottak többsége nem tagadja, nem kicsinyli le az erőszakot, nem keres rá indokokat, illetve nem fogadja el az elkövető által felsorolt indokokat, és nem okolja magát az erőszak miatt. A bántalmazott nők többsége világosan és egyértelműen beszél az erőszakról, de a környezet leggyakrabban nem hajlandó meghallani őket. Ehelyett a nőket tüntetik fel pejoratív színben, ha nem akarnak beszélni az erőszakról. Fontos megérteni, hogy a bántalmazott nők

egy kisebbsége azért nem beszél az erőszakról, vagy kicsinyli le, mert így tudja túlélni. Mások csak az első eseteket nem említik, mert fájdalmas arról beszélni, hogy az embert a legközelebbi hozzátartozója bántalmazza, és egy ideig reménykednek, hogy a bántalmazó magatartása megváltozik.

A bántalmazottak általában akkor hagyják abba az erőszakról való beszámolást, ha ehhez valamely negatív tapasztalatuk társul. Ez lehet a környezet közönye, de lehet ennél intenzívebb élmény is: amikor a korábbi beszámolót áldozathibáztatás vagy valamilyen „büntetés” követte akár a környezet, akár az elkövető részéről. A bántalmazottak ekkor attól félnek, hogy a bántalmazó erőszakosabbá válik, ha beszélnek az erőszakról vagy elismerik annak súlyosságát, és ez a félelmük a megfelelő védelem hiányában igen megalapozott. Ezekben az esetekben a bántalmazó általában már terrorizálta a bántalmazottat, hogy „falazásra” kényszerítse. A bírósági eljárás során a bántalmazó még inkább erőszakossá válhat, hogy elhallgattassa a nőt vagy más bántalmazott családtagot.

A bántalmazottak sokszor az intézményes támogatás hiánya miatt nem beszélnek az erőszakról. Nem ritka, hogy a rendőr, a gyámhatóság, a tanácsadók vagy más szakember győzi meg a nőt, hogy „úgysem lehet mit tenni”. A hatóságok elégtelen beavatkozása is oka lehet az áldozatok elhallgatásának. Egyes jogászok, illetve más szakemberek is arra biztatják a bántalmazott nőket, hogy ne hozzák fel a bántalmazást, mert azt csak ellenük fogják felhasználni. A hatóságok általi cserbenhagyás is az áldozat megbüntetésének egyik formája. Romák, illetve leszbikusok és melegek pedig gyakran azért nem fordulnak a hatóságokhoz, mert félnek a diszkriminációtól, illetve mert csoportjuk tagjainak a hatóságok nem szoktak megfelelő védelmet, támogatást nyújtani, vagy egyenesen ellenségesek velük.

Néha a bántalmazott tagadása túlélési mechanizmus. Egyes bántalmazottak úgy élik túl a traumatizáló eseményeket, hogy nem emlékeznek azokra vagy minden részletükre. Egyes túlélők úgy gondolják, hogy az a sérülés, ami nem igényelt orvosi vagy kórházi ellátást, nem érdemel említést. Tapasztalatuk is lehet arról, hogy a kisebb sérüléseket a hatóságok nem veszik komolyan.

Leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű áldozatok néha azért nem azonosítják erőszakként az elkövető cselekményeit, mert a közvélekedésben a bántalmazás fogalma annyira összekapcsolódott a heteroszexuális kapcsolatokkal, hogy az áldozatok egyszerűen nem alkalmazzák saját helyzetükre ezt a fogalmat. Ugyanígy az idősbántalmazás, a gyerekbántalmazás, a betegbántalmazás áldozatainak is nehezebbé eshet, hogy a helyzetüket hozzátartozó elleni erőszakként azonosítsák.

A bántalmazottak részéről tapasztalható tagadást és lekicsinylést azzal lehet csökkenteni, ha az erre hivatott intézmények megeremtik a bántalmazottak biztonságát. A bíróságon úgy lehet segíteni a bántalmazott nőt, hogy ne kelljen tagadnia vagy lekicsinyelnie az erőszakot, ha ahelyett, hogy azt várnánk el, értékelje, bántalmazás történt-e, inkább arra kérnénk, hogy írja le, egy adott alkalommal pontosan milyen cselekményeket valósított meg a bántalmazó.

8.6.4. Túlélési taktikák – „érthetetlen” reakciók

A bántalmazott reakciói először érthetetlennek tűnhetnek (pl. a nő visszatér a bántalmazóhoz, vagy csak több évnyi bántalmazás után válik el), azonban ezek általában csupán túlélési taktikák. A bántalmazott nők és más bántalmazott családtagok elsősorban azért maradnak a bántalmazóval, mert félnek tőle – jó okkal. A bántalmazott tudhatja korábbi tapasztalataiból, hogy a bántalmazás csak rosszabb lesz, ha segítséget kér. Nemzetközi statisztikák szerint a bántalmazó a bántalmazás túlnyomó többségét (USA: 75%) a válás idején követi el. Legtöbbször azzal is fenyegeti a bántalmazottat, hogy sosem szabadul meg tőle. Sok bántalmazott tudja korábbi tapasztalatból, hogy amikor elhagyta a bántalmazót, az megkereste, és különféle módszerekkel visszakényszerítette magához. Ezek közül az egyik leggyakoribb, de korántsem az egyetlen módszer a közös gyerek elrablása, majd a vele való zsarolás.

Minden ismert adat cáfolja, mégis erősen tartja magát az egyik legkárosabb tévhit, miszerint a bántalmazott szabadon elhagyhatja a kapcsolatot. A bántalmazó akkor szokta leginkább fokozni az erőszakot és a zsarolást, amikor az áldozat végül úgy dönt, kilép a kapcsolatból. A bántalmazó a legritkább esetben engedi, hogy megszökjön az ellenőrzése alól. Ez a tévhit azért tartozik a legkárosabbak közé, mert alapjául szolgál gyakorlatilag minden áldozathibáztató attitűdnek.

8.6.5. A bántalmazottak a jogi eljárásokban

Sok bántalmazott, aki visszalép a pertől, vagy nem tűnik együttműködőnek, csak túl akarja élni az erőszakot. Szemben az általánosan elterjedt tévhittel, a bántalmazottak nem passzívak és önálávetők, hanem különböző módszerekkel próbálnak megbirkózni az erőszakkal, és ellenállni annak. Gyakran azonban az intézmények nem támogatják a bántalmazott nőket és egyéb családtagokat az ügy végigvitelében, vagy egyenesen megnehezítik, illetve ellehetetlenítik azt. Ha például a bántalmazó férfit nem tartják előzetes letartóztatásban, vagy csak pénzbüntetésre ítélik, mikor az megszegi a távoltartást, vagy a bíróság a távoltartást csak hosszú hónapok alatt hozza meg, akkor a nő legjobb belátása szerint cselekszik, ha visszatér eredeti túlélési taktikájához, például ahhoz, hogy megfelel a bántalmazónak (és immár a hatósági elvárásoknak is).

Míg a bíróság nem ritkán csak hosszú ideig tartó eljárás lefolytatásával tudja megakadályozni a bántalmazás folytatódását, addig a legtöbb bántalmazott azt szeretné, ha a bántalmazás rögtön megszűnne. A bántalmazott nők különböző taktikákat használnak a pillanatnyi bántalmazás azonnali megszüntetésére: elfogadják, hogy a férfi nyilvánosan letagadja, vagy kevésbé súlyosnak tüntesse fel a bántalmazást, és ők sem említik azt; vagy – különösen egy erre irányuló hatósági nyomás mellett – elfogadják az ígérletét, hogy soha többet nem történik ilyesmi, és az eljárás megszüntetésére kéri a bíróságot, vagy nem jelennek meg a tárgyaláson.

Néha az áldozatok magatartását az határozza meg, hogy hosszan tartóan traumatizálta őket egy közeli hozzátartozójuk. Ezért a viselkedésük következetlen lehet. Néha arra reagálnak, amit a bántalmazó közvetlenül a tárgyalás előtt mondott vagy tett, néha arra, amit korábban a kapcsolat során. Pontos tényfeltárás nélkül a bírónak nem lehet képe arról, hogy a bántalmazónak a kívülálló számára látszólag veszélytelen megjegyzése vagy mozdulata milyen korábbi traumatizáló eseményre utal. Ahelyett tehát, hogy a bántalmazott nőt vagy más bántalmazott családtagot mazochistának vagy hisztérikusnak tartanánk, vagy azt gondolnánk, hogy önmaga előtt is tagadja az erőszakot, vagy elhinnénk, hogy valójában nem történt semmi, a bántalmazott viselkedését elsődlegesen túlélési taktikának érdemes tekinteni, amely az azonnali biztonság elérését célozza általunk nem feltétlenül ismert korábbi tapasztalatok alapján.

A bántalmazott nők és a többi bántalmazott többsége még a nyilvánvaló nehézségek ellenére is végigcsinálja az eljárást, ha a bántalmazást nem tudja vagy nem hajlandó tovább elviselni. Ha magas az eljárásokból kieső bántalmazott nők, illetve egyéb bántalmazottak aránya, a bíróság tekintse át, mivel segíthetné elő a bántalmazottak jogvédelmét elég hatékonyan ahhoz, hogy ez megváltozzon. A bántalmazottak csak egy pontig tudnak elmenni a veszélyvállalásban, ráadásul általában nemcsak saját biztonságukra kell gondolniuk, hanem a gyerekeikére is. Amennyiben a bántalmazást is tartalmazó ügyek nagy számban esnek ki az eljárásból, az a rendszer valamely hibájának nyilvánvaló jele, és mint ilyen, intézményes megoldást kíván, ezt a felelősséget nem lehet áthárítani a bántalmazottakra.

A bírónak tisztában kell lennie azzal, hogy egyes bántalmazottak azért nem jelennek meg a bíróságon, vagy nem veszik át az értesítést, mert a bántalmazó megakadályozza őket ebben (például ellopja a postai értesítőt vagy megfenyegeti őket). Nem szabad ebből arra következtetni, hogy az erőszak nem folytatódik vagy hogy a bántalmazott nő, családtag nem kívánja az eljárás lefolytatását. A

bántalmazottak anyagi forrásai is rendkívül korlátozottak: általában nem tudnak neves vagy egyáltalán bármilyen ügyvédet fogadni. Előfordul, hogy a bántalmazott azért nem jelenik meg a bíróságon, mert az ügyvédje elmulasztotta értesíteni a tárgyalás napjáról. A bíróságnak ügyelnie kell arra, hogy a tárgyalásra szóló idézést a bántalmazott által megadott címre is elküldje, és nem árt ellenőrizni a tárgyalás előtt vagy után – nem a bántalmazó jelenlétében –, hogy a bántalmazottnak van-e olyan ismerőse, rokona, ahol biztonságban kaphat levelet anélkül, hogy azt eltüntetnék.

Egyes bántalmazók felhagynak az erőszakkal, amint az igazságszolgáltatási eljárás megindul. Ilyenkor a bántalmazott (és a bíróság) azt hiheti, hogy a bántalmazó tényleg felhagyott az erőszakkal, mert nem tudja, hogy csak taktikát váltott. Ez ahhoz vezethet, hogy a nő vagy más bántalmazott családtag nem kívánja az eljárás folytatását. Az is előfordulhat ugyanakkor, hogy a bántalmazott nem először éli át ezt a helyzetet, és tisztában van az erőszak megszűnésének valódi kilátásaival, ezért folytatni kívánja az eljárást. Ilyen esetben komoly hiba nyomást gyakorolni rá (hogy bocsásson meg, adjon még egy esélyt, stb.), mert ez nemcsak azt kérdőjelezi meg, hogy képes helyzetét értékelni és felnőttként döntést hozni, hanem kétségbe vonja korábbi tapasztalatainak valós voltát is. Az üzenet számára nem más, minthogy az eljáró bíró nem hisz neki, azt gondolja, hogy hazudott, ez pedig a bíró pártatlanságát kérdőjelezi meg.

A bántalmazottak nem véletlenül vonakodnak attól, hogy tanúskodjanak az erőszak ügyében. Okaik részben ugyanazok, mint más erőszakos bűncselekmények áldozataiéi:

1. Félnek, hogy a vádlott megtorolja a tanúskodást.
2. Nem akarnak újra találkozni támadójukkal a bíróságon.
3. Szégyenkeznek vagy büntudatuk van, mert úgy gondolják vagy azt tapasztalják, hogy mások azt hiszik, viselkedésük valahogy hozzájárult a támadáshoz.
4. Szeretnék maguk mögött tudni az egészet.
5. A súlyos trauma eredményeképpen tagadásban vannak, ambivalensen érznek, visszahúzódóak, vagy erősen ingadozik a hangulatuk.

Ezeket az okokat felerősíti, ha a bántalmazó együtt él a bántalmazottal, vagy ismeri annak napközbeni mozgását, így folyamatosan hozzáfér a bántalmazotthoz. Hasonlóképpen hat, ha a bántalmazott nőt vagy más családtagot korábbi próbálkozásaikor a bántalmazó feljelentette (pl. rágalmazásért), vagy további erőszakot követett el ellene, és nem érkezett védelem. A bántalmazott így megtanulta, hogy a bántalmazó beváltja a fenyegetéseit, ha ő az igazságszolgáltatáshoz fordul. A bíróság tartsa észben, hogy a bántalmazott félelmei nem elméletiek. A bíróság előtt álló ügyek szinte mindegyikében az erőszak egyre erősödő mértékű volt, így valós alapja van annak, hogy a bántalmazott nő attól fél, a férfi még erősebb erőszakot fog alkalmazni ellene, ha tanúskodik. A partnerkapcsolati erőszakban előforduló sajátos tényezők az alábbiak:

1. A bántalmazó váltogathatja az erőszakos és figyelmes, szerető viselkedést, amellyel rábírhatja a bántalmazott nőt vagy más családtagot, hogy ne tanúskodjon.
2. Ha a bántalmazottnak és a bántalmazónak közös, illetve korábban közösen nevelt gyerekei vannak, a bántalmazó a gyerekeken keresztül továbbra is kapcsolatban marad a partnerével, még akkor is, ha már különköltöztek.
3. A bántalmazott, illetve annak gyerekei gazdaságilag függésben lehetnek a bántalmazótól. Így a bántalmazottnak egymásnak ellentmondó érdekei és érzései lehetnek a bántalmazó lehetséges bebörtönzésével kapcsolatban.

4. A bántalmazott eltartója lehet a bántalmazónak, így a bántalmazó még inkább érdekelt lehet abban, hogy megfélemlítse.
5. A bántalmazott közössége és családja azzal fenyegetheti a bántalmazottat, hogy visszavonja a támogatását, ha a bántalmazott tanúskodik.
6. A bántalmazott úgy gondolhatja, hogy az igazságszolgáltatás nem fogja megállítani a bántalmazót, és nem fog neki, illetve a gyerekeinek biztonságot nyújtani. Ez a gondolat fakadhat abból, hogy a bántalmazott nő vagy más családtag korábban nem kapott megfelelő segítséget az igazságszolgáltatástól, de lehet az eredménye a bántalmazó befolyásának is, aki elhitette a bántalmazott partnerrel, hogy „semmi sem fogja őt megállítani”.

Az eljárásban való részvétel előtt álló, fent említett akadályokon felül érdemes még figyelembe venni, hogy mikor a bántalmazott nők vagy más bántalmazott személyek az igazságszolgáltatáshoz fordulnak, a bántalmazók az erőszak fokozásán túl az erőszaknak korábban nem alkalmazott formáit is elkezdhetik gyakorolni: az áldozatot zaklatják, tulajdonát megrongálják, fenyegetik, hamis váddal illetik a hatóságok előtt, stb. Tekintettel a bántalmazóknak az átlagosnál lényegesen nagyobb pereskedési kedvére, a bántalmazott azzal is gyakran szembekerül, hogy a bántalmazó az összes erőforrását felőrli. Korábbi elszigeteltsége vagy a konkrét gazdasági erőszak miatt sok bántalmazottnak nincsen elég pénze, önálló vagy elegendő jövedelme, lakhatása, társadalombiztosítása; nem tudja kire bízni a gyereket; nem tud megfelelően közlekedni; a korábbi bántalmazás vagy a folyamatos pereskedés miatt elbocsátották; nincs megfelelő iskolai végzettsége új munkahely szerzésére.

A bántalmazottak sajátos gondja továbbá, hogy nagyon sok ügyvéd nem bírja sokáig ezeket az ügyeket, vagy nem elégedett a bántalmazott fizetési képességeivel, vagy a bántalmazó a saját oldalára állítja őket, és így a bántalmazottak egy perfolyam alatt több ügyvédet is kénytelenek alkalmazni. A bántalmazók pontosan tudják, hogy ezt a bíróságok hajlamosak a bántalmazott összeférhetetlenségének betudni (amire ők maguk vagy ügyvédjük általában nem is mulasztják el a bíróság figyelmét felhívni). Ezért kiemelten fontos, hogy az ügyvédváltást a bíróság ne tekintse a bántalmazottnak felróható eseménynek. Fontos tudni, hogy a bántalmazottak általában akkor is igyekeznek kitartani ügyvédjük mellett, ha az nem képviseli érdekeiket a legkiválóbban. Ennek okai részben ugyanazok, mint a bántalmazó mellett kitartás okai: bíztak az ügyvédben, amikor először felfogadták és elmondták neki a történetüket, és úgy érzik, nincs erejük a folyamatot újra és újra megismételni; bíznak abban, hogy a valóságra egyszer csak mégis fény derül; érzékelik, hogy a bíróság nem nézi jó szemmel, ha mégis kénytelenek ügyvédet váltani (jellemzően azért, mert a korábbi ügyvéd feladta); és végül, mert egyszerűen sem pénzük, sem energiájuk nincs újabb ügyvédet keresni.

A fentieket tovább erősítik az intézményi akadályok: Magyarországon nincsenek megfelelő szolgáltatások a bántalmazott nők, illetve egyéb bántalmazotti csoportok számára, nincsenek kifejezetten bántalmazott nőknek vagy leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű, idős, beteg bántalmazottaknak fenntartott menedékházak, hiányos a bölcsődei és óvodai ellátás, nincs együttműködés a családon belüli erőszakkal foglalkozó szakmák között, a szakemberek között is elterjedt az áldozathibáztatás.

8.7. A bántalmazó kapcsolatban élő gyerekek

Kutatások kimutatták, hogy a bántalmazott nők, illetve leszbikus vagy meleg párok kapcsolatban élő bántalmazott szülők sokféle módon aktívan védelmezik gyermeküket a bántalmazóval szemben. Az intézmények ezt gyakran kiskorú veszélyeztetésének bélyegzik, mivel elvárásaik gyakran kettős mércét jelenítenek meg: amíg a bántalmazott kapcsolatban van, addig elvárják tőle, hogy segítség nélkül védje

meg a gyerekeket, vagy lépjen ki a bántalmazó kapcsolatból, ha pedig kilép és elmenekül, akkor kötelezik őt a kapcsolattartás biztosítására. A két ellentétes elvárásnak való meg nem felelés büntetést von maga után: mindkét esetben kiskorú veszélyeztetése lehet a vád. A gyermek védelmének megkísérlését szolgálhatja számos olyan magatartás is, amelyek azt a látszatot kelthetik a felületes külső szemlélőben, hogy a bántalmazott nők elfogadják az erőszakot. Ilyen például, amikor azért próbálnak megfelelni a bántalmazó követeléseinek, hogy azzal a súlyosabb erőszakot elkerüljék: a fenyegetések hatására nem lépnek ki a kapcsolatból; vagy nem sikoltanak a bántalmazás során; vagy nem próbálnak elmenekülni, ha a gyerekkel a kezükben bántalmazza őket a férjük, mert az még súlyosabb erőszakkal fenyegette meg őket, ha ezt megkísérelnék; vagy ügyvédjük tanácsára nem említik az erőszakot válás során. A bántalmazott nők ezen felül gyakran megtanítják a gyereküknek, hova bújjanak el a férfi erőszakkitörése során, elküldik a gyereket barátokhoz, elmenekülnek otthonról, távoltagekést kérnek, stb. – ezeket azonban a hatóságok szinte soha nem ismerik el a gyermeket védő viselkedésként. A veszélyeztető és védő magatartások közti különbség tétel hiánya hibás bírói döntésekhez vezethet, és kiszolgáltatathatja a gyereket a további erőszaknak, ezért ezeket a körülményeket a lehető legpontosabban fel kell tárni.

Leszbikus és meleg kapcsolatban külön akadályozhatja a bántalmazott szülőt a gyerek megvédésében, ha hivatalosan nem hozzátartozója a gyereknek. Magyarországon a leszbikus és meleg párok kapcsolatban élők nem fogadhatnak örökbe közösen, illetve nem fogadhatják örökbe a partner biológiai gyerekeit sem. Ez oda vezethet, hogy a gyerekek gondozásából ténylegesen nagyobb részt vállaló, a gyerekekkel bensőségebb kapcsolatot fenntartó bántalmazott szülőnek hivatalosan nincsenek szülői jogai, így nem léphet fel a hatóságoknál a gyerekek védelmében. Attól is okkal félhet az ilyen jogi helyzetben lévő bántalmazott szülő, hogy elveszíti a kapcsolatát a gyerekével, ha akár a saját bántalmazása, akár a kiskorú veszélyeztetése miatt a hatóságokhoz fordul. Ez a helyzet maradásra készítheti a bántalmazott szülőt.

8.8. Hamis vád, szülői elidegenítés és gyerek vagy felnőtt elleni szexuális erőszak vádja

A bíróságok munkájában is megjelenik az a közkeletű felfogás, amely szerint válófélben lévő nők bosszúból vagy hogy előnyhöz jussanak (például nekik ítéljék a gyerek felügyeleti jogát vagy a lakást), gyakran vádaskodnak azzal, hogy a férfi partnerük szexuálisan bántalmazza a gyereküket vagy őket. Az ilyen esetek magyarázataként egyre többen hallani a szülői elidegenítési tünetegyüttesről (angol nevén parental alienation syndrome – PAS). E szerint az elképzelés szerint a gyerekek csak azért számolnak be az incestusról, mert az anya befeketíti előttük az apjukat, és telebeszéli a fejüket a szexuális bántalmazással. Arról is hallani, hogy a partnerkapcsolaton belüli nemi erőszak ügyekben is csak rosszindulatú nőkről lenne szó. Lássuk, milyen tudományos érvek támasztják alá ezeket a feltételezéseket.

Magyarországon nem gyűjtenek adatokat külön a családon belüli erőszakról, így az ilyen esetek nyomon követése nehézkes. Emellett a Patent Egyesület jogsegélyszolgálatának esetei alapján jellemző, hogy az ilyen esetekben a hatóságok nem vagy csak felületesen nyomoznak, és a Patent és a NANE Egyesület által közösen jegyzett 2007-es kutatásból az is kiderül, hogy a nyomozás leginkább azt firtatja, hogy a nemi erőszak sértettje, valamint az incestus sértettjének gondviselőjeként eljáró anya hazudik-e vagy beteg személyiségű-e, miközben sokkal ritkábban vizsgálják a gyanúsított igazmondását és személyiségét.³⁸ A kutatási eredmények szerint ráadásul az ilyen vizsgálatokra felkért igazságügyi

³⁸ Wirth J. szerk. (2009): Rendszerbe zárva. *Hogyan kezeli az igazságügyi rendszer a nők és gyerekek elleni férfierőszak jelenségét ma Magyarországon?* Budapest, Patent Egyesület – NANE Egyesület. Letölthető: http://nane.hu/kiadvanyok/kezikonyvek/rendszerbe_zarva.pdf

pszichológus szakértők többségének vannak olyan nézetei, amelyek alapján felmentés jár az incesztus vagy a nemi erőszak elkövetőjének, vagy az áldozatot kell hibáztatni. Ez elfogultságot jelent a gyanúsított pártján. Ezért ha lennének is adatok arról Magyarországon, hogy milyen gyakorisággal használják a magyar nők az incesztus vagy a nemi erőszak hamis vádját, akkor sem lennének megbízhatóak. Legjobb, ha ebben a helyzetben a nemzetközi szakirodalmat vizsgáljuk meg.

8.8.1. Hamis vád incesztusügyekben

Kanadában két reprezentatív mintán alapuló kutatást is végeztek állami megrendelésre az incesztusügyekkel kapcsolatos hamis vádak tárgyában. Egy 2003-as adatokon alapuló kutatásból az derül ki, hogy a bejelentett incesztuseseteknek mindössze 4%-a rosszindulatú hazugság. Hasonló eredményekre jutott egy 1998-as adatokra alapuló, kanadai reprezentatív vizsgálat is, amely kifejezetten a gyerekelhelyezési és láthatási ügyekben vizsgálta az incesztus vádját. Ebből az derül ki, hogy az ilyen ügyeknek csak 12%-ában van szó szándékos hamis vádról. A 12%-nyi szándékos hamis vádon belül, a szándékos hamis vád 43%-át a felügyeleti joggal nem rendelkező szülő (aki tipikusan az apa) terjeszti elő, 19%-uk ismerősöktől származik, és csak 12%-uk (az összes eset alig 1,5%-a) származik a felügyeleti joggal rendelkező szülőtől (aki tipikusan az anya), valamint 2%-uk a gyerektől. Vagyis nem igaz, hogy az anyák a gyerek fölötti felügyelet megszerzésére használják az incesztus hamis vádját – a közkeletű felfogással ellentétben épp az apák teszik ezt.³⁹

8.8.2. Hamis vád partnerkapcsolati szexuális erőszak ügyeiben

Mi a helyzet a partnerkapcsolaton belüli nemi erőszak vádjával? Három amerikai szerző, Lonsway, Archambaut és Lisak (2009) „Hamis vád. Lépünk túl rajta, hogy sikeresen kinyomozhassuk és üldözhesük a nem ismeretlen által elkövetett szexuális támadást” címmel kiadott tanulmányában arról ír, hogy az összes kutatás a 2–8%-os tartományba teszi az ilyen esetekben a hamis vád arányát.⁴⁰ Például az amerikai szerzők idézik a brit belügyminisztérium által a rendőrségi statisztikákból készített nagy, reprezentatív felmérést, amely szerint a rendőrök a partnerkapcsolati szexuális erőszak eseteinek 8%-át nyilvánítják hamis vádnak. Azonban a brit kutatók rámutatnak, hogy a valós szám még ennél is alacsonyabb, mert ez az arány tartalmazza azokat az eseteket is, amelyek csupán a rendőrök benyomásán alapulnak. Ezért a kutatók megvizsgálták az egyes esetekben rendelkezésre álló bizonyítékokat is: ezek fényében a valóban bizonyíthatóan hamis vádak aránya 2,5%-ra esett (idézi Lonsway és mtsai, 2009). Egy nagy mintán készített ausztrál kutatásban a hamis vádak aránya 2,1% volt.⁴¹

Fontos a bíróságnak észben tartania, hogy bántalmazók előszeretettel állítanak be hamis vádnak olyan történéseket, amelyek nem merítik ki a hamis vád fogalmát: például a gyerek visszavonja korábbi

³⁹ Trocmé, N., Fallon, B., MacLaurin, B., Daciuk, J., Felstiner, C., Black, T., Tonmyr, L., Blackstock, C., Barter, K., Turcotte, D. & Cloutier, R. (2005): Canadian Incidence Study of Reported Child Abuse and Neglect, 2003: Major Findings. Minister of Public Works and Government Services, Canada. Trocmé, N. & Bala, N. (2005): „False Allegations of Abuse and Neglect When Parents Separate.” *Child Abuse and Neglect*, 29, 1333-1345.

⁴⁰ Lonsway, K. A.; Archambaut, J. és Lisak D. (2009) False Reports: Moving Beyond the Issue to Successfully Investigate and Prosecute Non-stranger Sexual Assault. *The Voice*, 3(1). The National Center for the Prosecution of Violence against Women. Letölthető: http://ndaa.org/pdf/the_voice_vol_3_no_1_2009.pdf

⁴¹ Heenan, M. és Murray, S. (2006) Study of Reported Rapes in Victoria, 2000-2003. Melbourne Australia: Office of Women's Policy: Department of Victorian Communities.

állítását, nem válaszol az igazságügyi pszichológus kérdéseire, vagy azt mondja, hogy tényleg állított valamit, de azt az anyja félreértette.⁴² Hasonlóképpen az igazságügyi pszichológus szakértőnek az a kijelentése, hogy a gyerek vizsgálati anyagában nincs nyoma a szexuális erőszaknak, nem jelent hamis vádat, hanem fakadhat abból, hogy a szakértő nem megfelelő módszerekkel vizsgálódik, illetve előítéletes (ami például a magyar igazságügyi pszichológus szakértői gyakorlatot jellemzi, lásd: Kuszing, 2007⁴³). Az sem alapozza meg a hamis vádat, ha az apánál nem találni olyan pszichológiai, személyiségjegyet, amely szexuális devianciára utal. A pszichológusok rendre ilyen jegyeket keresnek incesztus vádja esetén (Kuszing, 2007), holott az incesztuselkövető férfiak személyiségtesztjei általában „normális” személyiséget és szexuális érdeklődést mutatnak (a szakirodalom összefoglalóját lásd: Bancroft és Silverman, 2002).

Összességében tehát az incesztusvádak és a partnerkapcsolati szexuális erőszak vádja esetén is igen alacsony a nők által elkövetett hamis vádak aránya, körülbelül akkora, mint más bűncselekmények esetén.

8.8.3. Szülői elidegenítés (PAS)

Egyes jogászok és pszichológusok azzal festenek félrevezető képet a hamis vád gyakoriságáról, hogy a szülői elidegenítési tünetegyüttesről (PAS) beszélnek. E szerint az anyák bosszúvágytól vezérelve készakarva elidegenítik a gyerekeiket az apjuktól, és bebeszélnek nekik, hogy mondják azt, hogy az apjuk megerőszakolta őket, vagy bántalmazó. Ezt a tünetegyüttest nem ismeri el semmilyen komoly szakmai szervezet, így a pszichiátriai és lelki megbetegedések világszerte használt statisztikai és diagnosztikai kézikönyvét (DSM) kiadó Amerikai Pszichiátriai Társaság (APA) sem. A legtöbb kutatás szerint a PAS-nak nincs tudományos alapja, és ezért nem ajánlják az amerikai bíróságoknak és hatóságoknak, hogy bizonyítékként elfogadják.⁴⁴ Bár 2010 folyamán az amerikai apajogi szervezetek erősen lobbiztak, hogy az APA vegye föl a szülői elidegenítést a statisztikai kézikönyv következő, ötödik változatába, az nem került rá a létezőnek tekintett pszichiátriai kórképek listájára.

Fontos tudni a PAS megítéléséhez, hogy azt egy Richard Gardner nevű pszichiáter találta ki, aki többek között úgy gondolta, hogy az incesztuselkövető férfiakat meg kell nyugtatni, hogy a gyermekek szexuális használatát a legtöbb ember elfogadja, és hogy az incesztusról beszámoló és az apjukkal találkozni nem akaró gyerekeket „fenyegetésterápiával” kell kezelni, amelynek során megfenyegetik őket, hogy az anyjuk börtönbe kerül, ha nem engedelmeskednek az apjuknak.⁴⁵ Gardner azt is gondolta, hogy a pedofília előnyös a fajfenntartás szempontjából.⁴⁶ Gardner nézetei és a fenti tudományos eredmények fényében nem csoda, hogy a pszichológus szakma többsége áltudománynak tartja a PAS-t, amelyet kifejezetten az incesztuselkövetők felmentésére találtak ki és használnak.

⁴² Bancroft, L. és Silverman, J. G. (2002) *The Batterer as Parent. Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

⁴³ Kuszing G. (2007) Az igazságügyi pszichológus szakértők gyakorlata családon belüli erőszak esetén. In: Wirth (2009), 59-108. o.

⁴⁴ Ld. pl. Hoult, J. A. (2006) The evidentiary admissibility of parental alienation syndrome: science, law, and policy [Abstract]. *Children's Legal Rights Journal*, 26(1). <http://ssrn.com/abstract=910267>; Walker, L. E. A., Brantley, K. L. & Rigsbee, J. A. (2004) A Critical Analysis of Parental Alienation Syndrome and Its Admissibility in the Family Court. *Journal of Child Custody*, 1(2), 47 -74.

⁴⁵ Gumbel, A. (2003. május 31.) Dr Richard A. Gardner: Child Psychiatrist Who Developed the Theory of Parental Alienation Syndrome. *The Independent*.

⁴⁶ Idézi: Dallam, S. J. (1998) Dr. Richard Gardner: A review of his theories and opinions on atypical sexuality, pedophilia, and treatment issues. *Treating Abuse Today*, 8(1), 15-23. <http://www.leadershipcouncil.org/1/res/dallam/2.html>

Miért van akkor mégis, hogy a bírók úgy tapasztalják, hogy sok nő csak a válóper vagy az egyéb büntetőper kapcsán áll elő „hirtelen” az erőszak vádjával? Először is, nem tudjuk, hogy a bírósági statisztikák valóban azt mutatják-e, hogy a válóperek idején gyakoribbak az incesztus- és egyéb erőszakvádak, és nemcsak a mindenkiben élő előítéletek láttatják így a bírósági dolgozókkal. Azonban ha tényleg így is van, számos más oka is lehet annak, hogy az erőszakvádak a válás körül merülnek föl.

1. Logikus, hogy a szexuális erőszakot vagy incesztust tapasztaló fél el akarjon válni, tehát ha a bántalmazott ezt állítja, könnyen lehet, hogy az erőszak volt előbb, mint a válás kezdeményezése.
2. A jogsegélyszolgálatok és lelkisegély-szolgálatok tapasztalata szerint, legalábbis ami a partnerkapcsolaton belüli fizikai erőszakot illeti, sok bántalmazott nő már az előtt is segítséget kér az erőszak miatt, mielőtt válóperbe kezdene. Azonban nagyon gyakori, hogy nem kap segítséget, és a pszichológusa, az ügyvédje vagy más szakember egyenesen lebeszéli arról, hogy ezt a témát felhozza, mert a szakember úgy véli, hogy azzal a nő csak veszíthetne, hogy a párkapcsolat még megjavítható, vagy, hogy a nő maga tehet róla, hogy bántalmazták. Így állhat elő az a helyzet, hogy bár a nő igazából sokszor segítséget kért már az erőszak miatt, az igazságügyi rendszerben csak akkor jelenik meg – látszólag hirtelen – ez a vád, amikor a kapcsolatról világossá válik, hogy menthetetlen, és a nő válást kezdeményez, illetve amikor szembesül azzal, hogy nem lehet megegyezésre jutni a volt partnerével, de ennek oka az erőszak feltárása nélkül nem érthető a bíróság számára, hanem őt vonják felelősségre a megegyezés hiánya miatt. A tapasztalatok szerint a szexuális erőszak esetében is a szakemberek hasonló viselkedése hátráltatja, hogy a nők és más bántalmazott családtagok korán bírósághoz, rendőrséghez forduljanak, illetve hogy az erőszak tényét a hatóságok valóban feltárják.
3. A bántalmazott nők, gyerekek és egyéb családtagok nem merik ezeket a vádakat felhozni, amíg együtt élnek az erőszakos emberrel.
4. A bántalmazás sokszor a válás kapcsán kezdődik vagy erősödik fel. Közismert statisztikai adat, hogy a súlyos fizikai erőszak és a partner elleni emberölések száma akkor ugrik meg, amikor a nő vagy más bántalmazott családtag bejelenti válási, távozási szándékát, és egyes bántalmazók ilyenkor az erősödő elrettentés eszközei között a szexuális erőszakot is felvonultatják.
5. A gyerek elleni szexuális erőszak is felerősödhet a válás kapcsán, vagy épp ekkor jelenhet meg. A partnerüket fizikailag bántalmazó férfiak feljogosítva érzik magukat arra, hogy családfőként párjukat, gyereküket tárgyként saját céljaikra használják, irányítsák, és ebben nagyban hasonlítanak az incesztus elkövetőkre. Ennek megfelelően a partnerüket bántalmazó férfiak gyakrabban követnek el incesztust, mint a partnerüket nem bántalmazók.⁴⁷ A válás előtt a legtöbb apa nem tölt időt a gyerekével négy szemközt, mivel a legtöbb férfi, de különösen a bántalmazók szerint a gyerekekkel való foglalkozás főként az anya dolga, így nincsen alkalma az apának incesztust elkövetnie. A válás után, a láthatások során felügyelet nélkül találkozódik az apa a gyerekekkel, ami alkalmat ad a szexuális visszaélésre (Bancroft és Silverman, 2002). Az incesztusról és partnerkapcsolaton belüli szexuális támadásról beszámoló gyerekek és nők túlnyomó többsége tehát nem hazudik és nem zavarodott. Ezek az erőszakfajták sokkal gyakoribbak, mint ahogy korábban hitték, és nem elsősorban az anyák, hanem az elkövető férfiak hazudnak ezekben az ügyekben.

⁴⁷ A szakirodalom összefoglalását lásd: Bancroft, L. & Silverman, J. G. (2002) *The Batterer as Parent. Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.

8.9. A bántalmazás megjelenése a bíróságon

Az alábbi pontok a bántalmazásnak a bíró számára közvetlenül megfigyelhető jellemzőit tartalmazzák.

8.9.1. Partnerkapcsolati erőszak a büntetőügyekben

A kifejezetten partnerkapcsolati erőszak miatt indított ügyek többségében a bántalmazott a tanú vagy magánvádló, a bántalmazó a vádlott. A bántalmazott is lehet büntetőper vádlottja. Például a bántalmazottat általában feljelenti a bántalmazó, amikor az önvédelemből vagy gyerekei védelmében fizikai erőt használ a bántalmazó ellen. Nem ritkák a rágalmazási feljelentések sem, aminek különös erőt ad az a tény, hogy a bántalmazást magát viszonylag rossz felderítési aránnyal vizsgálják ki. Büntetőper vádlottja lehet a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag, ha a bántalmazó bűncselekmény elkövetésére kényszerítette, vagy az ő neve alatt futtatott céggel követett el gazdasági bűncselekményt. A büntetőeljárás alapján folyó távoltartási ügyben a bántalmazott és a bántalmazó is feltűnhet, mint kérelmező.

A családon belüli erőszak tanújává vált gyerekek is lehetnek büntetőper tanúi, vádlottjai vagy bűncselekmény áldozatai. Gyerekek gyakran tanúi a partnerbántalmazásnak, a partnerüket bántalmazó férfiak nagy arányban a velük egy háztartásban élő gyerekeket is bántalmazzák, és a gyerekek is követhetnek el önvédelmet, vagy védhetik a bántalmazott szülőt, illetve fiatakorú is lehet áldozata vagy elkövetője partnerbántalmazásnak saját párkapcsolatában.

8.9.2. Partnerkapcsolati erőszak a polgári bíróságokon

A polgári perek rendkívül széles skálája miatt az alábbi lista csak a legjellemzőbb típusokat tartalmazza:

1. A bántalmazott nő a házasság felbontását kezdeményezi.
2. A bántalmazott nő megelőző távoltartást kérelmez.
3. A bántalmazott nő felügyelt kapcsolattartást szeretne, mert a férfi gyerekekre is veszélyes.
4. A bántalmazott nő a férfi fenyegetésének hatására aláírt megegyezés megváltoztatását kéri a bíróságtól.
5. A bántalmazott nő gyerekfelügyeleti jogot és elhelyezést kér a bíróságtól, hogy a bántalmazó férfi gyerekekre gyakorolt káros hatását csökkenteni lehessen.
6. A bántalmazó a gyerekelhelyezés, illetve a kapcsolattartás megváltoztatását kérvényezi, hogy a bántalmazott fölött így gyakoroljon továbbra is ellenőrzést.
7. A bántalmazó férfi szülői jogainak megvonását kéri, mert a férfi bántalmazta a gyerekeket.
9. A bántalmazó kártérítési pert indít a bántalmazott által a védekezésekor neki okozott sérülésért, amelyben az önvédelmet nem állapították meg.
10. A vagyonmegosztási per a felek egyezségének hiányában elhúzódik, a bántalmazó feltűnően nem siet a pert befejezni.
11. A bántalmazott a bántalmazás folytatódása miatt kizárólagos lakáshasználati jogot kér a bontóperben.

8.9.3. A bántalmazó férfi irányító és ellenőrző magatartása a bíróságon

A bántalmazók gyakran megkísérlik elérni, hogy a bírósági eljárást ne a bíró, hanem ők irányítsák, és ily módon is megfélemlíthessék a bántalmazott nőt. A bántalmazók gyakran használják eszközként a jogrendszert arra, hogy azzal is ellenőrizzék, irányítsák, zaklassák a nőt, bántalmazott családtagot.

Ez megjelenhet a bíróságon abban, hogy a bántalmazó:

1. fenyegeti a bántalmazottat vagy másokat a bíróságon, a bíróság előtt, a tárgyalóterem előtt a folyosón, hogy a beadvány vagy korábbi tanúvallomása megváltoztatására kényszerítse a bántalmazottat;
2. követi a bántalmazottat a bíróságon és a tárgyalás után;
3. levelezik a bántalmazott nővel, családtaggal, vagy fenyegető, lenéző pillantásokkal félemlíti meg. Ezek ugyan a kívülállók számára nem tartalmazzák mindazt az üzenetet, amelyet a bántalmazott számára (mivel neki konkrét emlékei fűződnek egy-egy kifejezés vagy „nézés” jelentéséről, és az azt követő bántalmazásokról), azonban kívülállók számára is érzékelhetők, és a nőre, bántalmazottra gyakorolt hatásaik megfigyelhetők és értelmezhetők;
4. barátait vagy családtagjait elhossa a bíróságra, hogy megfélemlítse a nőt vagy más bántalmazott családtagot;
5. hosszú előadásokat tart arról, hogy a bántalmazott nő vagy más családtag mit tett, ami miatt meg „kellett” ütnie;
6. kinyilvánítja, hogy nagyon sajnálja a bántalmazást, és fogadkozik, hogy meggyőzze a bántalmazottat és a bíróságot, nincs szükség büntetésre;
7. újra és újra halasztást kér, elhúzza az ügyek befejezését;
8. folyamatosan kifogásokkal él az eljáró személyekkel szemben, elfogultsági indítványokat terjeszt elő, új kirendelt védőt kér, nem tartja be a védővel megbeszélte időpontokat, nem jelenik meg olyan tárgyalásokon, amelyeken nem áll érdekében;
9. megzavarja a bíróság és a bántalmazott kommunikációját (ellopja a nő vagy más bántalmazott családtag levelét, a postai értesítőt, hazudik a nőnek az időpontról, stb.), így a bántalmazott nem tudja, mikor kell megjelennie a tárgyaláson;
10. a bántalmazott távoltartását kérelmezi;
11. folyamatosan teszteli a kapcsolattartás korlátait: nem jelenik meg, késve érkezik, máskor jelenik meg, és ha a kapcsolattartás bármely okból meghiúsul, eljárást kezdeményez a bántalmazottal szemben;
12. gyerekelhelyezési, kapcsolattartási eljárásokat indít vagy ezzel fenyegetőzik, hogy így kényszerítse a nőt, azonos nemű élettársat a válóper vagyoni jogi ügyeiben;
13. barátait, ismerőseit, ügyvédjét, illetve az apajogi szervezeteket arra használja, hogy szóbeli erőszakkal megfélemlítsék, megalázzák a bántalmazott nőt vagy egyéb családtagot (és néha a bíróságot);
14. bármilyen a gyereket korábban vagy a válás idején ért ártalmat, problémát (pl. betegség, baleset) vagy a bántalmazott nőről rendelkezésre álló bármilyen „terhelő” adatot (pl. a nő naplója, korábbi öngyilkossági kísérlete, pszichológushoz járása) arra használ, hogy megkísérelje elérni, hogy azt a bíróság a nő szülői alkalmatlanságáról való bizonyítéknak tekintse.

8.10. Ajánlások

Az alábbi listát elsősorban továbbgondolásra ajánljuk. Bár a forrásanyagokban ezek az ajánlások a bíróságok számára – és így a nemzetközi jó gyakorlatban – rendre megjelennek, vannak köztük olyanok, amelyek a hatályos magyar törvények szerint egyelőre Magyarországon nem vagy nem teljesen valósíthatók meg. Az eltérő jogrendszerek ellenére is vannak azonban olyanok, amelyeket jogszabály nem tesz lehetetlenné, vagy akár egyenesen előír Magyarországon is. Ugyanakkor nem árt megjegyezni, hogy az alábbi ajánlások Amerikában is több államban feszegetik a hatályos jogszabályok adta lehetőségek határait, a washingtoni Legfelsőbb Bíróság mégis kiadta azokat. Azt javasoljuk tehát, hogy az itt található ajánlások közül a bíróságok nyitottságuk és elkötelezettségük mértékében valósítsák

meg azokat, amelyeket saját körülményeik és a külső szolgáltatások rendelkezésre állása alapján kivitelezhetőnek tartanak.

1. A tanú-, illetve áldozatvédelem nyújtotta lehetőségeket a legmesszebbmenőkig alkalmazni kell a családon belüli erőszak esetén: az erőszak áldozata tanú és áldozat is, és a védelemre azért van fokozottan szüksége, mert a bántalmazó hozzáférése az ő esetében lényegesen nagyobb fokú, mint az idegen általi erőszak áldozatának esetében.
2. Ha a tanú nem jelenik meg, ne büntessék ezért, viszont folytassák az ügyet. Mielőtt a bíróság ilyen körülmények között lezárna egy ügyet, a bántalmazottat irányítsák bántalmazott nőkkel foglalkozó szolgáltatóhoz, illetve az Áldozatvédelmi Szolgálathoz.
3. A segélyhívás hangfelvételét (rendőrség, mentők, esetleg segélyvonalak) a bíróság tekintse bizonyítéknak: a hívó zaklatott idegállapota, a bejelentő pillanatnyi benyomásának kimondása közvetett bizonyítékként szolgálhat az eljárásban.
4. A visszavont feljelentést vagy tanúvallomást a bíróság vegye figyelembe, különösen, ha egyéb bizonyíték az eredeti tanúvallomást támasztja alá.
5. Azért, mert a felek „kibékülnek”, a bíró ne állapítson meg enyhébb büntetést, felfüggesztett szabadságvesztést, próbára bocsátást vagy pénzbüntetést, ha a kibékülés hiányában ezt nem tette volna meg. A büntetést az elkövetett cselekmény, annak társadalomra való veszélyessége, a súlyosbító és enyhítő körülmények határozzák meg, nem a felek viszonya. A családon belüli erőszak társadalomra veszélyes volta nem kétséges. Ráadásul a „kibékülés” csak az esetek elhanyagolható hányadában eredménye a bántalmazó őszinte megváltozásának, valójában szinte mindig a bántalmazottat ért fenyegetésre vagy manipulációra történik, és része a bántalmazás folyamatának.
6. Családon belüli erőszak eseteiben a bíróság ne bocsássa próbára a bántalmazót, ne büntesse pénzbírságra, hanem főszabályként letöltendő börtönbüntetést szabjon ki. A nem letöltendő büntetések egyáltalán nem biztosítják a bántalmazottak és gyerekeik biztonságát, hiszen a bántalmazó továbbra is erőszakos lehet velük. A pénzbüntetést gyakran a bántalmazott pénzből vagy a közös családi kasszából fizetik, így további hátránynak teszik ki a bántalmazottat. A nem letöltendő büntetéseknek az az üzenete a bántalmazó férfi és a bántalmazott nő, illetve a nem heteroszexuális párkapcsolatban élő bántalmazók és bántalmazottak számára, hogy a felelősségre vonás elkerülhető, ami arra biztatja az elkövetőt, hogy tovább folytassa a bántalmazást, és arra biztatja a bántalmazott nőt vagy más családtagot, hogy a jövőben ne keresse az igazságszolgáltatás segítségét. Ezzel szemben a letöltendő büntetésnek az az üzenete még a potenciális bántalmazók és áldozatok számára is, hogy a családon belül elkövetett bűncselekmények esetén az állam garantálja a bántalmazottak biztonságát, és megbünteti a bántalmazókat.
7. A bíróság ítéljen meg kártérítést a bántalmazásért és az azzal kapcsolatban elszenvedett hátrányokért. Kártérítés jár önmagában a bántalmazásért is, akkor is, ha a bántalmazottnak nincsen közvetlenül pénzben kifejezhető kára. Kár éri a bántalmazottat, illetve az ő bántalmazásán keresztül közvetetten vagy közvetlenül a bántalmazott gyerekeket is, akiket gyakran egész életükre traumatizálnak a bántalmazó által elkövetett cselekmények, és ezzel kapcsolatban orvosi, pszichológiai ellátásra vagy folyamatos ápolásra szorulhatnak. A kártérítésnek fedeznie kell ezek költségeit az elszenvedett testi és pszichológiai sérülések nem vagyoni kárban jelentkező értékén túl.
8. A kártérítésnek és a vagyonmegosztásnak ki kell terjednie a nő vagy más bántalmazott családtag által fizetés nélkül éveken keresztül végzett munkára. A nő vagy más családtag házimunkával és gyerekneveléssel töltött idejét azon az áron számítsa a bíróság, amelyen azt a férfi vagy nem heteroszexuális párkapcsolatban élő bántalmazó meg tudta volna vásárolni a piacon (24 órás bébiszitter, szakács, takarító, házvezető órábéré). A nő vagy más bántalmazott családtag elszigetelése

következtében a bántalmazottakat kár éri, mivel elmarad a házon kívül végzett munkából származó jövedelmük, egészség- és nyugdíjbiztosításuk, nem szereznek iskolai végzettséget – ezek értékét is ölelje fel a kárpótlás vagy a válóperben a vagyonmegosztás. A bíróság kötelezze a bántalmazót, hogy fizesse a bántalmazott iskoláját és iskolába járása idején a megélhetését, ha a bántalmazott a bántalmazó elszigetelése miatt nem szerzett iskolai végzettséget.

9. A kártérítésnek vagy tartásdíjnak figyelembe kell vennie, ha a bántalmazott nő vagy más bántalmazott családtag továbbra is veszélyben van, és emiatt költözésre, esetleg névváltoztatásra stb. kényszerül. Ekkor ezek költségeit is fedeznie kell a bántalmazónak.

10. Kártérítést vagy tartásdíjat kell nyújtani a nőnek, bántalmazott családtagnak, ha PTSD-től szenved a bántalmazás következtében, és ezért kezelésre van szüksége, illetve ez befolyásolja a munkavégző képességét.

11. Vagyonmegosztásnál abból az erős valószínűségből kell kiindulni, hogy a bántalmazott nőnek vagy azonos nemű bántalmazott partnernek nem volt a bántalmazóval egyenlő befolyása a család pénzügyeire. Így nagy valószínűséggel nem tükrözik a tulajdonviszonyok a két fél tényleges hozzájárulását. Sok bántalmazó gyakorol kizárólagos kontrollt a család pénzügyei fölött. Számos férfi visszatartja fizetésének egy részét – mely eleve a nő kereseténél gyakorta nagyobb – a közös kasszából, és így gyűjt külön vagyont, miközben a bántalmazott nő nem is tudja, mennyit keres a partnere. Sokszor a bántalmazó férfiak manipulálják vagy kényszerítik a nőt, hogy saját nevére kölcsönt vegyen fel, és ennek terheiből a válás során nem kívánják kivenni a részüket. Sok bántalmazó dönt a partnere megkérdezése nélkül vagy a partnerét manipulálva nagyobb, és gyakran a saját kizárólagos használatában álló vagyontárgyak (lakás, autó, számítógép) megvásárlásáról. A vagyonmegosztásról szóló döntésnek figyelembe kell vennie ezeket a tényeket azzal, hogy a bántalmazott nőről, illetve egyéb bántalmazott családtagról nem feltételezik, hogy önálló anyagi döntéseket tudott hozni a bántalmazó mellett (hacsak ő ezt nem állítja). Ennek megfelelően a bántalmazott vállalkozása nevéen lévő tartozással, adóelmaradással, adócsalással kapcsolatban vizsgálni kell, hogy az nem a bántalmazó döntésének következtében keletkezett-e, és nem őt illeti-e valójában a teher. Ugyanígy a férfi vagy nem heteroszexuális kapcsolatban élő bántalmazó nevéen lévő lakás esetében vizsgálni kell, hogy a nő vagy más bántalmazott családtag mivel járult hozzá annak újjáépítéséhez, felújításához, megvásárlásához. A bántalmazó nevéen lévő vagyontárgyak esetében vizsgálni kell, hogy azok nem a nő, illetve más bántalmazott családtag munkájának, öröklésének eredményeként keletkeztek-e.

12. A bíróság rendelje el, hogy a bántalmazó fizesse ki a bántalmazott pereskedéshez kapcsolódó költségeit.

13. A nőnek juttatandó tartásdíj megállapításakor figyelembe kell venni:

a) hogy a nőnek vagy a vele egy háztartásban élő gyerekeknek van-e hosszú távú kezelést vagy ápolást igénylő fizikai vagy pszichológiai sérülése, és ezzel kapcsolatban milyen mértékben csökkent a nő munkavégző képessége, milyen terápiára, ápolásra szorulnak, és ennek mik a költségei;

b) azt, ha a bántalmazó férfi manipulációval vagy erőszakkal rábírta a nőt, hogy ne vállaljon pénzkereső munkát a háztartáson kívül, vagy ne szerezzen megfelelő képesítést, és ezért az áldozat több évre kiesett a munkából, karrierje megbicsaklott vagy tönkrement, nyugdíjának várható összege kevesebb lesz, mint folyamatos munkavégzés esetén lett volna, ha egyáltalán el tudja érni a jogosultságot megalapozó időtartamot;

c) a bántalmazott nő annak következtében csökkent pénzkereseti lehetőségét, hogy a bántalmazó férfi zaklatja vagy zaklatta a munkahelyén, és lehetetlenné teszi vagy tette a munkavégzését;

d) az azzal kapcsolatos költségeket, hogy a bántalmazott nőnek bujkálnia kell;

e) hogy érdemes a tartásdíj egy összegben kifizetését elrendelni, hogy csökkentsék annak valószínűségét, hogy a férfi visszatérően ne fizessen, újabb és újabb eljárásokat vonva maga után, és ily

módon tovább zaklassa a bántalmazott nőt, és felesleges kiadásokat okozzon az államnak az eljárásokkal;

f) erőszak esetében a bírói gyakorlat szerint szokásos tartásdíjnál magasabb is megállapítható, tekintettel az erőszak körülményére.

14. A bíró hallgassa meg a bántalmazottat, hogy milyen büntetést tartana megfelelőnek, milyen büntetés tudná biztosítani a bántalmazott biztonságát és a bántalmazó felelősségre vonását.

15. Szükség esetén a bíróság állapítsa meg, hogy a válás a bántalmazó hibájából történt.

16. A bírók tartózkodjanak attól, hogy a női ügyfelet vagy kollégát becsmérő, illetlen kifejezéssel (kedveskémnek, szívemnek, kis hölgynek) szólítsák meg. Tartózkodjanak attól, hogy a női kollégák szakértelmére megjegyzést tegyenek. Tartózkodjanak attól, hogy a női ügyfelek vagy kollégák kinézetére szexuális vagy egyéb jellegű megjegyzést tegyenek. Különösen tartózkodjanak az ügyfelek lenéző, vagy durva kezelésétől (pl. „Na, magának meg ki mondta, hogy kérjen zárt adatkezelést?!”). Az ilyen megjegyzések legjobb esetben azt közvetítik a női alkalmazottak és ügyfelek számára, hogy a jelenlétük nemkívánatos, és hogy a bíró ítéletét az az elfogultság fogja vezérelni, hogy az illető személy nő. Aláássák a női kolléga vagy ügyfél hitelét, és csökkentik annak a lehetőségét, hogy a női kolléga hatékonyan képviselje az ügyfelet a bíróságon.

17. A bírók utasítsák rendre a nőkollégák szakértelmét illető megjegyzéseket tevő, a nőkollégákat és ügyfeleket becsmérő, lekicsinylő megszólításokat használó kollégákat, tanúkat.

18. A bírók tartózkodjanak attól, hogy a roma, szegény, meleg, biszexuális, leszbikus, transznemű, fogyatékos ügyfélre vagy kollégára, vagy annak kinézetére megjegyzést tegyenek, az ilyen kollégák szakértelmét kétségbe vonják. Utasítsák rendre az ilyen megjegyzést tevő kollégákat, tanúkat.

19. A bírók a terhességgel, szoptatással, anyasággal kapcsolatos egészségi problémákat ugyanolyan súlyú egészségi problémaként vegyék tekintetbe, mint az egyéb egészségi problémákat.

20. Az elkövető ittas vagy bódult állapotát ne tekintsék a bírók enyhítő körülménynek, hanem súlyosbítónak tekintsék. Ahogy az autóbalesetek okozása kapcsán sem enyhítő körülmény az ittas állapot, úgy a partnerkapcsolati erőszak esetén sem. A legtöbb bántalmazó tisztában van az alkoholnak és az egyéb tudatmódosító szereknek azzal a hatásával, hogy csökkent bizonyos társadalmi gátakat, és így kihozza a személyből az addig rejtett vagy csak lehetőségként jelen lévő tendenciákat. Számos bántalmazó férfi használja tudatosan az alkoholt, hogy olyan erőszakos cselekményeket engedjen meg magának a partnerével szemben, amilyeneket józan állapotban nem tenne meg. Ezért helytelen az ittas, bódult állapotot enyhítő körülménynek tekinteni.

21. Ne tekintsék a bírók enyhítő körülménynek az áldozat ittas vagy bódult állapotát, sőt súlyosbító körülményként vegyék figyelembe. A partnerkapcsolati erőszak és nemi erőszak áldozatai áldozatok, függetlenül attól, hogy fogyasztottak-e alkoholt vagy más tudatmódosító szert, vagy nem. Ráadásul a tudatmódosító szer használata csökkentheti a nő védekezési képességét, aki így még kiszolgáltatottabb helyzetben lehet, vagy akár védekezésre képtelen állapotba is kerülhet – ezt az állapotot a bíró ne mulassza el súlyosbító körülményként figyelembe venni, hiszen az elkövető az áldozat védekezésre képtelen állapotát használta ki az erőszakhoz.

22. A gyermektartás megállapításakor is vizsgálja a bíróság, hogy a férfi elszigetelte-e a nőt a munkalehetőségeitől és a tanulástól a partnerkapcsolat során, és vegye számításba a háztartással és gyerekneveléssel töltött munkaidőt. Ha a férfi – akár tiltással, akár azzal, hogy nem vette ki a részét a házimunkából és a gyereknevelés munkájából – elszigetelte a nőt az önálló pénzkeresettől és a tanulástól, a bíróság állapítson meg magasabb tartásdíjat, hogy kompenzálja a nő karrierjéből kieső időt, és lehetőséget nyújtson neki, hogy a munkaerő-piacra visszatérjen vagy belépjen. A tartás mértékét és hosszát úgy állapítsák meg, hogy az lehetővé tegye a nő visszatérését a munkaerőpiacra, vagy azt, hogy szakmát tanuljon, és a munkaerőpiacra lépjen.

23. A tartásdíj megállapításakor a bíróság vegye figyelembe a férfi egyéb, hivatalos fizetésén kívül szerzett jövedelmét is.

24. Mivel Magyarországon a leszbikus és meleg kapcsolatokban élők nem fogadhatják örökbe egymás gyerekeit, illetve nem fogadhatnak közösen örökbe, a fenti szempontokat nem lehet érvényesíteni a tartásdíj kiszabásakor, mivel tartásdíj kiszabására nincs lehetőség. Ugyanakkor a bíróság a vagyonmegosztás, illetve kártérítés esetén vegye figyelembe ugyanezeket a szempontokat, és ítélje meg a bántalmazott kárának megtérítését.

25. Ha a bántalmazott végezte a házimunka és a gyerekekkel való foglalkozás javát, indokolt lehet a közös vagyon több mint 50%-át neki juttatni, vagy a közös vagyonton túl a férfi, azonos nemű partner magánvagyonából kompenzálni.

26. Amikor a bírók a szülői felügyeleti jogról és gyermekelhelyezésről döntenek, ne vegyék figyelembe az alábbi tényezőket:

a) a férfi nőénél magasabb jövedelme – ha a bíró úgy látja, hogy a nő jövedelme nem elég a gyermek biztonságos ellátásához, megfelelő tartásdíj kiszabásával biztosíthatja a gyermek jólétét ahelyett, hogy a kisebb jövedelmű fél hátrányos helyzetét növelné közvetett diszkriminációval;

b) ha a nőnek új szexuális partnere van.

Egy amerikai kutatás szerint ezeket a tényezőket rendszeresen a nőkre hátrányos szempontként értékeli a bíróságok⁴⁸, holott önmagában egyik tényező sem zárja ki a gyermek megfelelő színvonalú ellátását. Emellett bármelyik tényező figyelembe vétele a nőket közvetetten vagy közvetlenül diszkriminálja.

8.12. A családon belüli erőszak elleni fellépés egyéb polgári jogi eszközeinek alkalmazása⁴⁹

A családon belüli erőszak elleni jogi fellépésnek a távoltartás csak az egyik, a legfontosabb, de nem kizárólagos, és nem is minden helyzetben a leghatékonyabb eszköze. A polgári jog számos, még a jogalkalmazók számára is kevésbé, sőt a családon belüli erőszak megakadályozásának szempontjából akár egyáltalán nem ismert lehetőséget biztosít, különösen az átlagosnál rugalmasabb, az alkotmányos és az emberi jogi jogelveknek megfelelő jogszabály-értelmezést szem előtt tartó bírák számára.

8.12.3. A kapcsolattartás megvonása, szünetelése, vagy felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartás szabályozása

A kapcsolattartás szabályozásának alapelve nem a szülők gyerekekhez való jogainak biztosítása, hanem a gyermek egészséges erkölcsi, szellemi és testi fejlődéséhez való jogának biztosítása. A partnerkapcsolati erőszak összefüggésében ez első sorban azt jelenti, hogy a kapcsolattartásról szóló döntésnek biztonságba kell helyeznie a gyereket a bántalmazótól, és erősítenie kell a nem bántalmazó szülővel való kapcsolatát. Amint lent részletesebben is kifejtésre kerül, a gyermek gondviselőjének bántalmazása egyben gyermekbántalmazást is jelent. Ezért a gyermek sokféle módon sérül, ha félelme vagy akarata ellenére arra kényszerítik, hogy a partnerét bántalmazó szülőjével kapcsolatot tartson. Ráadásul a partnerüket bántalmazó férfiak ezen túl is általában sokféle veszélynek teszik ki a gyereket: a bántalmazó férfiak az átlagosnál gyakrabban aláássák az anya-gyerek kapcsolatot, gyakrabban erőszakosak szóban, fizikailag vagy szexuálisan a gyerekekkel, mint a nem bántalmazók, következetlen,

⁴⁸ De Silva—de Alwis, R. (é.n.) [kiadatlan kézirat] *Women and the Law: Gender Bias Task Forces*. Wellesley: Wellesley Centers for Women.

⁴⁹ E fejezet szerzője dr. Szepesházi Péter, a Budapesti Központi Kerületi Bíróság polgári ügyszakos bírójának.

elhanyagoló és autoriter szülő magatartást tanúsítanak, a gyerek könnyen elsajátíthatja társaságukban a partnerbántalmazáshoz vezető nézetrendszert, sokszor a gyerek elrablására és a volt partnerük bántalmazására használják a kapcsolattartást, illetve a gyerek a kapcsolattartás alkalmával tanúja lehet az esetleges új partner bántalmazásának.

Amennyiben a bántalmazó szülővel szemben akár a rendőrség, akár a bíróság megelőző távoltartást rendelt el, akkor a szülő szülői felügyeleti joga szünetel, és a távoltartás hatálya alatt nincs joga a gyermekével kapcsolatot tartani.

A távoltartással érintett időtartam elmúltával azonban a kapcsolattartási jog csorbítatlan, másrészt családon belüli erőszak esetén sem mindig születik távoltartási határozat. Ez utóbbi akkor fordulhat elő, ha hiányzik a hivatalbóli észlelés, ill. a távoltartás iránti kérelem, és a bíróság (más hatóság) jelzése alapján indult gyámhivatali vizsgálat alapján sem volt igazolható vagy valószínűsíthető a családon belüli erőszak. Ugyanakkor ezekben az esetekben sem kizárt, hogy a bíróság az előtte a kapcsolattartás megvonása, szünetelése vagy felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartás szabályozása iránt (akár egyéb tárgyú kérelmek mellett) folyamatban lévő perben bántalmazásról szóló újabb, immár az erős valószínűséget vagy akár a bizonyosság szintjét elérő körülményeket tárjon fel, és ideiglenes intézkedéssel vagy ítélettel megvonja a kapcsolattartást, kevésbé súlyos esetben elrendelje annak szünetelését, enyhe esetben, és ha a gyerek azt kifejezetten igényli, felügyelt, ellenőrzött kapcsolattartást eszközöljön.

Természetesen nincs bagatellizálható, szóra sem érdemes családon belüli erőszak, de fokozatok azért létezhetnek, így a szünetelés lehetőséget adhat a bántalmazónak arra, hogy bántalmazó magatartásán változtasson. Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy a bántalmazók akár hosszabb távon is szoktak elvárt magatartást tanúsítani, ha azt érzékelik, hogy tetteiknek számukra hátrányos következményeik vannak, az ilyen „szankciók” esetleg észlelhető gyors hatásával kapcsolatban tehát nem szabad megalapozatlan reményeket táplálni. A változást hosszabb távon, gyakorlatban kell megvizsgálni, nem pedig ígéretek, rövid távú változás, és különösen nem a bántalmazó által esetleg megfélemlíthető, zsarolható hozzátartozók, vagy az adott családban folyó bántalmazással szemben korábban fel nem lépett szakemberek állításai alapján. Ha nem súlyos, vagy hosszú ideje tartó, a gyermeket közvetlenül kevésbé érintő bántalmazás volt rögzíthető, valamint a tényfeltárás alapján nem állnak fent az apával kapcsolatban [a 9. fejezetben leírt] veszélyek, valamint a gyermek jól felfogott érdekeinek minden kétséget kizáróan megfelel, szintén szakemberek által felügyelt, illetve ellenőrzött (általában alapítványi vagy gyermekjóléti szolgálatnál eszközölt) kapcsolattartás lehet célszerű.

Rendkívül káros és téves a kapcsolattartás korlátozásának és megvonásának mellőzését azzal a körülménnyel indokoló szemlélet, amely szerint az elkövető „a gyermeket soha, csak az asszonyt verte, és sose a gyermek előtt”. A családon belüli erőszak olyan légkört, lelki abúzust valósít meg, rossz szülői mintát ad a gyermeknek, amely a gyermekre az életközösség fennállása alatt és azt követően – a kapcsolattartásnál is – ártalmas, ha a gyermek azt nem közvetlenül, hanem közvetetten tapasztalja meg. A gyerekek mindig tisztában vannak a bántalmazással, és még ha esetleg a testi vagy szexuális bántalmazást nem is látják, az azzal járó szóbeli, lelki és gyakran gazdasági erőszakot semmiképpen nem kerülhetik el. A tetteges bántalmazás közvetlen gyermeki észlelése tehát nem lehet megkövetelt tényállási elem. A bírói döntéssel elrendelt korlátozott vagy megvont kapcsolattartás a bántalmazás tényleges és ellenőrzött megszűnése esetén nem feltétlenül tart örökké, ám téves az a felfogás, amely szünetelés és korlátozás esetén megjelöli azt a jövőbeni időpontot, amelynél a szokásos, teljes körű, elvitellel és ottalvással járó kapcsolattartás újra elkezdődik. Helyesebb az „előbb bizonyítson a családon belüli erőszak tette, hogy megváltozott, s neki kelljen pert indítania, ha az áldozat indokolatlanul nem engedi a teljes körű kapcsolattartást” – mondattal jellemezhető megközelítés.

8.12.4. A szülői felügyeleti jog megszüntetése

A családon belüli erőszak lényegében megvalósítja a Ptk. 4:191.§-ában írt magatartást is, és a bíróság a következményt, a szülői felügyeleti jog megszüntetését akár ideiglenes intézkedéssel, akár ítélettel is előírhatja. Nem vitatható, hogy a bántalmazó „szülő felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti”.

Az eljáró bírónak nincs nehéz dolga akkor, amikor a testi vagy lelki bántalmazó magatartás egyértelműen a gyermekre irányul, s akkor sem, amikor a gyermek szeme láttára bántalmazza az egyik szülő a másikat. Ugyanakkor a másik szülővel szemben folyamatos, de kevésbé látványos verbális és egyéb metakommunikációs eszközökkel megvalósított családon belüli erőszak esetén is jogos igény a szülői felügyeleti jog megszüntetése. A bántalmazó szülő nemcsak a bántalmazott másik szülőnek, de a gyermekének is árt az erőszakkal – egy életre szóló negatív szülői mintaadással, érzelmi biztonságának veszélyeztetésével mindenképpen.

Amennyiben a per szülői felügyeleti jog megszüntetése iránti keresettel indul, akkor a bíróság a Pp. 302–303. §-ai szerinti eljárási szabályok alapján jár el, de előfordulhat, hogy egy másik, például kapcsolattartás újraszabályozása vagy gyermekelhelyezés (megváltoztatása) iránt indult perben nyújtanak be ilyen keresetet vagy viszontkeresetet. Ideiglenes intézkedés elrendelésének nemcsak kérelemre, hanem hivatalból is helye van. A tárgyalás soron kívüli kitűzése is kötelező.

5. Az Isztambuli Egyezményről

Az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról, közismert nevén az isztambuli egyezmény az Európa Tanács által megalkotott átfogó nemzetközi egyezmény a nők elleni erőszakkal és családon belüli erőszakkal szemben. 2011. május 11-én, Isztambulban nyitották meg az egyezményhez való csatlakozás lehetőségét. Az isztambuli egyezmény az első jogilag kötelező erejű eszköz, amely „a nők elleni erőszak leküzdésének átfogó megközelítését és szabályozását teremti meg”, és a családon belüli erőszak megakadályozására, az áldozatok védelmére és az elkövetőkkel szembeni büntető eljárásra összpontosít. 2015 márciusáig 37 ország írta alá a konvenciót. 2012. március 12-én Törökország elsőként ratifikálta, amit 2013 és 2015 között tizenöt ország követett (Albánia, Andorra, Ausztria, Bosznia-Hercegovina, Dánia, Franciaország, Málta, Monaco, Montenegro, Olaszország, Portugália, Spanyolország, Svédország, Szerbia, Szlovénia). Az Egyezmény 2014. augusztus 1-jén lépett életbe. Magyarország 2014. március 14-én írta alá, de ezidáig nem ratifikálta. Ez azt jelenti, hogy előírásai hazánkra nem kötelezőek, de olyan új jogszabály már nem léphet életbe, mely ellentétes az Egyezményben foglaltakkal.

Ez a legátfogóbb olyan nemzetközi egyezmény, amelynek célja, hogy felvegye a harcot az emberi jogok ilyen módon történő súlyos megsértése ellen, vagyis nők elleni és családon belüli erőszakkal szembeni zéró tolerancia. Az Egyezmény sarkalatos pontjai az erőszak megelőzése, az áldozatok védelme és az elkövetők felelősségre vonása. Célja az is, hogy változtasson az emberek érzésein és gondolkodásán. Az Egyezmény felhívást tartalmaz a férfiak és nők közötti egyenlőség erősítésére, mivel a nők elleni erőszak mélyen, a férfiak és nők közötti, kulturálisan támogatott társadalmi egyenlőtlenségben gyökerezik.

Az Egyezmény megállapítja, hogy a nők elleni erőszak az emberi jogok megsértését jelenti, és a diszkrimináció egyik formájának tekintendő. Ezt azt jelenti, hogy az államok felelőssé tehetőek azért, ha nem adnak megfelelő választ erre a fajta erőszakra. Ez az első olyan nemzetközi egyezmény, amely tartalmazza a társadalmi nem definícióját. Vagyis figyelembe veszi, hogy a nők és a férfiak nem csupán biológiai értelemben nők vagy férfiak, hanem létezik a nemek társadalmilag konstruált kategóriája is, amely a nőkhez és a férfiakhoz sajátos szerepeket és viselkedésformákat társít.

Az Egyezmény úttörő módon megállapít egy sor bűncselekményt: többek között a fenyegető zaklatást, a kényszerabortuszt és a kényszersterilizálást. Ez azt jelenti, hogy az államoknak fontos, korábban a jogszabályokban nem szereplő bűncselekmény-formákat kell megállapítaniuk. Minden illetékes állami szerv és szolgálat bevonását sürgeti annak érdekében, hogy a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak ellen összehangolt módon lépjenek fel, vagyis az állami szervek és a civil szervezetek dolgozzák ki az együttműködés leghatékonyabb, szervezett módját.

Az Egyezmény azt az egyértelmű üzenetet közvetíti, hogy a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak nem magánügy. Éppen ellenkezőleg: a családon belül elkövetett bűncselekmények különösen traumatizáló hatásának a kiemelése érdekében súlyosabb büntetést lehet kiszabni az elkövetőre akkor, ha az áldozat házastárs, élettárs vagy családtag.

Az Egyezmény által megszabott legfontosabb feladatok:

Megelőzés

- azoknak az attitűdöknek, nemi szerepeknek és sztereotípiáknak a megváltoztatása, amelyek a nők elleni erőszakot elfogadhatóvá teszik;
- az áldozatokkal dolgozó szakemberek képzése;

- az erőszak különböző formáinak és azok traumatizáló jellegének tudatosítása;
- az egyenlőséggel kapcsolatos kérdések kapjanak helyet a tananyagban az oktatás minden szintjén;
- együttműködés a civil szervezetekkel, a médiával és a magánszektorral a közvélemény elérése érdekében.

Védelem:

- gondoskodni kell arról, hogy az áldozatok szükségletei és biztonsága álljanak minden intézkedés középpontjában;
- szakosított támogató szolgálatok létrehozása, amelyek feladata orvosi, pszichológiai és jogi segítségnyújtás az áldozatok és gyermekeik számára;
- elegendő menhelyi férőhely-kapacitás kiépítése és ingyenesen, a nap 24 órájában hívható segélyvonal létrehozása.

Bűnüldözés:

- gondoskodni kell arról, hogy a nők elleni erőszakot bűncselekménnyé nyilvánítsák és megfelelően büntessék;
- gondoskodni kell arról, hogy az áldozatok a kivizsgálás és a bírósági eljárások során kiemelt védelmet kaphassanak;
- gondoskodni kell arról, hogy a rendvédelmi szervek azonnal reagáljanak a segélyhívásokra, és megfelelően kezeljék a veszélyes helyzeteket.

Monitorozás:

- különleges monitorozó mechanizmus kiépítése az egyezmény végrehajtásának biztosítására: egy szakértői csoport feladata lesz annak a biztosítása, hogy az államok betartsák az egyezmény előírásait, ezzel garantálva annak hosszú távú eredményességét.

Az Egyezmény szerkezete a „négy P-n” alapul: *Prevention* (megelőzés), *Protection and support of victims* (az áldozatok védelme és támogatása), *Prosecution of offenders* (az elkövetőkkel szembeni büntető-eljárás) és *Integrated Policies* (integrált irányelvek). Valamennyi területen egy sor konkrét intézkedést irányoz elő, és kötelezettségeket határoz meg a nők elleni erőszakról való adatgyűjtéssel és az ezzel kapcsolatos kutatásokkal kapcsolatban is (11. cikkely).

Az Egyezmény a nők elleni erőszakot az emberi jogok megsértéseként és a hátrányos megkülönböztetés egy formájaként jellemzi (3(a) cikkely). Az országoknak kellő gondossággal kell eljárniuk az erőszak megelőzésével, az áldozatok védelmével és az elkövetőkkel szembeni büntető eljárással kapcsolatban (5. cikkely). A szerződés továbbá nevesít számos, a nők elleni erőszak kategóriájába sorolandó cselekményt. Az Egyezményt ratifikáló országoknak számos cselekményt kell büntethetővé tenniük, köztük a lelki erőszakot (33. cikkely); a zaklatást (34. cikkely); a fizikai erőszakot (35. cikkely); a szexuális erőszakot, beleértve az erőszakos közösülést, és határozottan kiterjesztve mindenféle, másik személlyel történő, nem konszenzuális, szexuális természetű cselekményre (36. cikkely); a kényszerházasságot (37. cikkely); a kényszerabortuszt és a kényszersterilizálást (39. cikkely). Az Egyezmény kimondja, hogy a szexuális zaklatás „büntetőjogi vagy egyéb jogi szankció” tárgyát kell hogy képezze (40. cikkely).

Az Európa Tanács nemek egyenlőségével foglalkozó bizottsága az Egyezmény elfogadása után áttekintést készített arról, hogy állnak a szervezet tagállamai a nők elleni erőszak felszámolásának terén. A bizottság egyéb megállapításai mellett úgy találta, hogy Magyarország egyike annak a két uniós tagállamnak, ahol a rendőrök nem kapnak külön rendszeres szakmai képzést arról, hogyan lépjenek fel a nők ellen irányuló erőszak esetén, miként avatkozzanak be ilyen esetekben, vagy milyen módon akadályozzák meg az erőszakot.